1598

dobrica

grime

frida

[illegible]

ARTIS NOTARIATVS ELEMEMTA-RIVS LIBER, IN QVÆSTIONES SCHO-LASTICAS REDACTVS,

Tyronibus huius artis, qui in Notarios creari, & fortassè etiam in iudicio Cameræ Imperialis recipi, seu immatriculari (quod vocant) cupiunt, apprime vsui futurus.

PER HENRICVM CNAVSTINVM V. I. Doctorem, S. Palatij aulæq; Lateranensis Comitem.

His accessit APPENDIX *de Notariorum excessibus, erroribus, atq; peccatis.*

ITEM,

ENCHIRIDION PROCVRATORVM: hoc est, Regulæ aliquot communes siue obseruationes Procuratorum aut postulatorum in iudicijs & actionibus forensibus velut limites custodiendæ, eodem auctore.

FRANCOFVRTI,

M. D. XCVIII.

REVERENDIS, GENEROSIS, NOBILIBVS, STRENVIS, CLARISSIMIS, DOctißimis atq; optimis viris, & Dominis, Domino VVilcken Freitag, Decano, D. Theodorico Blecker, V.I. Licentiato consultißimo, Scholasteri, D. Caspαro Dechow, Cantori, nec nõ Seniori, totiq; Capitulo insignis Cathedralis Ecclesiæ Hildesheimensis, Dominis suis gratiosis, & obseruanter colendis, omnibus & singulis, Henricus Cnaustinus, V.I. Doctor, S.P. dicit, & gratiam, ac pacem à Christo, Dei filio, viuo & vero, precatur.

CVM me res ipsa edocuisset, Reuerendi, Generosi, Nobiles, Strenui, clarissimi, doctissimi atque optimi viri; expedire Reipubli. ne homines indocti & imperiti, honorum & ordinum titulis ornentur, & tamen multi indies ferè publica officia appetant; quos non sat idoneos ad exercẽda eiusmodi munera reperies, sicut mihi non rarò ac-

cidit, quando precibus amicorū, Co-
MES Palatinus pulſor, vt in ipſorum
gratiam, tenore ampliſſimi Priuilegij
mei, Titium aut Sempronium, in Ta-
bellionem ſeu Notarium publicum
creem: Conſcripſi nuper, maiori ex
parte, in itinere meo Saxonico (quan-
do in proximè elapſo autumno dile-
ctam patriam Saxoniam, denuò vidi,
cuius me dulcedine paſci quidem, at
minime ſatiari, fateor, ad aliquot pau-
ciſſimos menſes cōceſſum fuit) ne ali-
quid precioſiſſimi tēporis inani ocio
& deſidia periret, hunc de arte Nota-
riatus libellū, vt Enchiridion ſeu Ru-
dimentū quoddam eſſet, quo vti poſ-
ſent ſtudioſi, qui in Collegijs, aut alijs
vniuerſitatibus, Cōmunitatibus, op-
pidis, & ciuitatibus, publicū ſcriben-
di officium exercere cupiunt, ne illo-
tis, quod aiunt, manibus & pedibus, in
hæc ſacra irruerent, eaque parum in-
tellecta, tractare aut profiteri aude-
rent. Extant integra volumina, de hac
arte ſcripta, quæ ſatisfacere cuiuis poſ-
ſunt.

sunt. Elementarium verò libellum, incipientibus aptum, nullũ ferè, quod sciam, vidi. Hic itaq; labor meus si studiosis, & illis, qui cupiunt in Notariorum ordinem recipi, ac fortasse etiam in Cameræ Imperialis iudicio Spiræ, immatriculari, quod vocant, gratus fuerit, non est, quod me impensi laboris pœniteat. Atq; vtinam assequi mihi optãdo liceat, vt hoc meo præmanso cibo, quidam ex illis, qui Tabellionatus officium ambiũt, paratiores accedant ad creatores suos, Dominos Comites Sacri Palatij, ac se dignos illo ordine quẽ petunt, mediocri doctrina & artis suæ cognitione, ostendant ac declarent. Nec enim satis esse puto, quod quidam faciunt, dicere creaturis suis, parũ doctis & idoneis, Ordinem ac dignitatem Notariatus dare vobis possum, artem ipsam, & doctrinam, dare non possum. Nam quorsum attinet, collocare aliquem in stationem & ordinem, quem tueri non posit, & cuius munia ac iura obire & exerce-

re nequeat. Multo rectius fit, si moneantur petitores, vel priùs artem discant, quam artis insignia & ornamenta petant. Hoc pacto cõtinget, vt pauciores, at doctiores, habeamus in iudicijs, curijs, aulis, & municipijs Notarios, qui officio suo rectè, & laudabiliter, sine detrimento aliquo publico, partiuméque læsione, aut præiudicio, vti queant.

Vobis autem, viri reuerendi, nobiles, clarissimi, doctissimi & optimi, dedicare hoc quicquid est, opellæ libuit, vt quod in Saxonia ferè totum natum esset, Saxonibus quoq; consecraretur. quibus meritò, & aliàs, omnes ingenioli mei monimenta & fœtus, præ cæteris debentur. Quid enim dilectæ patriæ non debeam, cui vitam, nutricationem, educationem, tam domesticam, quàm scolasticam, studia, doctrinam, si qua in me est, honestã cognationem, amicos, præceptores, & quid non, imò meipsum, & quicquid meum est, debeo? Est enim patria (ita

enim

enim Saxoniam, Saxo, appello) sicut ille ait, velut alter quidam Deus & primus maximusq́; parens. Hinc Euripides suauiter canit, cùm patriæ, quia est dulcissima, nunquam quempiam satis gratum fore, significat, in hunc modum:

Ἡ πατρὶς ὡς ἔοικε φίλτατον βροτοῖς,
Οὐδὲ νομῆσαι δύναμ' ἂν ὡς δεῖ φίλον.

Quis enim si perpendat communia patriæ beneficia, ab ipsis vsq; cunabulis, in se aceruatim & copiosè collata, si meminerit dulcissimorum parentũ, fratrum, sororum, & agnatorum, cœli, aëris, aquarum, riparum, nemorum, alimentorum in educatione puerili, præceptorum, sociorum, & contubernalium, similiumq; rerum olim in patria gratarum, sat se gratum patriæ exhibere queat? Timotheus Atheniensium Dux, cùm collegã suum, propter honores quosdam superbientẽ, audisset dicentem, Putàsne Timothee, patriam nostrã fore gratam? Respondit:

Modò nos dignas gratias referre possemus. Prudens sanè Ducis responsum fuit, qui maiora patriæ beneficia esse censuit, quàm vt quisquam, etiam gratissimus, rectè ijdem respondeat. Atq; hac quidem voce, animi iuuenum superbientium, ac si natali loco nihil debeant, ad altiores dignitatum gradus subuecti, grauiter arguuntur. Et quartum Decalogi nostri præceptum, largissimè exposcit, vt sic in patriam pij simus, ne qua nobis ingratitudinis dica scribatur. Ego, vt verum & quod res est, fatear, tanto dulcissimæ cõmunis patriæ Saxoniæ amore & desiderio teneor, vt illius obliuio me nunquam ferè capiat. Absui quidem patria multos annos, & longo interuallo, ac peregrè vixi, non pulsus, non fugatus, non profligatus, sed ingenij, si quod mihi est, excolendi gratia, & multum in me officij, beneuolentiæ, ac munificentiæ à peregrinis honorificè collatum est, sed nescio tamen, quid latentis energiæ in nobis semper amor patriæ habeat, etiã in fe-

in felicissimo extra patriam statu. Hoc Ouidius lepidissimo versu testatur:

Rursus amor patriæ ratione valentior omni.

Et iterum:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.
Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
Huc tamen ex illa Barbarus iste fugit.
Cum benè sint clausæ cauea Pandeone natæ,
Nititur in syluas quæque redire suas.
Assuetos Tauri saltus, assueta Leones,
Nec feritas illos impedit, antra petunt.

Hinc Vlysses Ithacā suam, asperam insulam, ita adamauit, vt nidulum illum, saxis affixum, immortalitati consecrare voluerit, & optarit, fumum saltem de Ithacis, seu patrijs, posse videre focis. Nónne Stagiram, vrbium Olynthij vnam à Philippo Macedone dirutam, Aristoteles eo amore prosecutus est, vt eandem instaurandam ab Alexandro Magno exorauerit. Nónne à

diuina eloquentia Theophrastus dictus, Eresiam suam: nónne suã Ceon Ariston maximi fecit, adeoq́ue in cœlum vsque extulit? Quare non probo, qui stultitiam (sic enim iudicabatur) cuiusdã deridere volebat, cùm lunam Athenis meliorem & nitidiorem esse, quàm quæ Corinthi lucebat, dixisset. Siquidem eundem, dulcissimæ suæ patriæ amore illectum, sic sensisse, non est dubiũ. Nam etiamsi vilissima nonnulla sint, aut certè veri non similia, tamen propter amorem genialis loci, pleraque præstantissima efferuntur & iactantur. Quis enim mentis compos, sua, & maximà illa, quibus in vita, à primis vsque vnguiculis assuetus est, contemneret? Sed longiùs digressus sum, redeo ad dulcissimos compatriotas & populares, ac rogo per communis Saxoniæ, patriæ, amorem, & Christianæ societatis vincula, vt vobis huius dedicationis meæ officium non sit ingratum, qua in re si me voti compotem feceritis, quod spero, non deerunt &

illa

illa ſuo tempore, quibus ſtatus veſter, & magnificus ordo haud vulgari modo, à me ornetur. Quod ſupereſt, vos filio Dei, apud patrem pro nobis μεσίτῃ καὶ ἱκέτῃ, commendo, vt mentes veſtras per ſpiritum ſanctum regat, & in agnitione ſui, ac vera inuocatione cõſeruet & tueatur. Bene valete. Datæ Erphordiæ, in veteri Muſarum colonia, Calendis Nouembris. Anno reparatæ ſalutis 1571.

ELEMENTARIVS LIBER ARTIS NOTARIATVS, IN QVÆSTIONES SCHOLAsticas redactus, Tyronibus huius artis, qui in Notarios creari, & fortasse etiam Spiræ in iudicio Cameræ Imperialis recipi, seu immatriculari, quod vocant, cupiunt, apprimè vsui futurus. Per D. Henricum Chaustinum, Artium liberalium, & V.I. Doctorem, ac Poetam Laureatum, &c.

ARS NOTARIATVS quid est?

EST *certa ratio scribendi vel dictandi, per quam fragilitatis humanæ negotia roborantur, & perenni memoriæ, commendantur.*

Vel sic.

Est officium publicum, quo varia hominum negotia, diuersiq; actus, in solennẽ, publicam, & authenticam scripti formam rediguntur, atq; ita digna, plenaq; fide, ad perpetuam posterorum memoriam referuntur.

Is qui hanc Artem exercet, quomodo dicitur.

Notarius, Tabellio, vel etiam Iudex chartularius, seu ordinarius.

Notarius ergò quis est?

Notarius, seu Tabellio, est persona publica, officium tabellionatus exercens seu gerens propter publicam vtilitatem ordinata, superioris autoritate munita.

Notarius vnde nomen habet?

A notando, hoc est, diligenter scribendo, & obseruando, quæ à partibus aguntur & dicuntur. Nam circumspectus, simul & doctus esse Notarius ac cautè studioseq́; scripturas suas in scrinijs, alijsq́; receptaculis custodire debet. Adde etiam quòd cum ipsius opera, ac fides, in aliquo actu imploratur, & requiritur, omnibus honestis bonisq́; viris, pauperi nō minùs, quàm diuiti, inseruire & operam locare tenetur.

Quare dicitur Tabellio?

A tabula. Quia in tabulis scribi olim solebat.

Vnde Iudex chartularius, seu ordinarius dicitur?

Iudices chartularij olim dicebantur, qui ab

Imperatore priuilegiati erant, vt qui vellent coram eis litigare, possent. Sed ipsi non poterant cogere quenquam, vt inuitus coram eis litigaret. Quare & hodie dicuntur Iudices ordinarij, non tamen habentes administrationem, nisi habitu.not.l.1.ff. de iudic. & l.final. C.vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agenda sit.

Habéntne & alia nomina Notarij in Iure?

Omnino. Nam & dicuntur in Iure tabularij, serui publici, scriptores, libelléses, scrinarij, memoriales, pragmaticales, epistolares, exceptores, logographi.l.1.C.de tabul. scrib. logo. lib.10.& l.praecipimus, & l.in offerendis. C. de appella.

Quamobrem seruus publicus dicitur Notarius?

Sic appellatur, non quòd seruus sit conditione, qui Notarius esse non potest, sed quòd omnibus pariter, munus suum implorantibus, & requirentibus, pauperi aequè ac diuiti, ex officio inseruire debeat & teneatur.

Quis

Quis poteſt facere Notarios, ſiue Tabelliones?

Papa, Imperator, & Reges, vel is, cui per ſpeciale Priuilegium, Papa, vel Imperator, hoc ipſum conceſsit.

Qui ſunt illi, quibus Papa, vel Imperator, aut vterque, hoc Priuilegium concedere ſolent?

Dicuntur hodie, Sacri Lateranenſis Palatij, Aulæq́;, & Conſiſtorij Apoſtolici, Aut Cæſarei, & Imperialis Comites, aut Vicecomites, quorum ſanè haudquaquã mediocris eſt dignitas.

Quænam autem illa?

Hæc nimirum, Quòd Comites Palatini inter illuſtres referantur, atq; Proconſulibus Imperatoris, & imprimis Aſiæ Proconſuli, qui voluntariam Iuriſdictionem habet, æquentur. l. 1. C. de ſilent. & decur. lib. 12.

Hinc, comites ſine Comitatu. Quænam hæc eſt dignitas abuſiua?

Hem, ne dixeris. Nónne quæſo magnificum, & im-

& imprimis honorificum munus est, quòd Doctori legenti in Schola publica indulgetur, scilicet, vt exactis viginti annis, COMES intelligatur. Aut, quòd propter excellentia merita, COMITIS dignitas alicui, seu à Papa, seu ab Imperatore, ex singulari gratia, ante exactos viginti annos, etiam extra scholas, tribuitur, & condonantur. l. 1. & ibi gloss. C. de profess. qui in vrb. Bartol. in l. 1. C. de dignit. eod lib. Et hac COMITVM dignitate, autoritate, & amplitudine quid magnificentius, atq; magis honorificum viris doctis esse potest, quæ amplissimo Priuilegio homines natalibus restituit, & quandam diuinitatis naturam refert, Notarios creat, & ad Doctoratus dignitatem promouet, omnibusq; & singulis Priuilegijs decoratur, quibus scholarum Rectores & Principes sunt ornati. Castrens. in 1. Constit. eod. Gemin. in c. grandi. paulo post princ. de supplen. neglig. Prælat. libro 6. Ioann. Craß. de substan. procurat. versic. publicus. Hinc est, quod Comes palatinus, omni iuris ratione, Equiti aurato præferri debet iuxta ea, quæ Lar. frãcb. Signorol. Bolognin. ac alij, in quæstione, de Milite & Doctore, eruditè disputarunt.

Licet

Licet ne & alijs principibus, comitibus, Ciuitatibus, aut vniuersitatibus, propria authoritate creare Notarios?

Receptum est, id licere. Caterùm inter vtrosque hæc est differentia, quod à Papa, Imperatore, vel eorum nomine, à Comitibus Palatinis creati, vbique omnino locorum, etiam in Gallia, Anglia, ipsisq; Hispanijs, officio suo vti, & Instrumenta fide digna conficere possint. Verùm, qui ab inferiori Principe, Episcopo, ciuitate, aut vniuersitate creati sunt, extra Iurisdictionem ipsorum constituentium seu creantium, Instrumenta conficere, aut officium suum exercere non possunt, nec pro Notarijs ibidem habentur.

Quid autem in Notariorum creatione potissimum considerare, & quos in Notarios creare, seu ordinare, comites, vel vicecomites Palatini possunt, & debent?

Omnes, qui à iure non prohibentur.

Qui

Qui verò prohibentur?

Non pauci quidem. Idcirco Comites, aut Vicecomites Palatini præcipua cura attendere, diligenterq́; cōsiderare debent, qui & quales sint illi, qui in Tabelliones, seu Notarios creari postulant, & petunt. Nam notarij esse prohibentur: Primò Serui. Quia is, qui seruus est, & non liber, Notarius esse non potest, cùm sit publicum, à quo serui repelluntur. l. generali. in princip. Cod. de iudicijs.

Deinde Monachi, & Canonici regulares, cùm illi quo ad actus ciuiles, pro mortuis reputentur, quia diuinis officijs, & lectioni Bibliorum, ac sacræ scripturæ vacare debent, & se non immiscere rebus secularibus, & ijs, quæ in foro aguntur, leg. deo nobis. Cod. de episcop. & cler. 16. quæst. 1. c. placuit.

Simul & fœminæ. Nam Notariatus virile, & publicum est officium, à quo mulieres remotæ sunt. l. 2. ff. de regu. Iur.

Nec non furiosi. Nam Notarius sanæ mentis esse debet, affabilis, discretus, humanus, & benignus in omnes, non fatuus, aut stolidus, nec bibulus, vel ebriosus, qui furioso haud multùm dissimilis est. Sed & eum esse Notarium nolo,

qui

qui aliquando furiosus fuerit. Nam qui semel furere cœperit, is per totam prorsus vitam non existimatur ad sanam mētem rediisse, nisi euidenter appareat diuersum. l. Ambiguitatem. Cod. de vsufructu, & habitatione.

Adde cœcos, mutos, surdos, quia videre, loqui & exaudire se inuicem Notarius, & contrahentes debent. l. 1. ff de verbo obligat.

Proinde & infames. Nam Notarius integræ famæ, & bonæ existimationis esse debet; & non falsarius, aut qui à fide catholica, & orthodoxa aberrârit, cùm tabellionatus officium honor sit, & dignitas à quibus repelluntur infames. lege 2. Cod. de dignit. libr. 12. & c. inter dilectos extr. de exceßi. præla. cap. infamib. ff. de regul. iuris. in 6.

His iunge, malis moribus præditos, & nullis honestorum virorum testimoniis approbatos, aut commendatos, etiamsi non infames. Inquit enim Imperator, cum reliquis oportet magistratum, & mores creandorum inuestigare. Neq; facultates enim neq; dignitas, ita sufficiens est ad fidem, vt electio, & benigni mores. l. scire oportet. para. cum reliquis. ff. de tutoribus, & curato.

Inde-

Indoctos autem hoc loco præterire nullo modo licet. Nam nisi doctus sit Notarius, quomodo officium publicum tam arduum et laboriosum, exercebit? Peritus enim esse debet Notarius, paratus docere non doceri. l. si quis ex argentarijs parag. ait prætor. ff. de edendo.

Postremò & hoc considerari non iniquum est, aut inconueniens, an honestorum, & bonorum parentum sint filij, ac legitimæ ætatis.

Adeóne multa in Notariorum creatione obseruari conuenit? Quas adducis eius rei causas, & iure fundatas rationes?

Possem tibi multas in medium proferre rationes. Breuitatis autem studio, è multis paucula recensebo, si id vrgebis, & tibi non esse satis factum superiori explicatione, putabis.

Vt reliqua missa faciam, quod de moribus dixisti, quomodo ad amussim intelligam?

Fortaßè miraris, quòd sicut Oratorem, sic & Notarium, esse bonum virum velim. Quid ni autem bonos mores, & probatam vitam in

futuro

futuro Notario requiram? Constat namq; sat arduum, & non infimæ dignitatis, auctoritatisq; Notariatus officium esse, ita vt omnia fermè mundi negotia, Notariorum fidei committantur: siue inter Reges, & Principes, Imperatorem, & Papam, aut alios inferiores quosuis, sint peracta. Quid ergo tibi à Notario, in dignitate constituto, & excellenti munere, prouinciaq; honorato, nō debeas promittere? Quare vitam & mores Notariorum tales esse conuenit, vt virtus eos facile commendare, & gratos bonis & grauibus viris reddere possit. Nunquam enim tam excellens & preciosum talentum concreditum, rectè dispensabitis, cuius vita, moresq; cum honesto dissident, & pugnant. Neq; verò & is tramites recti boniq; sequi videtur, qui se prauis sodalitijs iungit, & cum bonis honestis, doctis, & prudentibus viris assiduè non conuersatur. Similes enim similibus facilè congregantur, quod dicitur. Et scriptura teste, cum sancto sanctus eris, cum peruerso peruerteris. Hinc negari non potest, quòd ex moribus, conuersatione, & vita fides Notario vel augetur, vel minuitur. Quia si cum bonis, & honestis viris continuè conuersetur, maior

sibi

sibi, suisq́; instrumentis fides adhibebitur, & minus sinistræ suspicionis de se nascetur, quàm si cum vilibus personis, scurris, circulatoribus, lusoribus, scortatoribus, helluonibus, decoctoribus, & similibus sycophantis, consuetudinem habeat, ijsq́; sit familiaris. Ne igitur falsi, aut aliorum excessuum, etiam extra suum tabellionatus officium commissorum, insimuletur, vel suspicionem saltem aliquã incurrat, honestam conuersationem ante omnia præ se ferat: Quis enim non intelligit, instrumentis Notarij infamati, vel suspecti, tantam fidẽ non adhiberi, quanta bonæ reputationis Notariorum scriptis adhibetur? Nam conuersatio, & vita Tabellionũ laudabilis, tam authentici, & magni officij respondere dignitati debet. iuxta d. leg. scire oportet. parag. cum reliquis. ff. de tutorib. & curatoribus. & l. pacta, quæ contra. ff. de pactis. & l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de verbor. obligationibus.

Quare testimonijs vsque adeò opus esse putas?

Diuus Paulus in Ecclesiæ ministris requirit, vt bona testimonia habeãt ab his, qui foris sunt. Certè & Reipubl. interest, nõ omnes paßim

ad dignitates, & honores admitti, aut ad publica munera promoueri, nisi scias, qui sint, vnde veniant, quibus artibus, & Dominis operam dederint. Si enim frugi sint, dubio procul, non absq; testimoniorũ commẽdationibus ab heris, aut præceptoribus suis sunt dimißi. Atque cùm ingens hoc tempore ingeniorum sit petulantia, & mira morum deprauatio, cauendũ est omni studio, ne per incuriam pro bonis mali, honorũ titulis aucti, Rerum publicarum gubernatoribus, & alijs honestis viris obtrudantur. Nam hi boni viri, quãdo se succo creationis, aut promotionis deceptos sentiunt, deinde creatori, seu promotori talis monstri, nõ per omnia gratias agunt, aut bene loquuntur. Nec enim bonorũ virorum testimonia, commendationesq; negligendæ sunt. lege penul. parag. æstimato. & parag. minuitur. & para. consumitur. ff. de varijs. & extraord. cognitionibus, & ibi. dd.

Non parum quoque doctos scio, vis esse?

Volo. Nam necesse est, eos contractuum substantialia bene intelligere, ipsorumq; varietates, & differentias cognoscere, vt cuiq; contractui suam formã, formulasq; debitas tribuere pos-

possint. Hinc constat, necesse esse, vt ad omne minus sint Grammatici, ne in præceptis puerilibus Etymologiæ, Syntaxeos, & Orthographiæ, turpiter impingant & peccent; quod non modo probrosum adultis, sed & pueris ridiculum est. Verum quid dicemus de multis, nostri temporis, Notarijs, qui tam indocti sunt, vt vix tria aut quatuor verba, absque vitijs grammaticalibus, congruè proferre poßint, & eo ipso pueris, qui in scholis, ob id virgis cædi solent, longè inferiores. Turpe dictu, at verum. Et hîc in Rempublicam, commodaq́ publica, non minimum peccant illi, qui talis creaturas, monstris, quam Tabellionibus, similiores, in officinam publicam Notariorum totius orbis mittunt, rei literariæ verè pestes & exitium, ignominia, & dedecus. Nam multo melius est, quod veteres dixere, vacare cathedras, quam cathedrare capras.

Eho, si tam rigidus in creandis Notarijs censor eris, & indoctos omnes reieceris, quotusquisq; obsecro, Notarius erit?

Quid tum postea. Sint sane pauci, modò boni &

ni & eruditi. Non enim omnino admittendi sunt, qui licet sensibus exterioribus nullum patiuntur defectum, interioribus tamen aliquo modo sunt orbi, puta, ne vel mediocri quidem prudentia, intelligentia, iudicio, & doctrina præditi. Quantum enim interest, quæso, oculis non videas, quæ aguntur, an animo nõ videas, aut auribus non percipias, quæ dicantur, an intellectu, iudicioq; non capias? Debet igitur Notarius esse vir cordatus, intelligẽs, prudens, discretus, & doctus; qui lepram à lepra iudicare, & dignoscere, item quid à partibus agatur, quid simuletur, sciat, quos actus coram se admittere, quos autem, tanquam vir bonus, reijcere, recusareq; debeat.

Fortasse vis, vt Notarius iura quoque, & leges sciat?

Volo, vt mediocri doctrina Notarius sit instructus, sicut suprà dictum est. Sed quod ad Iura attinet, quæri hoc loco solet. Et Accursius quidem in l. generali, & post eum Speculator, loco præallegato, sentiunt, quòd Notarij Iura scire debeant. Ne, inquit, facientes illicitos cõtractus, pœnam subeant, l. iubemus. Cod. de

sacrosanctis Ecclesijs, l. finali, C. de enunch. Quod ego tamen non ita intelligo, ac si necesse sit, magna Notarium iuris scientia præditum esse. Aliud est, inquit Antonius apud Ciceronē, artificem alicuius artis esse, aliud non rudem. Etsi itaque perutile sit, si quantam poss t maximam iuris scientiam sibi comparet tabellio, tamen satis fuerit, si mediocrem quandam notitiam eorum iurium quæ de contractibus, vltimis voluntatibus, de iudicialibus, & alijs quibusdam similibus obseruationibus statuta sunt, consequatur, & habeat. Nam & hæc ipsa notitia, postea per se vsu, ac tempore augebitur, & confirmabitur.

De parentibus miror, quod dicas?

Mirari desine. Noti sunt versus Horatij:

Fortes creantur fortibus, & bonis.
Est in equis, est in iuuencis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant Aquilæ columbam.

Præsumuntur & ipsi esse boni, qui bonis pro-

creati, & nationis sunt non infamatæ. l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de ædili. edict. Nec tamen hæc ita esse dicta velim, quasi & inferiorum ordinum filij non possint esse boni, cùm constet, sæpius accidere, vt etiam olitor, aut colonus, habet filium nō modò excellentis ingenij, sed & præclaræ indolis, planè à patris natura exorbitantis. Non enim virtuti propriæ, propter natales quicquam derogandum est, siquidem ex natalibus, quo ad ea, quæ ad virtutem spectant, neminem nobiliorem, vel ignobiliorem esse liquidò patet. c. nunquam, 56. distinct. gloss. in cap. quoniam vetus, 24. q. 1. Quanti viri, Socrates & Demosthenes fuere, & tamen ille parentibus ignobilissimis, hic etiam prorsus ignotis natus est. Quare de parentibus non admodum cōtendo, modò ne carnificum, latronum, furū, aut alioqui circulatorum, & infamium sint filij. Quid enim de talibus tibi pollicearis? Vulgò fertur, Sæpe solet similis filius esse patris. Et plerunq; fit, vt tales gignamus quales nos sumus. Non tamē volo filium portare iniquitatē patris, si fide digno testimonio, & sua ipsius doctrina, vitæ & morū integritate cōprobatur, se à maiorum suorum

vitijs alienum esse, & virtutis amore, vitã moresq́ rigida disciplina regendos praeceptoribus vltrò tradidisse. Sic enim Socrates, & alij Philosophi complures, qui aliquid labis in natura, & educatione, à parentibus vilissimis, quibus natierãt, hauserant; studio, & disciplina mores correxerunt, ne vestigia patrum sequerentur, aut tales essent, quales ipsos, vel natales, vel corporum lineamenta, & constitutio, seu facierum physionomia, & oculorum habitus, in quibus esse sedes mentis fertur, arguerent.

Iustæ ætatis etiam mentionem suprà fecisti. Quid hoc sibi vult?

Manifestum est, primam ætatem, quæ sua natura, rebus benè gerendis non est accommodata, haudquaquam huic officio sufficere, cùm ea luxui, voluptatibus, petulantiæ, libidini, prauis sodalitijs, leuitati, & ocio, magis quàm negotio, ac labori sit debita, plusq́; paßione, vt sic loquar, quàm ratione regatur.

Sed ad rem veniamus. In quibus ergo rebus, punctisve Notarij munus præcipuè consistet?

Quæ

Quæ ad Tabellionum officium pertinent, ea ex Imperatoris Iustiniani Authentica, de Tabellionibus, collatione 4. & nouissima Diui Cæsaris Maximiliani, felicissimæ recordationis, ordinatione, de Notarijs, in Comitijs Coloniensibus, Anno 1512. edita, colligere, discereq́; Notarij possunt. Verùm & nos hoc loco, in gratiam Tyronum huius palæstræ, summatim, & per capita, rem totam percurremus. Sed antequam ipsam artē attingamus, generalia quædam artis præcepta præmittemus, quæ ipsi arti viam parent, vt facilior sit intellectus sequentium, & vsus artis illucescat magis. Primùm itaq; de protocollo breuiter dicemus, & sic ordine de reliquis.

Protocollum quid est?

Protocollum, Notula seu Imbreuiatura, est Enchiridion, ad hoc singulariter à Notario cōparatum, vt in id omnes contractus, siue actus, qui coram se fiunt, seu celebrantur, protinus inscribat, inde in solennē, debitamq́; formam postea extendendos.

Quando hoc Enchiridion, Protocollum, vel Imbreuiaturam, sibi comparabit?

Post comparatam artis huius, quam exercere instituit, notitiam. Nam impudentis esset oris, exercere velle artem, parum cognitam, & quam non legitimè antea didiceris. Nec enim feliciter docebit, qui nihil didicit. Iuxta illud Nasonis, Quodq; parum nouit, nemo docere potest.

Quomodo efficiet Notarius, vt Protocollum suum quàm maximè fide dignum sit, & habeatur?

Hoc fiet, si competenti illud titulo, in fronte inscribat, quo anno, quo tempore, & ad quid confecerit, & in eis fidem, nomen, cognomenq; suum subscribat, & signum, quo vsurus est, vel quo iam vtitur, apponat. Obseruet in toto libro bonum ordinem, & legibiliter scribat. Nam sæpè accidit, vt deperdito Instrumento, ad Protocollum, seu Imbreuiaturam fiat recursus. Et tunc perinde valet Protocollum, atque ipsum extractum, & magis fe-

gis ferè statur Protocollo, modò illud sufficienter omnia substantialia negotij contineat. Vide Lanfran. & Bald. in Rub. C. de fide instrum.

Quomodo se geret Notarius erga partes ad se venientes?

Affabilem & humanum oportet esse Notarium inprimis, & discretum, vt partes alicuius actus celebrandi gratia, ad se venientes, ipse diligenter audiat, intentionem & mentem ipsorum, adeóque totum negotium probè percipiat. De obscuris, dubijsq; dictis latiùs interroget. Atque vt partes ipse audiat, vsque adeò est ex officio Notarij, vt etiam alteri Notario delegare non poßit Oritur enim inde mera nullitas. Quod est notandum. Vide Lanfran.

Quid in omni actu coram se celebrato præcipuè considerare debet?

In omni actu seu contractu, illius substantia, qualitates, & solennitates consideret, ac quæ necessaria sunt interuenire, sedulò faciat. Et ipse, tanquam peritior, atq; in his exercitatior in omnem partem prospiciat, vt cõtractus coram se celebrati, sint liciti, & de iure permissi. Item, ne actus fortè aliquis, ad quem ipse requisitus fuit, ex defectu quodam, tanquam nullus, & frustratorius, impugnari, annihilariq; posit.

Declara hæc aliquo exemplo.

Vt, si certo testium numero opus sit, curare Notariũ necesse est, vt illum partes integrum adhibeant. Si renunciatione, curabit, vt fiat. Si cautione, si fideiußione, si iuramento, si propinquorum, liberorum, tutorum, & similium interuentu, vel aßistentia opus fuerit, admonebit, vt adhibeantur, & ita de similibus.

Licétne aliena manu Imbreuiaturam scribere?

Non licet. Nam in prædictis omnibus, ita vt decet,

decet, sedulò exornatis, totum actum, ipse sua manu, non per alium, in Protocollum referre, & inscribere, Imbreuiaturamq́ conficere debet.

Quid postremò facere debet, antequam partes à se recedant?

Antequam discedant partes, debet illis pacta, facta, renunciationes, cessiones, & clausulas dubias, siue ambiguas intelligibiliter, & distinctè prælegere, deq́ illis sufficiēter admonere, & si minus intelligant, etiam instruere, & plenè edocere, maximè, si in scriptis partes contrahere velint, vt addere, vel demere, quod libeat possint. Barto. in l. si quis ex argentarijs. parag. si initium ff. de eden. Felin. c. 1. de fid. instru.

Quomodo se habebit in extendendo secundum formam, & postquam extendit?

Imbreuiaturam secundum formam debitam extendere, & ex ipsa Instrumentum extrahere, descriptumq́ manu sua in membra-

na, ex more, & per se subscriptum, solitoq; signo signatum, partibus impartiri debet.

Licetne, vt Notarius, si fortè alijs negotijs occupatus sit, per alium Instrumenta describi curet?

Solam instrumenti descriptionem, siue vt vocant, ingrossationem, si Notarius ipse, præ occupationibus, fortè tempus ad id nõ habeat, alij sanè committere potest, etiam non Notario. Ita tamen, vt ipse semper manu sua ponat subscriptionem, nomen, cognomen, & signum suum. Atq; cautè facturus est, si in ea subscriptione dicat, & attestetur, se dedisse præsens Instrumentũ, vt alterius manu describeretur, quia iusto impedimento ipse fuerit, ne id faceret, impeditus. Et hoc obseruatur in practica.

Sed quomodo facienda est extensio ex Imbreuiatura, secundum substantiam?

Notarius potest facere Extensionem ex Imbreuiatura, circa circumstantias negotij, & ea, quæ sunt de consuetudine extendendi Instrumenti, sed non circa substantiam negocij:

Nam

Nam in principali negocio extendere non potest, nec quicquam immutare, secus, quàm in Imbreuiatura inuenitur.

Sed quomodo ea, quæ Imbreuiatura inueniuntur, ornatè ponenda, & in bonam formam redigenda sunt?

Positum in Imbreuiatura, denotat, & exigit extensionem, secundum consuetudinē aliorum Instrumentorum extensorum, in simili materia. Hoc dictū Bartolus reputat pulcherrimum, in l. Gallus, ff. de liber. & posth.

Notarius postquam iam extractum ex Imbreuiatura confecit, partibusque communicauit, quid porrò faciet?

Moris est, vt Notarij post factam extractionem, Imbreuiaturam cancellent, vel aliàs notent, vt dignoscere possint, extractum ex ea factum & partibus communicatum esse.

Quid si deinde, propter Cancellationem Imbreuiatura legi non possit, in necessario aliquo ad eam recursu?

Admonendi hîc sunt Notarij, ne vnquam ita cancellent Imbreuiaturam, vt in posterum legi, recognosci, & reuideri non poßit, maximè, si talia sint Instrumenta, quæ aliquando poßint venire reficienda. Vide Bald. in d. Rubri. Cod. de fide instrument.

Súntne plura ad Notarij officium propriè pertinentia, quæ obseruari necesse est?

Sunt omnino. Nam hæc quidem, quæ diximus, in genere ita se habent. In specie autem & hæc sequentia consideranda, & obseruanda sunt, quæ tanquam regulas aliquas speciales ponemus.

Primò, vt fideliter, & cautè scribat, sine cuiusquam læsione, & absque præiudicio partium.

2. Secundò, ne sit garrulus, aut intemperantis linguæ, nec partibus, hinc inde aliquid, quod reticere debuit, aperiat.

3. Tertiò, vt tales adhibeat testes, qui à iure non prohibeantur ferre testimonium.

4. Deinde non scribat Instrumentum in charta rasa, nec ipse chartam radat, ne fortè

pre-

propterea totum Instrumentum reijciatur, si res ad lites veniat.

5. Porrò, caueat ne scribat falsa, aut illicita Instrumenta, à iure personarum, vel rerum, aut mixta etiam ratione, prohibita.

6. Item, in principio instrumentorum, semper ponat annum Domini, & diem, in quo celebratus est actus.

7. Similiter scribat nomen Romani Pontificis, vel Imperatoris vel vtriusq; iuxta tenorem suæ creationis.

8. Addat etiam Indictionem, & nomina contrahentium, testiumq; in quorum præsentia cuncta aguntur.

9. Loci quoq; fiat mentio, in quo actus celebratur.

10. Nomen simul proprium, & cognomen, de quo dubitari non poßit, apponat.

11. Vtatur etiam signo quodam, in fine subscriptionis, quod sibi sit peculiare, & præ cæteris proprium, non commune cum alijs.

12. Et quod semel sibi delegit signum, quo iam vsus est, hoc non mutet postea, ne falsi suspicionem incurrat, dum diuersis signis vti videtur.

Quia indictionem nominasti,
Dic, quid est Indictio?

Indictio est spacium quinque annorum, à Romanis institutum, vt tribus lustris, toto terrarum orbe tributa Romanæ Reipublicæ soluerentur.

Quid est lustrum?

Est spacium quinque annorum, à Romanis consideratum, ad tempus Dictaturarum, quod descendit à verbo Polysimo, quod est lustro.

Qui sic?

Quia in fine quinquennij cuiuslibet, & in principio dictaturæ, circuibant ciues Romani vrbem, cum cereis, & candelis, & postea in Martio campo Dictatorem elegebant.

Quare indictio, & hoc quinque annorum spacium, à Romanis est institutum?

Romani cùm dominarentur ferè vniuersis nationibus, terras sibi fecerunt tributarias, præcipientes vt terræ remotiores, propter difficultatem transitus, in fine primi quinquennij persol-

persoluerent aurum, ad dominationis typum. In fine secundi, argentum, ad stipendia militum. In fine tertij, æs & ferrum, ad armorum reparationem. Hinc à quibusdam indictio, alia aurea, alia ferrea dicta est. Vnde Romani sanxerunt, constitueruntq́ꝫ, quòd nullum Priuilegium, nullum pactum, nullus contractus, nulla deniqꝫ conuentio, scripto mandata, esset stabilis vel firma, nisi haberet annum Indictionis annotatum. Et hoc propterea, ne tributorum soluendorum memoria laberetur.

Quando incipit Cyclus indictionis?

In Septembri. Tunc enim, quia fruges collectæ sunt, facilè solui tributa possunt.

Quomodo potest sciri, in quoto indictionis anno simus?

Sic potes. Annis Domini addantur tres. Nam dominus saluator mundi dicitur natus fuisse quarto anno Indictionis. Deinde totum diuidatur per 15. Si tunc nihil fuerit residuum, sumus in vltimo anno Indictionis. Si verò aliquid residuum est, hoc ipsum ostendit & denotat nobis, in quoto anno simus.

Recita versus memoriales veterum, quibus indictiones descri-
pserunt.

Roma tributa dari Rex per quinquennia iußit,
Pòst aurum argentū, pòst indixit quoq; ferrū.
Hæc tria lustra suo sunt aßignata tributo,
Cùm redit October, noua fit indictio semper.

Feruntur & hi versus:

Si per quindenos Domini diuiseris annos,
His tribus adiunctis, Indictio certa notatur.

Ad differentiam autem Edictorum, & Indictionum, vsi sunt hoc versiculo:

Edicunt Reges, indicit festa sacerdos.

Sed hęc differentia cōfunditur non rarò.

Vnde digressus es, redi, & perge de Notarij officio, sicut cœperas, necessaria, & specialia dicere.

Breuiter specialia quædam, quæ restant, 83. perstringam, & me paucis absoluam. Porrò ergo diligenter considerabit contractus naturam, qui coram ipso à partibus cele-

bran-

brandus est, quid exposcat ille, quid requirat, quid non requirat, quid admittat, & non admittat, an sit licitus, vel illicitus, legitimus, vel illegitimus, & an iure subsistere poßit, nec ne.

14. Considerabit etiam, quæ & quales sint cõtrahentium personæ, cuius ætatis, sexus, conditionis, ingenij, intellectus, an sint adhuc minorennes, aut in patria potestate, an poßint contrahere, vel non contrahere, & quatenus hoc illis liceat.

15. Item, an res in commercium hominum venire, alienari, oppignorari, grauari poßint, vel non poßint. Et si queant, qua lege, conditione, ratione, atq; omine.

16. Porrò, si fortè de mutuo agatur, obseruabit, an contractus ab vsuraria, vel symoniaca prauitate purus sit.

17. Deniq; si pro cõsuetudine loci, certas clausulas inserere necesse sit, illas nullo modo omittere debet, ne Instrumentum, ob defectum talium clausularum consuetarum, suspectum, & fictitium habeatur, & impugnationes, exceptiones, protestationes,

& si-

& similia patiatur. Bartol. in l. generali. C. de tabularijs, &c. lib. 10.

18. Item, si contractus vel actus, plures, quàm duos testes, eosq; rogatos, fortè requirat, videat, vt tot adhibeat, quot res exigit, & illos rogari curet.

19. In renunciatione Senatusconsulti Velleiani, tres testes adhiberi debent. l. antiquam. §. final. C. ad S. C. Velleian.

20. Sic in confeßione creditoris, confitentis se recepisse tale debitum, cuius obligatio præcesserat in scriptis.

21. Item, in confeßione debitoris absentis, sibi solutum esse, & numeratum tale debitum confitentis. In vtroque casu requiruntur quinq; testes. Auth. rogati. C. de testibus.

22. In repudio requiruntur octo testes. Et in his casibus oportet testes rogatos esse.

23. In causis Testamentorum, & circa vltimas voluntates, siue illæ in instrumento scripto, siue Nuncupatiuo fiant, considerabit Notarius, primùm personam testatoris, an adhuc sani sit sensus, & intelligibiliter, vel loqui, vel scribere, aut vtrunq; pariter poßit.

24. Si ab intellectu alienus, & impedita sit linguæ, quæ voluntatem illius referre, & exprimere omnino non queat, haud debet illius nomine, qui iam ferè mortui loco habendus est, vllam voluntatem vltimam conscribendam suscipere.

25. Deinde obseruabit, an septem testes adsint, ad hoc rogati, & requisiti, qui in testamentis pro testibus admitti queant, & sint idonei.

26. Debet etiam probè notas habere, & institutionis, & cuiusuis substitutionis, siue ea vulgaris, pupillaris, exemplaris, siue breuiloqua, aut compendiosa fuerit, peculiares formulas, & propria cuiusque verba.

27. Sic & fideicommissorum, diuersorum legatorum, conditionum, & similium proprietates in formalibus.

28. Verborum quoque directorum, communium, & obliquorum, vim ac differentiam scire, & obseruare debet, cùm permultum in illis situm sit. Sæpe enim in hanc partem grauißimè peccatur ab imperitis Notarijs, qui dum imprudentes, vulgares

gares formulas, sequuntur, non rarò contractus, & vltimas voluntates hominum peruertunt, interdum & subuertunt. Hinc magnæ dein oriuntur quæstiones, dubitationes, controuersiæ, & lites.

29. In iudicialibus Consistoriorum, consuetudines & vsus obseruare necesse est. Sunt nanque varij, & diuersi. Quare ad certam considerationem adduci, & peculiaribus notis comprehendi non possunt. Reliqua docebit vsus, & diligens æmulatio, imitatioq; doctorum in hac arte. Nos tamen in fine huius tractatus plura, quæ potissimùm necessariæ videbuntur, annectemus, vt rudib. ingenijs prosit admonitio. Nunc ad artem ipsam accedamus.

Circa quæ ergo potissimùm Ars Notariatus versatur?

Vt plurimùm circa tria: Contractus, vltimas voluntates, & Instrumenta.

Poteſtne Notarius ſuo officio ſatisfacere, ſi hæc tria mediocriter intelligat?

Optandum esset, & apprimè vtile, sicut su-

prà meminimus, Notarium quàm maximam iurisperitiam, & cognitionem legum habere, sed tamen si desint alia, & hæc saltem iura, quæ ad prædicta tria genera pertinent, rectè, diligenterq́ꝫ didicerit, officio suo satisfacere mediocriter poterit.

DE CONTRACTIBVS.

Quid ergo est Contractus?

Contractus est duorum, vel plurium in idē consensus. Aut, Est legitima partium conuentio, aut re, aut verbis, aut simul vtroqꝫ, aut literis, aut solò consensu constans. Et sic facta cōuentio, dicitur contractus.

Habéntne omnes contractus eandem appellationem?

Non habent. Transeunt enim quidem contractus à generali appellatione, in aliud speciale, & proprium nomen.

Qui sunt isti?

Qui re scilicet interueniente fiunt. Vt, mutuum, commodatum, depositum, pignus.

Quæ

Quæ verbis fiunt conuentiones, quid?

Quædam etiam verbis factæ conuentiones, in aliud nomen transeunt, vt stipulatio, pollicitatio, nouatio, delegatio.

Quæ verò ex literis nascitur obligatio?

Et in sua manet appellatione, vt ex literis esse dicatur.

Contractus autem, qui ex solo consensu oriuntur, qui sunt?

Specialia habent nomina, vt Emptio, Venditio, Locatio, Conductio, Mandatum, Societas, Nuptiæ.

Tales contractus quomodo vulgò vocantur?

Nominati, tanquam illi, qui suis appellationibus, extra generale nomen contractuum, accipiuntur.

Súntne plures contractus?

Sunt & alij contractus, qui quamuis sub generali appellatione maneant, nec transeant in

alia nomina, tamen nihilominus, cùm in illis subsit causa obligationis, nascitur ex illis obligatio, tanquam ex legitimis conuentionibus. Atque proinde etiam actio & acceptio. Solent autem pactiones horum contractuum, his ferè verbis discerni. Do vt des. Do vt facias. Facio vt des. Facio vt facias. Ac dicuntur quidem tales contractus innominati.

Quare innominati?

Sic dicuntur, non quod omnino nullis nominibus notentur, sed quòd illæ ipsæ appellationes, quas quidem inter eos habent, tam sunt generales, vt vni soli contractui non conueniant.

Exempli gratia dic aliquid?

Vt permutatio est contractus innominatus, quia eius appellatio, non ad certum commercium, sed generaliter ad omnes contractus, qui non solo consensu, sed mutata rerum collatione fiunt, trahi potest. Numeratur & transactio inter cõtractus innominatos, quia nomen eius generale est, ad omnem litis, inter partes, compositionem.

Post-

Póssúntne omnes homines promiscuè, sinéque discrimine, contrahere?

Sunt quidam, quos iure constat non posse contractus validos celebrare. Tales habentur furiosi, mente capti, pupilli, infantes seu infantiæ proximi.

Quid si furiosus ad sanam mentem redierit?

Ferunt eũ, qui semel furere cœpisset, per totam prorsus vitam non præsumi ad sanã mentem redire, nisi contrarium apertè videatur, sicut suprà etiam meminimus, citata l. ambiguitatem. C. de vsufruct.

Súntne & alij his similes?

Idem de ebrijs esto iudicium, durante ebrietate. Quia furiosis æquiparantur.

De Religiosis administrationem non habentibus, sine licentia suorum superiorum, si contrahere velint, idem sentiendũ est. Nam mundo mortui censentur. Et sic de similibus.

Res autem omnes, sine differentia, in contractum venire possunt?

Multæ sunt res, quæ si alienare eas cupias, in contractum venire non possunt, vt sunt res sacræ omnes, diuino cultui dedicatæ. Similiter & res religiosæ, quales sunt, sepulchra, & cœmiteria. Item, Reipublicæ & vniuersitatis res, cuiusmodi sunt muri ciuitatum, portæ, theatra, & alia loca publica. Talia enim in commercio hominum non sunt, nisi in certis casibus, iure expressis.

Qui ergo contractus sunt liciti?

Omnes, qui de iure non reperiuntur prohibiti.

Qui verò prohibiti sunt?

Prohibentur contractus vsurarij, Symoniaci, & qui contra bonos mores sunt, vt super homicidio, furto, diffidatione, adulterio, lenocinio, raptu virginum, viduarũ, vel monialium, aut alio quouis delicto. Similiter & qui contra canonicas & legitimas sanctiones fiunt, vt super Matrimonio mulieris virum habentis, vel econtra. Aut super matrimonio in gradu prohibito, vel affinitate coniunctorum, seu in matrimonio non ritè dissoluendo.

Prohibetur etiam omnis contractus, in quo dolus, fraus, metus, minæ, coactio, vel pactio illicita intercedit.

Similiter etiam omnis contractus, in quo aliquis machinatur quippiam cõtra honorem, dignitatem, vel maiestatem Regiam, Imperatoriam, aut Papalem. De similibus idem esto iudicium. Caueant ergo Notarij ne super huiusmodi illicitis & prohibitis contractibus instrumenta conficiant, pro quocunque etiam salario, quantumuis magno sibi promisso, si modò ipsis sua cordi est salus.

Sed quid, si per iuris ignorantiam, fortè Notarius aliquis hic impingat?

Caueat sibi inquam, latet anguis in herba. Si enim accusetur, & conuincatur, quòd in cõtractu, vel actu prohibito, instrumentum, vel instrumenta fecerit, criminaliter puniri potest, nec vllo pacto eum iuris ignorantia, quæ alioqui nemini patrocinatur, nec quenquam excusat, tuebitur.

Fortaßè & simulati contractus huc pertinent?

omnino. Atque idcirco hoc loco monendi etiam sunt Notarij, ne partibus cōtrahere volentibus, dent consilium, aut fenestram aperiant, materiamq́ ministrent simulata & ficticia instrumenta fabricandi, præsertim in præiudicium tertij. Talia enim facientes, suas onerant conscientias, & præter infamiam, quam inde reportant, tenentur ad interesse parti læsæ.

Contractus coram Notario, & testibus celebrati, quando sortiuntur effectum?

Contractus celebrati non sortiuntur effectum, nisi cùm in scripturas sunt redacti. Debet autem huiusmodi scriptura, ad mundum, quod aiunt, esse depicta, absoluta, & partibus lecta.

Quare ad mundum dicis?

Immunda enim scriptura, est vituperosa, & suspecta. Intelligitur autem & scriptura immunda esse, & suspecta, si charta diuersis manibus scripta sit.

Cur absoluta, & partibus lecta?

Quia partes, auditis quæ à Notario lecta

sunt, debent suo assensu ea, quæ à Notario prælecta sunt, approbare. Sed hîc obseruandũ est, quòd Notarius nõ percurrendo, aut verba præcipitando, sicut plerique faciunt, sed distinctè, & ordine, quæ ab ipso sunt concepta, partibus prælegere: & si qua inter cætera fortè obscuriora se offerant, interpretationem, explicationemq́ addere debeat. Quòd si partes dein approbent lecta, tunc contractus dicitur absolutus & censetur esse perfectus.

Habéntne locum in hoc tractatu, de contractibus, quatuor causæ, sicut in alijs rebus?

Causas dicis, Efficientem, materialem, formalem, & finalem. Omnino & hæ quatuor causæ in omni perfecto contractu concurrunt.

Cedo obsecro quo pacto?

Efficiens causa in contractibus, sunt ipsæ partes contrahentes.

Materialis, est res, de qua agitur, seu quæ in contractum venit.

Formalis, est ipsius contractus ordo, forma, & dispositio.

Fina-

Finalis, est ipsa partium intentio, cõsilium, meta, & finis, quò tendunt.

Hæc sunt scholastica, & meo quidem arbitratu, non vsque adeò necessaria, quàm docta.

Quid tu mihi gannis? Contraria, mi vir, verior est sententia. Peccatur enim in omni contractu, in quo aliqua dictarum quatuor causarum deficit.

Quare hoc?

Quia partes contrahentes aut sunt tales, quæ contractum istiusmodi, qui intenditur, celebrare, & inire non possunt.

Aut res, de qua contrahitur in contractum talem cadere non potest.

Aut cõtractus ipse debitam formam, quam natura ipsius requirit, non habet.

Aut finis, & intentio illius contractus partiumq; contrahentium, est illicitus, & à iure reprobatus.

Atque talis contractus, sic peccans, est inualidus. Inde sequitur quòd Notarius illum recipere, & scribere prohibetur.

Quid est pactum?

Ad cognitionem specierum debet præcedere cognitio generis, iuxta Bart. l. 1 ff. de rebus creditis. Itaq; priusquam de singulis contractibus, ex quibus oritur obligatio, plura agamus, de pactionibus in genere quædam annotabimus.

Pactum itaque, est duorum pluriúmue, in idem placitum & consensus.

Quare hanc conuentionis appellationem generalem dicis?

Quia ad omnia pertinet de quibus negotij contrahendi transigendiq; causa consentiunt, qui inter se agunt, l. 1. ff. de pactis.

Ex pactis, & contractibus oriuntur obligationes, Quid ergo est obligatio?

Est iuris vinculum, quo quisque quod debet secundum recepta iura soluere cogitur.

Obligatio quotuplex est?

Obligationum alia naturalis tantùm, alia ciuilis tantùm, alia naturalis, & ciuilis simul.

Naturalis obligatio tantùm quæ est?

Est, quæ solo naturalis æquitatis vinculo

nos

nos obligat, & ad cuius præstãdi necessitatem, ciuili iure non adstringimur, qualis est obligatio remunerationum, quæ ἀντίδωρα vocatur. l. sed & si §. consuluit. ff. de petit. heredi. Item ratio, qua continentur omnes contractus, (videlicet promissa esse præstanda) est naturalis. Itaque contractus dicuntur esse de iure gentium. l. ex hoc iure. ff. de iusti & iur. Nam naturaliter omnes homines ita iudicant, quòd promissa sint præstanda. Sunt igitur obligationes contractuum naturales, quatenus naturalis æquitatis iudicio probantur sed ciuiles, quatenus iure positiuo publicè proditæ sunt. Hinc Bart. in l. si non sortem. ff. de condictio. indebiti, dicit, obligationem naturalem tantùm oriri ex contractu, cui lex nec assistat, nec resistat.

Obligatio tantùm ciuilis, quæ est?

Ciuilis tantùm dicitur, ad quam adstringimur, sola autoritate iuris positiui, in re quam natura permisit esse liberam. Sic cautum est l. in contractibus. C. de non numera. pecun. Vt si quis alicui dedisset chirographum, de accepta

pecunia, cùm speraret certò illum daturum, & postea tamen is nō numerârit eam, ne detur ei exceptio non numeratæ pecuniæ, si biennio in iudicio non questus sit, de non accepta pecunia. Itaq; is, qui sic dedit chirographū, tenetur obligatione ciuili, ad soluendum hoc, quod chirographum testatur eum accepisse, quanquam Naturalis æquitas antea noluerit, vt solueret id, quod non accepit, sed quia infra bienniū non opposuit exceptionem, quod facere licuisset, si voluisset, vult iam ciuilis autoritas, & constitutio, vt sibi imputet, quòd elapso biennio, plùs chirographo, quàm sibi credatur, & ob id numerare cogatur. Nam hoc ea causa sancitum est, ne infinita fieret occasio negandi improbis, pecuniam non esse acceptam. Est igitur literarum obligatio, in tali casu ciuilis tantùm, quia ex ciuili necessitate tantùm ad eam adstringimur.

Naturalis, & ciuilis obligatio simul quæ est?

Est vbi vtraq; obligatio concurrit, scilicet, persona, quæ de iure contrahere potest, & dispositio legis. Nam obligatio, cui lex accedit, ea cùm fuit naturalis, fit ciuilis, aut naturalis & ciuilis

ciuilis simul, vt, qui biennio, de non numerata pecunia non excepit, naturaliter, & ciuiliter, simul tenetur. Atque ideo, vt cuncta breuiter comprehendamus. Naturalis obligatio tantùm est, quam sola mens, & ratio, absque legis autoritate, nobis dictat, & ea fit primùm ex legis dispositione ciuilis, dein ex occasione, data ab homine, quia sic euentu fit, & accidit, scilicet, quòd qui potuit excipere, non excepit, fit naturalis, & ciuilis simul, cum legis publica approbatione.

Hæ obligationes, quæ naturales, & ciuiles simul sunt, quomodo diuiduntur?

Obligationum naturalium, & ciuilium simul, alia est ex contractu, alia ex quasi contractu, alia ex delicto, alia ex quasi delicto.

Ex contractu quæ est?

Ea scilicet, quæ precio contrahitur, & quæ ex ipso precio, & contractu descendit. Vt emptio, venditio, locatio, conductio, donatio, & similia.

Obligationum ex contractu quot sunt species?

Quatuor. Aut enim literis, aut consensu, aut re, aut verbis contrahuntur.

Quomodo obligatio contrahitur literis?

Literis contrahitur obligatio, quando aliquis misit literas, ex causa recipiendi mutui, quod tamen non accepit sed se accepturũ sperat, spe sibi de futura numera..s ne prolixè facta. Hinc vigore istiusmodi literarum seu chirographi, si infra biennium, de non numerat pecunia, non exceperit, lapso biennio tenetur naturaliter, & ciuiliter, vt suprà dictum est.

Quo pacto consensu contrahitur obligatio?

Consensu solo contrahitur obligatio, vt in nuptiis, societate, mandato, conductione, locatione, venditione, &c.

Quibus modis re contrahitur obligatio?

Quinque. Scilicet, Primò ex mutui datione, quod consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensuráve constant.

Secundò, ex indebito, quod est, si quis per errorem soluit.

Tertiò, ex commodato, quod est: si cui res, nulla mercede accepta, vel constituta, vtenda datur.

Quartò ex deposito, quod est, si cui res aliqua custodienda datur.

Quintò, ex pignore, quod est, si creditori à debitore res pignori datur.

Quibus modis contrahitur obligatio verbis?

Interrogatione, & responsione, cùm quid dari, fierive nobis stipulamur, vnde etiam stipulationes dicuntur.

Quot modis hoc fieri solet?

Aliquando contrahitur obligatio purè, aliquando in diem, aliquando sub conditione.

Purè quomodo contrahitur?

Purè contrahitur obligatio, quando vt detur aliquid, promittitur, non apposito certo die, vel conditione. Vt, Promitto tibi decem ex causa mutui. Hîc purè contrahitur obligatio, & fit debitum in continenti quod promissum est: sed tamen ita vt non prius fiat numeratio, quam id commodè à me fieri possit.

In diem quo pacto contrahitur obligatio?

Quando in contractu certa dies statuitur, & nominatur, ad aliquid faciendum. Vt, promitto tibi, me ad pascha decem daturum esse, Hîc facta promissione, in cõtinenti debitor factus es, non tamen potest à te quicquam petere is, cui promisisti, nisi adueniente die statuto, & nominatim expresso.

Sub conditione, quomodo fit obligatio?

Cùm aliquid hypotheticè promittitur, certa lege, & conditione, quia pendente, non oritur obligatio, vel actio, secus autem, conditione subsecuta. Vt, Si nauis ex Portugallia venerit, dabo.

Quomodo obligatio nascitur ex quasi contractu?

Ex quasi contractu obligatio est, cùm quis gerit alterius negotium, sine ipsius mandato, vt tutores, curatores, & similes personæ faciũt. Hi enim non contraxerunt cum illis, quorum negotia gesserunt, vnde non tenentur ex contractu, sed quasi contractu.

Quo-

Quomodo ex delicto oritur obligatio?

Quando quis furto, rapina, adulterio, aut iniuria aliquem afficit, & lædit, tunc ex delicto tenetur.

Quo pacto ex quasi delicto?

Quando aliquis directè non deliquit, sed quasi, vt quando è domo sua, quam inhabitat, aliquid effusum, vel eiectũ est, quod alteri nocuit. de obligat. quæ ex quasi deli. nascun. in princip.

Suprà dictum est, obligationes, quæ verbis, interrogatione scilicet, & responsione contrahuntur, etiam Stipulationes dici. Quid idcirco est stipulatio?

Est, vt Pomponius definit, verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturúmve se, quod interrogatus est, respondet. l. 5. §. stipulatio. ff. de verbo. obligationibus. Vel:

Stipulatio est contractus verbalis constans interrogatione, & responsione, ad promißionem aliquam respicientibus.

Quomodo ſtipulationes diuiduntur?

Aliæ ſunt Categoricæ, aliæ Hypotheticæ, vel conditionales, affirmatiuæ, aut negatiuæ, aliæ vtiles, aliæ inutiles. Vtuntur & alijs Diuiſionibus Iureconſulti, ad quas diſcendas, Notarium ad inſtitutionum Iuris elementa remittimus. Obſeruet autem in his omnibus nouellus Notarius vſum & conſuetudinem locorum, in quibus agit, & officium ſuum exercet.

Quid eſt autem conſuetudo?

Conſuetudo eſt vſus rationabilis, competenti tempore præſcriptus, vel firmatus nullo actu contrario interruptus, binario actu, ſed cõtradictorio iudicio, vel quòd non extet memoria, inductus, vſuq́ꝫ communi vtentium comprobatus. Sic Hoſtienſis conſuetudinem definiuit.

Conſuetudinis autoritas quæ eſt?

Tanta quidem publicæ conſuetudinis autoritas, & ius eſt, vt moribus vtentium approbata, deficiente lege, pro lege ſuſcipiatur ac habeatur. l. de quibus. §. inueterata. ff. de legib. & ſenatusconſult. Et ſicut lex manifeſto, ita conſuetudo tacito conſenſu populi exiſtit.

Mala

Mala consuetudo, an pro lege ferenda est?

Considerandum hoc loco, quòd non omne id, quod alicui consuetum est, statim pro iure habendum sit. Nam si qua consuetudo prorsus repugnet naturæ, & iudicio rationis, ea tanquam beluina, ferocia detestanda, & fugienda est l. quod non ratione ff de legibus. & senatusconsul. & c. veritate distinct 8. Qualis consuetudo fuit Persarum, in consultandis grauissimis rebus, cùm essent temulenti. Item Tauroscytharum, in mactandis peregrinis, quos fortè hospitio exceperant.

Vnde oritur consuetudo?

Consuetudo non oritur ex eo, quod casu, aut temerè fit in aliqua republ. sed quod communi obseruatione, in perpetuum vsum suscipitur. c. consuetudo. dist. 1.

Inducúntne multa exempla consuetudinis probationem?

Quamuis ad inducendam consuetudinem frequens actus requiratur, tamen nō sufficit ad eius probationē, adducere multorū exempla.

Non

Non enim exemplis, sed legibus, id est, institutis, communi suffragio populi approbatis, iudicandum est. l. nemo. C. de senten. & interlo. omn iud. Quare non ex numere exemplorum, sed ex consensu morum, colligenda est consuetudo. Atq; ideo vbi consensus morum est, ibi sufficit allegare, semel atque iterum, esse aliquid factum. Nam in tali casu Doctores contendunt frequenter factum dici posse, quod vel bis tantùm accidisse deprehenditur, Arg. l. 2. C. de episco. & cler.

Quid præterea requiritur, vt valida sit consuetudo?

Requiritur etiam, vt longo tempore, nimirum, decem annis, vt minimum durârit consensus morum quem consuetudinis autoritate obtinere, & defendere cupimus, & volumus. Nam consuetudinem necesse est, esse præscriptam. c. vltim. extr de consue. Itaq; neq; locum habet cõsuetudo nisi in re præscriptibili. c. illud, distin 93. Plura vide apud Cy. circa tit C. de lõ. consu. & Bart. in l. de quibus. ff. de ll & S. C.

De Beneficijs, seu defensionib per quas iuuantur personæ pro quibus introductæ sunt, ne obligationibu. con acti. teneantur, nisi ijs renun-

nunciauerint, infrà ordine dicemus; nunc ad Testamentorum explanationẽ properabimus.

DE TESTAMENTIS.

Quid est Testamentum?

Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri velit. l. 1. ff. de Testamentis.

Quid præcipuè obseruandum est in hac testamenti definitione?

Præcipuè obseruetur clausula, quæ dicitur, Testamentum fieri cum institutione hæredis. Quia sine hæredis institutione, non valet testamentum. Excluduntur hac differentia omnes aliæ voluntates vltimæ; vt sunt codicilli, legatum, fideicommissum, donatio causa mortis facta, quæ itidem, atque testamentum, dici possunt, iusta voluntatis nostræ sententia, de eo, quod post mortem nostram fieri volumus, sed in illis hæres institui non potest; iuxta l. non codicillum. C. de testam. & annotata in gloss. cir. l. 1. ff. eod.

Potest-

Potéstne aliquis sibimet, condito testamento, legem ponere, à qua recedere non liceat?

Nemo in testamento, quod aliquando condidit, legem sibi ita imponere potest vt ab hoc ipso testamento recedere nunquam liceat. Ambulatoria enim, & mutabilis est voluntas hominis vsque ad mortem & vitæ exitum.

Testamentum vnde dicitur?

Dicitur quasi mentis testatio vires recipiens post testatorum monumentum.

Quot sunt testamentorum genera?

Apud veteres variæ fuerunt testamentorum differentiæ. Verum quia tales in vsu esse desierunt, duo nobis reliqua sunt testamentorum genera, quorum alterum, quod solenniter fit, omnibus legitimis obseruationibus adhibitis, vocabulo generis, sed significatione specifica, dicitur testamentum: Alterum verò, quod minus solenniter fit, vocatur codicillus.

Testamenti solennis quot sunt species?

Duæ. Aut enim Testamentum in literas mittitur,

titur, & scriptum testamentum vocatur. Aut viua voce testatoris profertur, & testamentum non scriptum seu nuncupatiuum quasi nominatim proditum, & publicatum dicitur.

Testamentum solenne quod est?

Solenne vocatur, quod fit cum aliqua solennitate, vel scripturæ, vel declarationis coram magistratu.

In testamento solenni scripto, quæ potissimùm requiruntur?

In testamento solenni scripto hæc maximè requiruntur. Habilitas testatoris. Institutio certi heredis. Habilitas heredis. Testes regulariter septem. Rogatio testium præcedens. Iusta scriptura testamenti. Iustæ subscriptiones. Obsignationes. Continuatio actus.

Habilitas testatoris quæ intelligenda est?

In testamentis semper consideranda est persona testatoris. Quia alij sunt testabiles, alij intestabiles.

Qui ergo ſunt teſtabiles?

Omnes homines, qui à iure non prohibentur.

Qui autem prohibentur?

De nõ teſtabilibus, aut idoneis ad teſtandũ, aut qui teſtari in iure prohibentur, extant hi verſiculi, ad iuuandam memoriam ſcripti:

Teſtari nequeunt Impubes, Relligioſus,
Morti damnatus, & ſub patre filius, obſes,
Prodigus, & ſtultus, dubius, ſeruus, furioſus,
Crimine damnatus; cũ muto ſurdus, & ille,
Qui maieſtatem læſit, cæcum quoq; iungas.
Adde his bannitos, ſimul & captos apud hoſtes.

Sed in his capitibus peculiares concurrunt deſcriptiones & circumſtantiæ, de quibus alibi copioſiùs ſcribitur. l. hac conſultiſſima. C. qui teſta. face. poſſ. & ibi dd.

Hæredis inſtitutionem quomodo intelligam?

Hæredis inſtitutio conſiſtit in eo, vt & conſtituatur aliquis hæres, & nomen eius exprimatur. Atq; vt eiuſmodi inſtitutio fiat, vel purè, vel ſub conditione poſſibili.

Hære-

Hæredis habilitas quæ requiritur?

Vt nimirum ſit aptus, ad adeundam de iure hæreditatem.

Numerus teſtium regularis, ſeptenario comprehenſus, quo pacto accipiendus?

Vt ſcilicet ad omne minus, ſeptem teſtes legitimè, & regulariter adhibeantur. l. hæredes; palàm. §. penul. ff. de teſtam.

Rogatio teſtium præcedens, quomodo ſe habet?

In teſtibus teſtamentarijs omnino requiritur, vt ſint rogati à teſtatore, non tranſeuntes, vel fortuiti. Alioqui teſtamentum eſt nullum. Authent. rogati. & l. hac conſultiſsima. & l. teſtium. C. de teſtament. & 3. quæſt. 9. c. teſtes. §. de his. Requiritur item, vt ſint maſculi, omni exceptione maiores. Eatenus excluduntur, mulier, impubes, furioſus, mutus, ſurdus, interdictus bonis, damnatus de hæreſi, damnatus de crimine famoſo, manifeſtus vſurarius, infamis, exiſtens in poteſtate teſtatoris, vel habens teſtatorem in poteſtate, domeſticus teſtatoris,

toris, heres scriptus, coniunctus heredi scripto, intestabilis.

Iusta scriptura testamenti quæ intelligitur?

Cùm scilicet scriptum est testamentum in membrana bona, munda & solida, sine vitijs, erroribus, maculis, & rasuris, iuxta authenticam formam, & ad exemplum doctorũ, diuq́; in hac arte exercitatorum Notariorum, & tabellionum, quos nouelli Notarij sedulò imitari studebunt. Nec enim melius quicquã hac parte præcipi potest. In vsu enim, hæc & similia omnia, vt plurimùm consistunt.

De iusta subscriptione, quæstionem adiunge.

Iusta subscriptio in his duobus consistit, vt & testator & testes subscribant. Si tamen testator scribere non potest, licitum est, vt alius nomine eius subscribat: ita tamen, vt is sit extra testes, numero scilicet octauus.

Obsignationes quomodo fieri debent?

In obsignatione requiritur, vt sit sigillum vere signatorium, veros characteres continens.

Sed

Sed alioqui licitum est, alieno sigillo vti, si proprium quis non habeat.

Continuatio actus, quo pacto intelligitur?

Hoc nimirum denotatur, vt suprà dicta omnia de rogatione testium, subscriptione, obsignatione & similia in præsentia Notarij, *& testium vnico contextu vno eodémq; tempore, antequam ipse testator vel aliquis ex testibus, inde recedat in cõtinenti cõficiantur, & fiant. Nisi enim hæc ita, vt dictum est, facta fuerint, vim solennis testamenti scripti habere non possunt. Ita est textus ad literam in l. hac consultißima. & l. cùm antiquitas.* C. *de testamen. & quemadmodum testamen. ordinentur, vbi traditur forma conficiendi testamenti in scriptis. Vide Instit. de testam ordinandis.*

In testamento nuncupatiuo quæ requiruntur?

Requiruntur ferè eadem, quæ suprà, habilitas testatoris, expressa nuncupatio heredis, habilitas heredis, testes septem, vt plurimùm, habilitas testium, rogatio testium præcedens, de quibus iam dictum est.

Ergo,

Ergo, quod de septem testibus dicitur, regulare est in scriptis, & non scriptis Testamentis?

Fallit in quibusdam, scilicet in testamento cæci, vbi octo testes requiruntur. l. hac consultißima. C. qui testam. fac. possunt. Fallit item in testamento rustici, vbi, quando in pagis tot idonei testes inueniri non possunt, sufficit quinque esse adhibitos. l. vltim. C. de testam. Sic in Testamento militis in bello & exercitu, sufficiunt duo testes. l. milites. C. de testam. militū.

Nunquid Notarius pro teste computari potest?

Potest. Sed tamen tutius est, legitimo testium numero vti, Notario non computato.

Quibus de causis, Testamentum fit inualidum, aut nullum?

Testamentum fit inualidum, & nullum, quatuor potißimùm de causis. Primò si testator non fuit habilis ad testandum. Secundò si hæredem, non capacem, aut omnino nullum instituit. Tertiò, si præterijt iam natum, quem instituere hæredem, vel exhæredare debuit. Quartò, si non sit legitimus numerus testium legitimorum, & rogatorum.

Testa-

Teſtamentum quomodo fieri poteſt, ita vt nulli tenor eius innoteſcat, teſtatore viuente?

His modis, & rationibus, quod annotare operæ precium eſt. Si teſtator diſpoſitionem ſuam velit celari, vſque ad ſupremum vitæ ſuæ halitum conſilium eſt, vt faciat teſtamentum in ſcriptis, iuxta doctrinam ſuprà poſitam. Deinde, vt ſua manu teſtamentum ſcribat, eamq; ſcripturam apud ædem aliquam ſacram, aut alium quempiam tutum locum deponat, & poſtea Notarius coram teſtibus ſcribat, quòd Sempronius fecit Teſtamentum, & diſpoſuit, prout continetur in ſchedula, depoſita in loco ſacro, aut alibi, & valebit teſtamentum, quia quicquid continetur in illa ſcriptura ad quam eſt facta relatio, in teſtamento intelligitur contineri. l. aſſe toto. ff. de her. inſt.

Quid autem poſt teſtatoris mortem?

Oportebit tamen, teſtatore mortuo, ſaltem per comparationem literarum recognoſci ſcripturam teſtatoris. Vt per Bart. in l. ſi ita ſcripſero ff. de con. & demon.

Regulariter tamen necesse est, testes recognoscentes scripturam, præsentes fuisse, dum scriberetur, iuxta §. si quis igitur, in Authen. de instr. cautela & fide. Hic nodus quomodo soluitur?

Quamuis hoc, quod dixisti, necesse sit regulariter in alijs: tamen hoc casu id non est necessarium ad comparationem faciendam, videlicet, quòd testes recognoscentes schedulam, fuerint præsentes, cum testator scriberet. Quia scriptura, & schedula, per ipsum testatorem approbata est, vt patet ex dictis & allegatis per Alex. cons. 4. Attentis narratis. & cons. 114. Visa scriptura. lib. 7.

Potéstne idem & alia ratione fieri?

Potest etiam hoc modo. Scilicet, vt testator sua manu scribat, vel per fidum Notarium, suam voluntatem scribi, & redigi in Protocollum, ac folia testamenti claudi, & signari faciat, atque coram testibus declaret, se testari, prout continetur in scriptura illa protocoli clausa. Et de hoc notarius rogetur, ac fiat publicum

publicum Instrumentum. Constat enim, valere voluntatem testatoris implicitam, non minus quàm explicitam, si voluntas per scripturam aliquam declaretur. d. l. si ita scripsero. cum ibi traditis per Doctores.

Facilè in tali Testamento orietur suspicio de falso?

In tali testamento publico, & clauso, non inerit suspicio falsitatis committendæ, & hac scriptura efficacior erit, quàm ea, quæ comparationis adminiculo indiget, vt per Paul. de Cast. in d. l. hac consultißima. §. per nuncupationem. Et Soci. consil. 173. Reuerendæ. colla. 2. & 3.

Quare testamentum nuncupatiuum appellatur, non scriptum, cùm tamen non minus, quàm testamentum solenne scribatur?

Nuncupatiuum, & sine scriptis appellatur, eo quòd illo testatoris, heredis, & legatariorum nomina, & omnia, quæ in eo cõtinentur, coram testib. nũcupantur, id est, manifestantur, & dicitur sine scriptis, hoc est, subscriptione testium, & alijs solennitatibus, quæ requi-

runtur in testamento inscriptis facto. Nam etiamsi Testamenta nuncupatiua, non minus, quàm solennia, redigantur in scripta, tamen nihilo plus operatur hæc scriptura, quàm quòd talis vltimæ voluntatis articuli probatione vlteriori opus non habent. Ideo scienda est cautela, vt Instrumento addatur quòd testator nuncupatiuum, non scriptum testamentum, condere voluerit. Ita est gloss. in d. l. hac consultissima. §. per nuncupationem. in versic. sine scriptura. Specul. in tit. de instrumento. editione. §. compendiose transcurrimus. versic. ad huius autem materiæ.

Codicillus quid est?

Codicillus est Testamentum imperfectum, carens solennitatibus testamentorum, in quo non fit recta institutio heredis, sed tantùm fideicommissaria hereditas relinquitur.

Vnde nomen habent Codicilli?

Sic vocantur, quòd olim vt plurimùm scribebantur, vel in codicibus acceptorum, & expensarum, vel alioqui in charta aliqua.

Quod sunt codicillorum genera?

Quatuor

Quatuor, Ante testamentum. Cum testamento. Post testamentum. Et ab intestato.

Codicilli quomodo fiunt?

Aliàs in scriptis, aliàs sine scriptis.

Quid de codicillis, ante testamentum factis sentiendum est?

In codicillis, ante Testamentum factis, olim requirebatur, vt in testamento sequente, expressè confirmarentur. Sed hodie sufficit tacita voluntas. l. conficiuntur. ff. de iure codicillorum.

Quid de illis, qui ab intestato, & sine scriptis fiunt?

In codicillis ab intestato, & sine scriptis, sicut & in scriptis, requiritur, vt conuocentur quinque testes, in quibus etiam fœminæ, & alij obiter aduenientes, non rogati esse possunt, vt declaretur eis volũtas, vt instituatur heres, vt testator sit testabilis, habens testamenti factionem actiuam, & heres sit idoneus, habens testamenti factionem paßiuam.

Qui ergo possunt facere codicillos?

Nemo codicillos facere poteſt, niſi cui permiſſum eſt & Teſtamentum condere. l. diuus. §. codicillus. ff. de iure codicillor.

Eſtne autem licitum, plures codicillos inſtituere?

Omnino licitum eſt, & omnes æquè valent, quatenus non ſunt contrarij.

Quid autem, ſi ſint contrarij?

Si ſint contrarij, iam tum ſtatur à poſteriori Codicillo.

Requiruntùrne ad conſtitutionem Codicillorum & aliæ ſolennitates, vtpote obſignationes, aut ſubſcriptiones, teſtium?

Non requiritur obſignatio, nec ſubſcriptio teſtium, niſi fortè codicilli ſcripto concipiantur. Nam in ſcriptis codicillis, Theodoſius exigit, vt nomina teſtium ſubnotentur. l. vltim. §. ſi. C. de teſt.

Quare ſic approbarunt Codicillos Imperatores, vt hac prærogatiua cæteras vltimas voluntates ſuperarent?

Codi-

Codicilli sunt recepti, ne cuiusq; voluntati in extremis deesset gratificandi amicis copia, de bonis, quæ post se relinqueret. Ideo namque & Imperatores voluerunt, Codicillorum ius, paucioribus solennitatibus impeditum, ne quis desiderare, in prodenda vltima sua voluntate, facilè aliquid posset, vtq; qui testamētum non cōdidisset, Codicillos instruere posset, cùm alioqui idem, ex parte testatus, & ex parte intestatus, decedere regulariter non posit. §. neque. Inst. de heredi. instituen.

Tutius ergo est, relinquere aliquid per codicillos, quàm per Testamentum?

Maximè. Nec enim tam facilè reijciuntur Codicilli, quàm Testamenta. Quare ius codicillorum, propter facilitatem obseruationis in illis condendis in multo, & vario vsu est. l. conficiuntur. §. si post factum. ff. de iure codicill.

Fertur clausula codicillaris, Si nón valet iure Testamenti, valeat iure codicillorum, aut quocunque iure melius valere poterit. Hæc clausula, quid operatur, aut quam vim habet?

Cùm superstitiosè ac seuerè exigerentur solennitates testamentorũ, ne itaq; ob quamuis earum negligentiam, facilè euerti iudicia vltimarum voluntatum possent, receptum est, vt ad cauendum hoc ipsum, testamenta hac clausula munirentur. l. si miles, qui destinauerat. ff. de testament. milita.

Cur codicillaris clausula dicitur, cùm ea in codicillis non vtamur?

Sic dicitur, non quòd eius in codicillis vsus sit, sed quia metu infirmitatis testamentorum solennium, ad iura codicillorum, minus solennitatem requirentia, per eam sit recursus, vt testamẽta eò referantur. Quis autem, & quàm varius sit huius clausulæ effectus, explicat Bar. cir. l. 1. ff. de iure codicillorum.

Quo pacto testamenta infirmantur, vel confirmantur?

Testamenta alia sunt valida, & authentica, alia inualida, & vitiosa.

Valida, siue authentica, quæ dicuntur?

Ea nimirum, in quibus omnia ita sunt obseruata, & constituta, vt abrogari non possint.

Inualida & vitiosa, quomodo accipiuntur?

Inualida vel vitiosa, alia sunt de iure, alia de facto.

Inualida de iure, quæ dicuntur?

Vitiosa seu inualida de iure dicuntur, in quibus non sunt seruatæ solennitates, aut quæ odiosè, & litis causa, sunt facta.

Inualida de facto, quæ?

Inualida de facto sunt, quæ ratione sequentis actionis abrogantur. Hîc obiter notanda sunt Synonyma, abrogari, rumpi, infirmari, irritum fieri, quæ omnia idem ferè significant.

Inualida de facto quotuplicia sunt?

Alia abrogata sunt ab ipso testatore, alia ab herede, alia à iudice.

Ratione testatoris quomodo fit abrogatio?

Abrogatio testamenti, ratione testatoris, tribus fermè fit modis. Vel per posterius testamentum, vel per adoptionem sequentem, vel per capitis diminutionem in testatore, quamdiu durat diminutio.

Ab herede quomodo fit àbrogatio?

Ab herede fit, quando vel moritur ante aditionem, vel non vult esse heres, vel non implet conditionem.

A Iudice quomodo?

A Iudice fit abrogatio, quando in casu querelæ, cognita causa, sententiam fert contra testatorem.

Ad testatorem redi, & dic, quomodo per posterius testamentum fit àbrogatio prioris?

Sciendum hîc est, Testamenta statim vt condita sunt, non dici esse firma, aut irreuocabilia.

bilia. Nam cuiusque voluntas ad supremum vitæ exitũ, ambulatoria manet. l. 4. ff. de adimen. lega. Itaque donec testator habere potest animum mutandi testamenti, pro non confirmato illud habetur. Neque potest quidem ista libertas, mutandæ ante obitum voluntatis, vllis priuatis pactis alicui eripi. l. pactum quod dotali, C. de pactis. Nemo enim eam sibi legem potest dicere, vt à priore Testamento non liceat recedere. l. si quis in principio. ff. de legat. 3. Quare testatoris morte Testamenta confirmari rectè dicuntur, quia tum demum facultas aliud, quàm voluit, constituendi de rebus suis, illi negatur. Nam ideò quoque vltimas voluntates leges perhibent violari, quia nihil tam debeatur hominibus, quàm vt firmũ habeatur id, cuius mutandi non datur porrò arbitrium. l. 1. C. de sacrosan. eccle.

Itaque reuocare Testamenta in vita, quoties libet, licet?

Nemini ea libertas eripi potest, sicut suprà meminimus. Nam hoc naturale est, vt iisdem modis quodque dissoluatur, quibus colligatum est l. nihil tam naturale. ff. de regul. iur.

Ratione adoptionis sequentis, quomodo fit abrogatio?

Si testator adoptet eum, qui illi successurus ab intestato erat, perinde ac si ex legitimis nuptijs illi natus esset, rumpitur testamentum. Idem obseruatur, si quis arroget extraneum. l. cum adoptionis, C. de adoptionibus.

Per capitis diminutionem quo pacto fit abrogatio?

Minima etiã capitis diminutione rumpuntur testamenta, quando magis ergo irrita reddi cogitandum est, per maximam, & mediam capitis diminutionem, quibus tota libertas amittitur, Itaq; qui sunt deportati, aut in metallum aut alioqui capitali iudicio damnati, illorum testamenta rumpuntur, quia intestabiles fiunt iuxta tit. C. de bon. præscript. seu damna.

Quo pacto Codicilli rumpuntur?

Codicilli ijsdem modis infirmantur, quibus testamenta, vt, agnatione sui heredis rumpitur Testamentum, rumpuntur & codicilli, ad illud relati ff. & C. de codicillis.

Ad quem deficiente testamento, aut codicillis, hereditas deuoluitur?

Communis glossa est, & Doctorum, iuxta l. hereditas. C. de his quib. vt ind. her. auf. hæc distinctio. quòd si deficiat testamentum, quia testator non obseruauerit debitas solennitates, & aliud testamentum ante vel post illud, non fecerit, tunc succedant, qui non condito testamento successuri illi fuerant. Si verò aliud condiderit testamentū solenne, tum illi gaudeant successione, qui in eo instituti sunt. l. hac consultissima. §. penult. C. de testa.

Quando autem fiscus succedit?

Si solenniter est conditum testamentum, sed postea testator cōstanter testatus sit, vnum vel omnes ex institutis, non mereri voluntatem suam, succedit fiscus. l. Hereditas C. de his, quib. vt indig. hered. aufert. Hæc doctrina vtilis est, & non fuit hoc loco prætereunda silentio.

Hoc testamentum videtur iniustum esse.

Videtur quidem iniustum, quia testator excludere eos voluit, quibus hereditas etiam ab intestato debebatur, sed iure sic sancitum est, itaque nobis legum constitutio iniusta videri non debet. Etsi enim excludi, seu præteriri in testamento non debeant, quos necesse est instituere, tamen iura puniunt ingratitudinem, & permittunt, vt à successione hereditatis excludantur ingrati. Et tales multæ recensentur in iure causæ, ob quas non statim coguntur testatores, quosdam heredes legitimos, aut instituere, aut exheredare: sed absque testamenti vitio fieri potest, vt prætereantur, vel eorum mentio in Testamento fiat, scilicet, quòd instituti sint indigni hereditate, vt suprà positum est. Sic calumniator testamenti, amittit hereditatem. l. Polla & l. alia causa. C. de his, quib. vt indig. hered. aufert. & Nou. 22. cap. 46. Monendi tamen hîc sunt discentes, quòd hereditas non tam facilè aufertur, atque cætera in Testamento relicta, seu legata.

Quæ testamenta dicuntur inofficiosa?

Illa nimirum, quibus ritè conditis, iniquè ex-

exclusi successione ab intestato videmur. Hinc querela inofficiosi testamẽti, subsidiariũ quoddam auxilium est, quo præparamus nobis aditum ad petendam hereditatem, de qua exclusi sumus.

Sed de his, & similibus prolixiores hoc loco non erimus, quia Isagogen instituimus. Remittimus ergo exercitatiores Notarios ad institutiones Imperatorias, & iusta volumina, ac integras tractationes, seu repetitiones Doctorum. Omitto quoque hîc consultò multa, de substitutionibus, de fideicommissis, de exheredatione liberorum, & parentum, atque id genus plura, quæ alibi docentur. Nunc pauca de Donationibus annectemus.

DE DONATIONIBVS.

Quid est Donatio?

Donatio est rei licitæ, nullo iure cogente, mera liberalitate facta collatio, iuxta l. donari. ff. de donationibus. Vel, Est actus liberalitatis, transferens dominium, rei donatæ, in dominum.

Quot ſunt donationum genera?

Duo potiſsimùm. Donatio inter viuos, & donatio cauſa mortis.

Donatio inter viuos quæ eſt?

Donatio inter viuos eſt collatio, ſeu donatio rei alicuius, facta ſine conditione mortis, vt in donationibus propter nuptias, & alijs.

Donatio cauſa mortis quæ eſt?

Eſt donatio facta in ſuſpicione, aut metu mortis, ea conditione, vt donatore moriente, donatarius accipiat, quod donatum eſt.

Ad donationem inter viuos, quid requiritur?

Scilicet, vt fiat liberaliter, vt fiat abſolutè, & ſine conditione, vtq́; ſi ſumma exceſſerit quingentos aureos, apud competentem iudicem fiat inſinuatio ſuperflui, & publicetur donatio, adhibitis perſonis publicis: ita tamen, vt literis donatio illa mandetur. l. in donationibus. C. eod.

Quid

Quid ad donationem causa mortis requiritur?

Hoc videlicet, vt fiat in ea mentio mortis.

Est ne locus retractioni, seu pœnitentiæ in Donationibus?

In donatione inter viuos, locus aliquis est reuocationi, retractationi, seu pœnitentiæ. Sed ad eam tamen requiritur casus ingratitudinis, & cognitio causæ.

Donatio causa mortis quomodo extinguitur?

Donatio causa mortis extinguitur tribus modis, per restitutionem valetudinis donatoris, per pœnitentiam, vel reuocationem donantis, per mortem donatarij præuenientem.

Restat, vt de tertia parte nostri instituti, & suscepti laboris agamus.

DE INSTRVMENTORVM Confectione.

Quid est instrumentum?

Instrumentum est scriptura solennis, & ritè

ritè ordinata, per Authēticæ personæ manum, perennis memoriæ causa, publicè confecta.

Vnde dicitur?

Sic appellatur, quasi instruens hominum mentes, & docens, quæ acta, quæúe transacta inter homines sint, elapsis temporibus. c. fi. de dol. & cont. & c. si quis de clericis. 12. q. 2. & c. si quis presbyterorum. de reb. Eccl. alienan. vel non. & Auth. si quis in aliquo. C. de edendo.

Species instrumentorum quot sunt?

Duæ. Aliud publicum & Authenticum; aliud priuatum.

Publicum & Authenticum Instrumentum, quod dicitur?

Quod publicam habet authoritatem. Nam publicum est, quod per manum publicam Notarij est scriptum. Est enim Notarius persona publica, è scribarum vulgo, in aliquantò digniorem, & altiorem gradum, publica autoritate summorum Magistratuum euectus. l. Orphanotrophos. Cod. de episc. & cleric. & c. scripta. c. inter dilectos. de Fid. instrum.

Súnt

Súntne plura scripta publica?

Dicuntur & ea scripta publica, quæ in iudicijs, autoritate iudicis exemplificata, & authenticata, apud acta publica scribuntur. Item scripta quæ de Archiuo, seu amario publico producta sunt. l. publicati. C. de testam. & l. vltim. C. de re iud. c. ad audientiam. de præscript. & l. census. ff. de probation. & præsumpt.

Priuatum Instrumentum quod est?

Instrumentum priuatum, quæuis scriptura alia dicitur, non conformis ijs, de quibus proximè dictum est.

Quot harum scripturarum sunt species?

Tres. Nam aliquando facis scripturam tibi tantùm, aliquando alteri tantùm, aliquando tam tibi, quàm alteri.

Scriptura quam tibi facis, quid valet?

Scripturæ, quam in præiudicium alterius, tibi & pro te ipse fecisti, nulla fides habetur. l. exemplo. & l. non epistolis. C. de probat.

Scriptura

Scriptura verò, quam contra te fecisti, quid virium habet?

Scripturæ autem, quam fecisti alij contra te, puta creditori tuo, de ijs, quæ ab ipso accepisti, creditur contra te. l. Publia Meuia. §. 1. & 2. ff. deposit. & c. omnes fœminæ. 27. q. 1.

Sed quid scriptura, quam tibi & alijs fecisti?

Tibi, & alijs fecisti scripturam, vt pote, libellum rationum tuarum, illi nonnunquam creditur. l. si quis ex argentarijs. l. quædam. §. nummularios ff. de edend. item chirographo, in causa depositi, inter depositarium & deponentem statur. Sic & creditur quibusdam literis eiusdem tenoris, & sententiæ ijsdem verbis dupliciter, in eadem charta scriptis, & per medium circumflexè incisis, interuenientibus aliquot syllabis, in ea ipsa medietatis incisæ parte, quæ colligi dein haudquaquam possunt, nisi vtraque literarum incisarum pars denuò coniũgatur, vbi tunc videtur, an incisio, & syllabæ conueniant quod moris, & consuetudinis est, in quibusdam Germaniæ partibus. d. l. Publia. ff. de-

ff. deposit. & l. si chirographum. ff. de proba. & præsump.

Quid regulariter de priuatis scripturis sentiunt Iura?

Regulariter in personalibus, priuatæ scripturæ non credi, iura decernunt, nisi contra eum, qui scripsit. Vel tamen, si omninò aliqua ei fides adhiberi debeat, vt hoc nō fiat nisi fortè sit à testibus, nō minus tribus, subscripta. Vide Specul. de instrumen. editio. §. nunc dicendum vers. 5. & l. instrumenta, & l. rationes. C. de prob. & l scripturas. C. qui potior. in pign. habeant.

Quo pacto autem publico instrumento creditur?

Publico Instrumento absque omni adminiculo creditur, dūmodo illud appareat sine cancellatura, rasūra, vel innouatione primæ figuræ, seu signi Notariatus, aut quòd non sit deletum, aut abolitum quippiam, vel alioqui etiam non subiectum alicui de vitijs, & defectibus, quos ponit Specul. in allegato tit. de instr. editio. quæ omnia & singula possent suspicionem inducere, contra instrumenti fidem. Nou.

73. c. 7. & cap. ex literis, & c. inter dilectos. de Fid. instrum.

Quot testes oportet in Instrumento producere?

Autoritatem Notarij æquipollere duobus testibus, dixerunt Speculator in præallegato tit. Odofredus, & Bern c. quoniam contra. de proba. l. in exercendis. C. de fide instrum.

Sed quid hic considerandum est, vt omnia, quod ad testes attinet, sint tuta?

Natura nimirũ contractus. Vt si sit Testamentum, in quo requiruntur expreßè septem: si codicillus, aut donatio causa mortis quinque testes, nec paucioribus vtamur, eò quòd Notarius duos testes repræsentare potest. Nam hîc solennitates accuratè obseruandæ sunt, vt vitetur periculum, & non detur occasio disputationi, quæ præteriri poterat, quando legitimus testium numerus haberi potuit, non numerato Notario. In alijs, vbi lex vel Canon expreßè non dicit, pluribus testibus in aliqua causa opus esse, regulare est, quòd in qualibet causa, duo testes sufficiant, iuxta verbum Christi, In

ore duorum, aut trium, stat omne verbum. Nam pluris locutio, duorum numero continetur. Si tamen tres, aut plures adhibiti fuerint, prodesse citius, quàm obesse poterit, nec propterea vitiatur actus. Quia quæ superabundant, nõ solent contractus vitiare, aut illis nocere. 2.q.3.c.1.& c.seq.& 35.quæst.7.c.fin.4.q.3.c.si quis testes §.vbi numerus.ff.de testibus. vbi extr.eodem, c.in omni. c. licet vniuersis.vnde Spec.de numero testium. Inuenias autem & certos in iure casus, in quib. quinarius, aut senarius testium numerus adhiberi solet. In quibusdam etiam octo, vndecim, quindecim, septendecim, & aliquando plures testes requiruntur. Sed de his peculiarem tractatum hîc instituere, non est opus, cùm tales casus se rarissimè offerant. Et remittimus lectorem ad Doctorum iustos de his rebus tractatus.

Vsitatum nunc est, duos plerunque Notarios ad vnum, eundemq́ue contractum, aut actum adhibere, quid hoc placet?

Hîc obseruabis quando ad aliquem contractum, vel actum celebrandũ, duo Notarij adhibentur

bentur; quòd tunc quatuor testibus ad minus opus sit, scilicet, vt quilibet Notarius habeat duos testes ad minus. Id sic intelligendum est, vt vterque Notarius possit dare Instrumentum in eodem contractu, si opus sit & requiratur. Hoc autem fieri nequiret, si duo tantùm testes in tali actu adhibiti fuissent. Hoc non omnes peræquè Notarij aduertunt, seu capiunt.

Testes sæpius repelli à testimonio, & reijci posse audiui. Est ne igitur opus, vt testium delectus aliquis habeatur, vel sufficit omnes promiscuè, sineque discrimine, in testimoium vocari?

Quando pluribus de causis testes à perhibendis testimonijs depelli, reijciq; posse constat, idcircò inprimis cautos, circumspectosq; esse Notarios conuenit, vt sciant, quos, & quales testes in suis contractibus, & instrumentis admoueant, aut cõscribant. Et quia multi laboris, prolixumq; foret, hoc loco omnes, & singulas exceptiones commemorare, atque repetere, quæ testibus iure opponi possunt, hoc tantùm

tùm hîc monere, satis esse puto, vt testes sint boni, graues, & honesti viri, iustæ ætatis, non pueri, non deliri senes, non leues scurræ, sycophantæ, circulatores, aut infames. Non difficulter enim leues, & inconstãtes homines subornari possunt, vt falsum aut varium testimonium dicant, contra veritatem celebratorum contractuum, quod vbi fieret, tam Notario, quàm partibus, non parum ludibrij, contemptus, iacturæ & detrimenti afferret.

Estne licitum, intendere probationem contra fidem Instrumenti?

Omnino. Nam regulare est, quòd contrarium eius, quod in Instrumento publico continetur, probari poßit per testes. l. cùm precibus. C. de proba. & l. optimam. § fin. C. de contrah. & committen. stipula.

Quomodo hoc fieri solet?

Per totidem aut eo amplius testes, quot contractus requirebat, de quo Instrumentum confectum est. Hoc tamen in duobus casibus fallit. l. antiquæ. C. ad SC. Velleian. & l. fi. C. arbit. tutelæ. & latius per Doctores, in l. generaliter

C. de non numer. pecun.

Nónne quidam Doctores hîc contrarium tenent?

Quòd viua vox duorum testium, in nullo casu validior sit publico Instrumento, Azo dixit, eò quòd in multis casibus probatio per scripturam, & non testes, requiritur. Tales casus enumerat Speculat. in tit. de instrument. editio. in §. restat videre. in vers. quid si tantùm vnus ex testibus. Et in quib. contractibus scriptura sit de substantia. Vide l. contractus. C. de fid. instrum. l. census. ff. de probat. & magistralem gl. c. 1. de censi. lib. 6.

Publicum instrumentum quid in se continere debet?

Instrumentum publicum debet in se continere narrationem, & extensionem, publicationemq́; contractus, seu actus, coràm se celebrati, cum suis circumstantijs, & inductionib.

Super quibus autem contractibus Notarij conficere debent Instrumenta?

Notarius super quocunq; negotio, & cõtractu,

ctu, à iure, vel ab homine nõ prohibito, debitè requisitus, poterit instrumentum facere, sed ita, vt suæ salutis, & honoris non sit immemor.

Quid autem si perperam agat Notarius?

Notarius si ignarus iuris, & suæ salutis atque honoris non satis memor extiterit, & de contractibus prohibitis instrumenta conficere, seu illis interesse, ausu temerario attentauerit, pœnas legales incurret, & animæ detrimentum non leue patietur.

Bona verba quæso.

Bona verba ais? Non bona sunt verba, quæ Hostiensis refert, dicens, Quòd Notarij, qui super vsuris, & contractibus vsurarijs, seu quouis modo, in fraudem, & dolum alicuius initis, & à iure prohibitis, instrumenta conficiunt, periurij notã incurrãt, eò quod iurarunt, cũ crearentur, se id nunquam cõmissuros esse. Periurij autem pœna est, vt infamis efficiatur is, qui periurium commisit. Ideoq; testificari aut testamenta conficere non potest. c. licet ex quadam. de testib Et omnis infamis propelli debet à quacunq; pmotione, siue ea dignitas sit, siue ordo.

Nam infamibus portæ dignitatum patere non debent de reg. iur. in 6.

In quibus autem consistit publicatio instrumentorum?

Potissimùm in his. Annis Domini, Indictione, die, mense, loco contractu, Testibus, & nomine tabellionis. Additur & nomen Papæ, vel Imperatoris pro tempore regnantis.

Quo pacto ordimur Instrumenta?

Exordia plerunque ab inuocatione nominis diuini sumi consueuerunt. Vt: In nomine Domini, amen: aut simili modo.

Quid de anno Domini doces?

Deinde sequitur annus Domini in hunc aut similem modum.

Anno Domini, aut, ab incarnatione Domini, & saluatoris nostri Iesu Christi &c.

Indictionibus quomodo vtimur?

De his suprà dictum esse, meminisse oportet, ad quæ te remittimus.

De Die, & Mense, quid mones?

Vt:

Vt nominetur post indictionem, dies, mensis, in quo contractus, vel actus aliquis celebratus est. Hoc variè fit, iuxta terrarum cõsuetudinem. Germani vt plurimùm ponunt primo, secundo, tertio, aut quarto, & sic porrò, die mensis Maij, vel aliorum mensium. Hîc operæ precium est scire, quot quilibet mensis dies, quot Calendas, quot Nonas quot Idus habeat, quod vsitata Diaria, seu Calendaria docent, & nemini ignotum esse conuenit.

Dic etiam de loco.

Consequens est, vt etiam locus in Instrumento specificè ponatur, denotando, vbi actus, vel contractus celebratus sit. Videlicet, Actum in veteri Musarum colonia Erphordiæ, in Curia, quæ ad viridem angulum nuncupatur, in hypocausto, seu stuba maiore, &c.

Subiunge doctrinam de testibus.

Specificato loco, ponuntur & testes, aliquando per ablatiuum, Vt præsentibus ibidem A. & B. testibus, ad hoc specialiter vocatis atque rogatis, vel requisitis. Aut ponitur per genitiuum, Vt, Acta fuere hæc in præsentia C. &

D. testium, ad hoc vocatorum & rogatorum. De similibus idem esto iudicium, quæ vsus docebit.

Estné absolutè necessarium in omni contractu, actu, seu instrumento, vt apponat Notarius hæc verba, testes vocatos, & rogatos esse?

In omni contractu hoc de iure ita strictè non est necessarium, etiamsi in instrumentis scribatur, præsentibus testibus ad præmissa vocatis specialiter atque rogatis. Hoc enim non præiudicat instrumento seu chartæ. Superflua enim regulariter non nocent. At in testamentis, diuortijs, & confessione creditoris, affirmantis creditum sibi solutum esse, & in alijs contractibus, vbi ad probandum fortè procedi debet, exiguntur testes vocati & rogati. Nec obest, propter maiorem cautelam, in omni actu testes vocatos & rogatos esse. Vide Speculatorem, patrem praxeos, & alios Doctores.

Quomodo autem intelligitur illud verbum, quòd testes debeant esse rogati?

Intellige,

Intellige, Rogati, id eſt, certiorati, ſeu edocti, ad quid, & quare adhibeantur. Nec enim decet illos teſtes aduocare, qui fortuiti ſunt, hoc eſt, qui fortè tranſeunt. & non audiuerũt, vel ſciunt, quid inter partes actum ſit, aut quid agatur.

De numero teſtium fortaſſe nihil eſt quod præter ea, quæ ſuprà dicta ſunt, moneas?

Suprà docuimus, vbi certus numerus teſtiũ, de iure, vel conſuetudine, nõ eſt definitus, ſufficiunt duo teſtes regulariter, poſtquam pluralis locutio duorum numero continetur. Ideò te ad ſuperius dicta remitto.

Nomen, & cognomen Notarij, quomodo ponendum?

Poſt teſtes proximè ſequitur Notarij nomen, & cognomen, cum ipſius ſigno, & autoritate Papali, vel Imperiali, qua eſt Notarius, & quòd rogatus ea ſcripſerit, In hunc aut ſimilem modum: Et ego Titius Petrutius, Mogũtinenſis Diœceſis clericus, vel laicus, Sacra Apoſtolica, vel Imperiali autoritate Notarius, qui præmiſsis omnibus, & ſingulis præſens rogatus

interfui, hoc instrumentum exinde confeci, scripsi, subscripsi, & publicaui, &c.

Oportétne semper Notarium rogatum esse?

Hoc notandum est, quòd tabellio in subscriptione sua debet dicere, se rogatũ fuisse, vt instrumentum faceret. Si enim nõ rogatus scriberet, suspectum se faceret. l. quæ omnia. ff. de procurato. Nou. 44. c. 1. in princ. Quanquam in dubio semper præsumitur, quòd Notarius sit rogatus. Si autem id quispiam neget, tenetur ad probationem negatiuæ. l. fi. §. sin autem dubius. C. de iur. deliber.

De nomine Papæ; aut Imperatoris, suprà etiam mentionem fecisti.

Nomen quoque Papæ, vel Imperatoris, cuius autoritate quis Notarius creatus est, poni solet post indictionem, & diem mensis, vnà cum annotatione anni Pontificatus, vel Imperij sui. Probatur in Nou. 47. Vt nomen Imperatoris præponatur documẽtis. Et in his omnibus nouellus Notarius obseruet stylum antiquorum & exercitatorum Notariorum, seu

Tabellionum, quorum vestigijs incedere oportet, donec vsu confirmati, ipsi per nosmet rectè omnia agere didicerimus. Ideoq́; in tanta varietate integra instrumentorum exempla non subscribam, sed remittam nouitios, & huius Artis Neoptolemos, seu Tyrones, ad viua exempla doctorum & multo vsu approbatorum, & receptorum Protonotariorum, vbi hæc omnia meliùs, quàm ex nostro præscripto, discent. Quomodo enim, in tanta varietate negociorũ, ex vno, aut altero aliquo exemplo, omnium instrumentorum formæ disci possent? Et sciunt homines docti, vbi artis præcepta mediocriter perceperis, reliqua omnia in vsu vt plurimùm consistere. Quare vobis hortator sum, nouelli Notarij siue per me siue per alios viros clarissimos, Comites Palatinos, creati sitis, vt vsum præceptis diligenter applicetis, & peritiores in hac arte ad amußim imitemini. Poßumus enim vos in ordinem Authenticorum Notariorum euehere, & dignitatem publici officij, pro nostra autoritate & priuilegio, vobis tribuere, Artem verò & vsum dare non poßumus. Hæc nanque vestro Marte & industria ipsi comparabitis.

At ſigni quoque facta eſt mentio, quomodo id accipiam?

Vſitatum eſt, vt quiſque Notarius peculiari ſigno ſui Notariatus vtatur. Id aut ipſi ſibi deligunt, aut datur à creatore. Adiungunt etiam plerunque aliquam ſententiam, vel paræmiam, loco Symboli, quod aiunt. Hoc ipſum Notarius ſignum ita è multis iudicio deligi oportet, vt perpetuò maneat, ac retineatur; & ne fortè pòſt pœnitentia illius, aliud eligat Notarius, quo vtatur. Eo ipſo enim facilè accideret, vt non tantùm leuitatis, ſed etiam de falſo argueretur. Nec mihi ſanè quorundam conſuetudo placet, qui ſignis vtuntur typo impreſſis. Melius eſt, ſignis manu ductis vti. Nam propterea vocantur ſigna manualia, Handtzeichen / die auß freyer Handt gezogen / vnd gemacht ſeyn ſollen.

Monuiſti, vt Notarius iá recèns à fol. lib. in forum productus, imitetur exercitatos, & veteres Tabelliones, quo artis formalia rectè diſcat, quod non, niſi aſſiduo & induſtrio vſu, fieri po-

teſt,

test. Sed incultior, durior, & aridior plerunque veterum stylus est, vt credam, quòd laudabile & vtile sit futurum, si Notarius in Instrumentorum suorum extensionibus det operam, & quantum possit, annitatur, vt copiosus & disertus videatur.

Pessima quorundam nostri temporis Notariorum consuetudo est, qui dum copiosi & eloquentes haberi cupiunt, superflua & inutili verborum congerie instrumenta sua passim farciunt & distendũt, ita, vt & nauseam doctis lectoribus, vel auditoribus moueant. Atque non rarò hac ratione committitur, vt, sicut dicitur, in multiloquio rarò peccatum deesse, ita per hanc garrulitatem, verbositatem & vaniloquentiã partes, de quarum corio luditur, miris tricis & litibus parùm cauti inuoluantur. Facilis enim lapsus est, si in prolixa oratione verbis, sine iudicio & discrimine, vt quodq; in buccã venerit, positis, promiscuè vtaris. Hinc leges monent, concinna breuitate vtẽdũ esse, quoniã prolixitas nimia, inquit lex,

confundit ingenium hominis fragile. l. ampliorem. §. in refutatorijs. Cod. de appellation. & consultat. Iustinianus: In refutatorijs autem libellis, qui solent maximè in sacro auditorio prudentissimorum procerum nostrorum recitari, caueant tam litigatores, quàm libellorum dictatores, verbosis vti adsertionibus, & ea, quæ iam perorata sunt, resuscitare. Et idem. l. fi. C. de donation. Verba superflua quæ in Donationibus poni solebant, penitus esse reijcienda censemus. Quid enim verbis opus est, quæ rerum effectus nullus sequitur?

Laudas ergo breuitatem in Instrumentis?

Laudo, at ita vt ne quod aiunt præter casam, & dum prolixitatem vitare studet Notarius, vitia in contraria currat, sicut Horatius dixit, Breuis esse laboro, obscurus fio. Medio tutissimus ibis, ait ille. Abstineant ergo Notarij à verborum strepitu, & superflua profusione, ac inutili prolixitate, cogitentq́; illud, quod vulgo tritum est: Gaudent breuitate moderni. Docta & commoda breuitas semper fuit accepta & grata prudentibus. In hoc attendendus, & imi-

& imitandus est mos & stylus veterum, qui breuibus & succinctis, at selectis, adq; rem tantùm facientibus verbis vtebantur, & res arduas hoc pacto dilucidè, cautè & prudenter explicabant.

Sed cùm hæc tempora longè sint alia, quàm maiorum nostrorum, & malitia hominum eousq; excreuerit, vt maiore nunc, quàm vnquam antea, opus sit subtilitate, arte & eloquentia, omninò conuenire videtur, vt huius temporis Instrumenta, nouis & arte excogitatis clausulis fulciantur muniantúrque, qua malitię hominum tantò melius obuiari, eaque retundi possit?

Rectè dicis, fateor, opus esse, hoc potissimùm tempore nasuto & malitioso, vt arte & solicita cura, in conficiendis instrumentis, quantum potes, vtaris, ne contrahentes damno inde afficiantur, aut litibus fortè deinceps inuoluantur. Alius alia ratione in scribendis Instrumentis ducitur. Plerisque prolixa garrulitas, maioris

toris salarij est aucupium. Sed valeant illi. Tu me, rectis, veri & boni, rationibus motus, sequere.

Perge ergo de alijs dicere, & quod suprà de rasuris breuius dixisti, repete quæso, & dic clarius.

Repetam ergo hoc loco, quando ita libet, & nunc penè in fine suscepti laboris sumus, ne & hac parte quicquam negligatur. Nam fateri necesse est, quòd inertes & pigri Notarij, hîc non rarò peccent, & rasuras admittant, totumq́; actum sæpius hoc pacto vitient. Caueant ergo summo studio Tabelliones, ne vllas rasuras in publicis Instrumētis seu chartis faciant. Hac nanque ratione instrumentum de falso facilè suspectum redditur.

Vix fieri posse credo, quìn aliquando impingat Notarius, & in aliqua vocula erret scribendo, nunquid ob id tota charta reijcienda erit?

Facilè error committitur, fateor, nec opus est,

eſt, ob leue erratum, totam chartam abijcere. Raſura enim non admodum nocet, niſi ſit notabilis, & loco ſuſpecto. Quare hoc tãtùm præcipuè obſeruet Notarius, ne in ſubſtantialibus, vbi facilè ſuſpicionẽ incurritur, labatur, aut raſuras faciat.

Quæ nominas ſubſtantialia?

Subſtantialia voco, Annum, diem, nomen Papæ, vel Imperatoris. Nomina item partium contrahentium, & deſignationes rerum, ſuper quibus contrahitur. Item ſi ſit contractus Emptionis & Venditionis, precium, Si ſit contractus obligationis, ſumma ſiue quantitas in obligatione deducta & poſita. Et ſi partes ſe obligent alicui Curiæ, ſpecialiter ſit nomen illius Curiæ expreſſum. Sic & nomina teſtium, & nomen ipſius Notarij, & locus, vbi contractus celebratus fuit, & his ſimilia.

Quid ſi multas raſuras committat, & quaſdam etiam voculas omittat Notarius?

Etſi raſurarum admiſſarum Notarius in fine Inſtrumenti mentionẽ facere, & ibidem dictiones omiſſas ponere poſſet, tamen longè honeſtius

honestius & tutius est, totum Instrumentum de nouo reficere & purius scribere ne vlla macula deprehendi, aut calumniæ locus esse poßit. Extra omnem enim dubij aleam positum est, quòd cōspurgat a rasuris, aut marginalibus intertextus suturis, charta vituperosa sit, & legentium obtutus offendat. Adde quòd & Notarium inertem, oscitantemq́; & ignauum, suæq́; artis parùm peritum arguat, & fidem instrumento debitam subtrahat. Nec sufficit, quod quidam faciunt, vt prima chartæ linea, super omnia sit munda, sed requiritur, & ad Notarij officium pertinet, vt totus pertextus instrumenti elegantibus literis quàm diligentißimè sit depictus, & in publicam formam redactus, ita obuiam eat lectori scriptura, vt absque omni difficultate titubationeq́; legi poßit. Nec enim probo simiarum quarundam affectam negligentiam in pingendo, qua magnos plerosque viros, qui malè pingunt, imitari volunt, quasi verò hoc laudi sit, & omnes doctos malè pingere oporteat, cùm egò multos excellenter doctos nouerim, qui sæpiusculè deplorabant, se melius pingere in iuuentute non didicisse, & sibi ipsi vitio vertebant, quod ineptis-

eptißimi homines laudi ducunt. Sed saniores, hac iudiciorum deprauatione, & fantastica imaginatione non capientur, & quod veteres fecerunt, vt quàm optimè elegantißimeq́; pingant, sedulò operam dabunt. Hoc nanque eruditioni nihil derogat, & multis ad ampliores conditiones ac pinguiorem fortunam, maioresq́; prouentus annuos consequendos, ansa & occasio fuit.

Debétne quæuis temerè in scripturis suis, pro sua persona, quod ad contractus attinet, asserere Notarius?

Hoc quoque admoneri operæ precium est, vt in scriptis publicis, seu instrumentis, Notarij ea tantùm affirment, vel asserant, de quibus certò, legitimeq́; illis constat. Nihil enim quicquam pro sua quod aiunt persona simpliciter, & stultè affirmare debent, sed adijcere semper hæc, aut similia verba, vt dixit, vti asseruit &c.

Confeßiones autem partium securè potest apponere eo modo, quo confitentur. Verbi gratia: Titius coram me Petrutio Notario publico. confessus

confessus fuit, se à Sempronio, ex hac aut illa causa, recepisse centum, &c.

Quid si Notarius pecuniam vidisset, expedirétne hoc addi?

Caueat ne apponat hæc aut similia verba (realiter numerãdo, in præsentia mei Notarij, & testium infrà scriptorum) nisi pecunia fuerit in præsentia sua, & testium, re ipsa verè numerata, & tradita. Fit nanque non raro, vt pecunia in sacculo, vel cumulo tradatur & non numeretur, quando partes asserunt, tantum pecuniæ tradi. In hoc casu multi Notarij errant, & possent ob hoc de falso argui si fortè de numeratione pecuniæ inter partes quæstio oriretur, & exceptio non numeratæ pecuniæ opponeretur.

Habeo gratiam, quòd ista mones, quia digna asterisco est cautela. Vt autem melius intelligam, oro vt de causis mutui aliquantò fusius dicas, & materiam hanc explices.

Ea quæ dicta sunt, vt plurimùm in contra-

ctu

ctu mutui, maximè quando vsura interuenit, accidunt. Nam tunc mutuans interdum retinet lucrum, seu interesse primi anni; aut plus eo, atque recipiens mutuum, quia valdè indigus fortaßè est & pauper, non contradicit, sed annuit & consentit, propter affectionē, quam habet ad mutuum recipiendum. Item, si pars pecuniæ confessatæ, in præsentia Notarij reipsa numeretur, & de alia parte, quæ non numeratur, confeßio fiat, quòd eam debitor iam acceperit, Notarius de vtroq; mentionem faciat in instrumento. In hoc enim magnum vertitur periculum. Et notandum est, si pecunia non interuenerit, aut non sit numerata, quòd tunc Notarius sit periurus, & puniri ob id debeat.

Quid autem, si de partium consensu ea fiant?

Notarius de partium voluntate non debet scribere numerationem falsam, vel numerum falsum. Nam aliud est exhibitio, seu numeratio, aliud, sic esse dici. Quia Notarius tantùm de eo scribere debet, quod vidit. Quomodo autē scribere potest, se numerari vidisse pecuniam,

niam, quæ fuit in sacculo, seu marsupio non visa.

Multi amphibologijs ludunt, nunquid & hoc Notario licitum est?

Caueant Amphibologias in suis Instrumentis Notarij. Id est, ne dubias sententias quæ duplicem sensum vel intellectum recipere, diuersámve interpretationem admittere poßint, quando structuræ vitio, quò verbum sit referendum, dubitatur, quemadmodum Pyrrho Oraculum respondit:

Aio te Aeacida Romanos vincere posse.

Hic vtri victoria promittatur, incertum est. In his & similibus facilè impingitur ab illis, qui recèns è scholis ad Notariatus officium proruperunt, & se stellas cœli digito tangere posse putant, qui nondum se applicuerunt ad ea, ex quibus fluunt lac, & mel.

Quid de æquiuocantibus iudicas?

Eadem hac ratione qua Amphibologiæ prohibentur etiam æquiuocationes, quia & ex his

redditur

redditur sententia dubia, nisi eis adiungantur aliæ dictiones eas determinantes, & restringentes. Nam æquiuocationes tolluntur per adiuncta. Atq; vt semel omnia dicamus, hoc operam dare Notarij, quantum omnino possunt, debent: vt omnes suas scripturas publicas, ordine, breuiter & dilucidè sine longis ambagibus conficiant, ac figuras, obscuritates inuolucra & verborum anfractus vitent, ita vt contractuum veritas euidenter & clarè omnibus patescat & appareat.

Vt eò breuier sit Notarius in suis instrumentis, sæpius quod puto, vti potest voculis, (& cætera) quod multos facere passim videmus. Nunquid?

Haudquaquam. Caueant enim omnes Notarij ne his voculis, breuibus quidem, at magni ponderis & præiudicij, temerè vtantur. Sed omnes potius contractuum clausulas continentes omnia pacta, acta, transacta, facta, dispositiones & cõuentiones, ad longum, si opus sit & res exigat, vt partes conuenerunt, aut testator disposuit, absq; & ç. conscribant: & tantummodò

tummodò in clausulis generalibus, quæ iuxta stylum cuiuslibet Notarij, absque vlla dubitatione & obscuritate intelligi, & extendi possint, prædictis voculis vtantur. Comprehenditur enim sub illis hoc, quod deficit, secundum consuetudinem, & modum loquendi in illo sermone, & materia, quæ tractatur. In publicis verò chartis, vel instrumentis, nullo modo hisce dictionibus vtantur, nisi fortè in eis alia quædam scriptura insereretur, quæ sæpius iam dictum &ç. contineret.

Cùm sciam hunc laborem tuum, non alio consilio susceptum esse, quàm vt sit breuis institutio Tyronum, & nouitiorum in hac arte Notariatus, dic quæso, quid sit falsum, cuius iam toties mentio facta est.

Falsum, seu falsitas, est immutatio veritatis, cùm hoc pro vero intimatur, quod à veritate alienũ est. Nou.73. *in prin. & c. in quandam. §. cæterum. ex. de celeb. mis.*

Quot modis falsum committitur?

Tribus modis. Dicto, facto, & vsu. Hæc tamen-

menita intelligenda sunt, quòd habeant locũ, interueniente dolo, & non aliter.

Quibus artibus hoc falsi crimen, quàm cautissimè fugi & vitari potest?

Notum est, & iam suprà dictum, quòd Notarij præcipuè & super omnia, cauere debeãt, ne vllo pacto falsum committant. Quare & opus est occasiones vitare, per quas fenestra aperiri, aut locus falsitati facilè dari possit. Inter has sunt numeri, quos sic scribimus. 1. 2. 3. 4. 5. 6. aut i. ij. iij. iiij. v. vj. & c. In his facilè falsitas exerceri potest, radendo, addendo, vel mutando, quod non fieret, si dictio, quæ numeris exprimitur suis literis tota scriberetur. Vt, Titius quinque aut viginti aureos Seio numerauit. Si 5. sic scribas facilè ex quinque si contrahas inferiorem numeri partem, 6. fient. Sic ex 20. absque vlla notabili difficultate conficientur, 29. Tutius ergo est, tam Notario, quàm partibus, vt voculæ numerorum suis elementis integrè pingantur, propter vitandam suspicionem falsitatis, maximè in scripturis, & instrumentis publicis, notisq; originalibus, etsi nihilominus tamen scripta probent.

Hoc

Hoc quoque nunc mihi in mentem venit, vt quæram, Si Notarius alicui sit domesticus, familiaris, aut sanguine iunctus, nunquid eidem, siue Dominus aut herus is sit, siue propinquus, Instrumentum conficere potest?

Quidni hoc liceat, si vtrinque partes in Notarium illum consenserint. Sed si actus sit talis, qui vnam tantùm partem spectet, vt si quis protestetur, & id coràm familiari, seu domestico, aut propinquo suo faciat, res suspicione non carebit, aut saltem plena ei fides non adhibebitur. Potest & sic responderi, quòd valeat Instrumentum, ab eiusmodi Notario confectum, dummodo non sit talis, cui seruiliter imperari possit. Vnde Nobiles, Barones, & alij Magnates, qui domi plerumque Notarios alunt fouentq́ue, rogare eos ad conficienda Instrumenta, testamenta & alia, liberè possunt, nec obest, quòd sint domestici & familiares. Ad hæc rectius intelligenda, vide Specula. in tit. de instrumentorum editione. §. Instrumenta publica qualiter impugnentur, & sup. de test. §. 1. ver.

Corporale quod eſt?

Corporale Priuilegiũ appellatur, quod alicui collegio conceſſum eſt. Vt ſunt Priuilegia Vniuerſitatum, Monaſteriorum, ciuitatum, &c.

Reale quod dicitur?

Reale dicitur, quod principaliter rerũ conſeruandarum gratia datum eſt. Vt eſt Priuilegium rerum Eccleſiaſticarum. Nou.7.per tot.

Súntne plures differentiæ?

Sunt: Sed eas, breuitatis gratia, conſultò prætereo. Hoc tantùm addam, quod vtile eſt, & plurimum refert, hoc loco conſiderare, an Beneficia ſint odioſa, vel fauorabilia. Nam odioſa ſunt reſtringenda, ea verò, quæ mero fauore ſunt introducta & data, extẽdenda. Iuxt. c.odia.de regul.iur.in 6. Ideoque ſciendum eſt, quòd beneficiorum ſeu defenſionum iuris quædam in fauorem, quædam in odium introductæ ſunt. Hinc eſt, quod perſonæ, pro quibus hæ defenſiones inuentæ ſunt, per eas iuuantur, ne teneantur de obligationibus, quibus alioqui obnoxij eſſent.

Licétne his omnibus pariter renunciare?

Etiamsi regulare sit, quòd liceat beneficio, pro se introducto renunciare, & renunciatio sic facta virib. subsistat & valeat. l. si quis in scribendo C. de pact. Sunt tamen ecōtrà quædam beneficia quibus renunciari non potest: aut posito casu quòd renunciatio sit facta, non impedit tamen, quò minùs huiusmodi defensiones & beneficia opponi queant. At de singulis breuiter videamus.

DE EPISTOLA DIVI ADRIANI.

1. Epistola Diui Adriani, quæ dicitur?

Epistola Diui Adriani ipsa, etiamsi per se amplius hodie non extat, nihilominus tamen tenor eius in iure superest, & refertur in l. fin. C. de constit. pecun. & l. Si dubitet. §. Ita demum. l. Si plures. §. Præterea. ff. de fideiuss. Et est talis: Quando plures in eodem instrumento in solidum sunt obligati, & vnus ex eis in solidum de tota summa, à creditore, tanquam fideiuss-

deiuſ-

deiussor conuenitur tunc is, contra quem actio instituta est, si omnes confideiussores sui tempore litis contestatæ, sint soluendo, petere potest, vt actio inter eos diuidatur, & quilibet pro sua quota & virili portione conueniatur. Et hoc fieri potest, quando huic Beneficio non est renunciatum. Vbi autem renunciatio facta est, locum non habet hæc defensio. Huic beneficio renunciari potest.

2. Beneficium nouæ constitutionis de fideiussoribus, quod est?

Est, quod datur fideiussoribus, quo petere possunt, fideiussionis nomine cõuenti, vt principalis debitor prius conueniatur & discurritur, antequam ad fideiussorem veniatur. Nou. 4. c. 1. in prin. & Authent. præsente tamẽ vtroque. C. de fideiusso. & mandator. Huic beneficio si renunciatũ fuerit, creditor fideiussorem prius conuenire poterit, huius nouæ constitutionis beneficio d. Authent. Præsente. l. Sancimus. c. de fideiussor. & mandator. Et sciendum, quòd huic quoque beneficio renunciari possit.

3. Noua constitutio de duobus reis stipulandi & promittendi, quæ est?

Beneficium nouæ constitutionis, de duobus reis stipulandi & promittẽdi est tale, per quod succurritur duobus reis vel debitoribus ita: vt poßint petere, ne seorsim alter eorum in solidũ, sed coniunctim vterque conueniatur. Quòd si facta sit renunciatio, quilibet eorum in solidũ tenetur. l. 1. C. de duob. reis stipulan. & promitt. Verùm huic etiam beneficio renunciari potest.

4. Cedendarum actionum Beneficium quod est?

Constitutio Cedendarum actionũ est, qua subuenitur fideiussori conuento, ità, vt liceat illi postulare à creditore, vt sibi cedat actionem in principalem debitorem, & suos confideiussores. Quod si recuset, & nolit facere creditor, iam hic quoque fideiussor recusare solutionem potest, nisi huic beneficio renunciatum ab ipso fuerit. Debet enim creditor cæterorum nomina fideiussori vendere, qui in solidum soluere paratus est. l. fideiussoribus. ff. de fideiuss. & manda-

mandator. Et hîc renũciatio locum habet. Hæc quatuor Beneficiorum genera, iuxta doctrinã Speculatoris, sunt, quibus vt plurimùm in contractuum Instrumentis renunciamus.

5. Cessionis bonorum beneficium quod dicitur?

Est remedium, quo subuenitur illis, qui ære alieno grauati, nõ sunt soluendo. Et dicitur beneficium, seu remedium miserabile, quo is, qui omnibus suis bonis iã exutus est, & cessit, tantùm in id liberatur, ne in carceres detrudatur, aut creditoribus suis lacerandus propinetur, vt sic dicam. Instituitur autem bonorũ cessio hoc pacto, vt debitor conuocatis omnibus & singulis creditoribus suis significet, se obæratũ, soluẽdo esse non posse, nisi creditores sibi inducias quinquennales gratiosè cõcedant, quas petat. Hîc maior creditorum pars si assenserit, nõ attenditur, quid minoris partis vota, & sententiæ inferant. Si verò has quinquennij inducias impetrare à creditoribus non possit, postquam agnouit debita, cedat bonis. Effectus autem huius bonorum cessionis est, quòd dein amplius, vltrà quàm possit, non conueniatur debitor, etiamsi postea ad pinguiorem fortunam deuenerit.

nerit l. qui bonis. & l. si debitoris. ff. de ceſſ. bonor. & c si res 14. quæſtione 6. An verò huic beneficio renunciari poſſit, nec ne, diſceptatur. Sed communis Doctorum ſententia & opinio fert, quòd renunciari huic beneficio non poſſit. Vide Bartol. in l. alia cauſa. ff. ſolut. matrim. Idem tenet Bald. Inſtit. de Actio. in fin. & ibidem Iaſo remiſſ.

6. Capituli Odoardus, De Solutionibus, Beneficium, quod eſt?

Beneficium Capituli Odoardus, in gratiam ordinis clericalis introductum eſt, quanquam & eo laici interdum vti poſſunt. Eius tenor, & affectus eſt talis. Si clericus aliquis caſu ita ad paupertatem redactus, & ære alieno obrutus ſit, vt maximè velit, ſoluendo eſſe non poſſit, quòd tunc excommunicari, aut alijs eccleſiaſticis cenſuris moleſtari, aut vexari nõ debeat, ſed quòd idoneam modò cautionem iuratoriã præſtare teneatur, ſe creditoribus ſuis ſedulò ſatisfacturum, & debita ſoluturũ eſſe, vbi pinguior ſibi fortuna obuenerit. c. Odoardus de ſolution. Inanis enim eſt actio, quam excludit inopia rei, l nam is ff. de dol. mal. & l. Paulus. ff.

quæ senten. sine appell. rescin. & c. olim. 16. de restit. spo. & c. Daibertum. 1. q. 7. Quia impossibilium nulla obligatio est. Et qui nihil habet, nihil potest dare. Vide Panormitanum, & alios D. D. ibidem ad longum.

7. Beneficium, ne quis ita præstare cogatur, vt egeat, quid ad rem facit?

Beneficio ne quis condemnetur, nisi in quantum facere potest id est, habita ratione, ne egeat, iuuantur, releuanturq́; peculiares quædam personæ, nimirum Pater, Mater, Maritus, Socer, Patronus, & donator, quando pro dote, aut donatione conueniuntur. Hi & similes in iure prolixè expressi, hoc priuilegio gaudent, quòd semper ratiō habenda sit, vt sic ab eis exigatur, ne egeant. l. Patronus. ff. de re iudi. & l. ex diuerso in princ. ff. solu. matri. & l. vnic. §. cum autem. C. de rei vxor. actione & l. Nesennius. in fin. & l. inter eos. § fin. ff. de re iudi. & in multis alijs legibus. Nec huic renunciatur.

8. Beneficium, ne liber homo ob æs alienum obligetur, seu in seruitutem redigatur, quomodo habet?

In fauorem libertatis hoc beneficium introductum est, ne quis è libero seruus fieri cogatur, ob contractum æs alienū. l. ob æs alienum. D.de oblig. & actio. &c. Lator. ext. de pignorib. cum suis concordan. Et hîc notandū, quòd libri studiosorum, sine quibus studia frigent, nō obligentur ob æs alienum. l.1. C. de patrib. qui filios suos distraxer. Sic nec salaria seu stipendia aduocatorum & militum, à publico ipsis debita, obligantur. l. ne quis ex corpore. C. de aduocat. diuers. iudicior. Salicetus & alij Doctores. Huic non renunciatur.

9. Restitutionis Beneficium, quale iudicatur?

In integrum restitutionis Priuilegium competit minoribus viginti quinq; annis, toto tēpore minorennitatis, ac eo finito, infra quadriennium continuum, quo petere restitutionem possunt, si probent, se sua facilitate, & aduersarij calliditate læsos esse. l. minor autem. 18. §. Sin aūt. ff. de mino. 25. annis. & c. irreligiosum. distinct. 87. & l. 2. C. de his qui veni. æta. impetr. & l. Sacramenta puberum. C. si aduersus vendition. Huic simpliciter non renunciatur.

10. Ma-

10. Macedoniani Senatusconſulti Beneficium quale?

Hoc Beneficium competit filiofamiliâs, & præcipuè patri, quando filius pecuniam mutuò accepit, ſine patris expreſſa, aut tacita voluntate. Hoc beneficio vti poſſunt, tam heredes filij, aut fideiuſſores, & pater ipſius, quàm ipſe filius, ne quicquam ſoluere cogantur creditori. Et introductum eſt in odium fœneratorum, à Macedone quodam ſic dictum, qui ſuo quodam peculiari fœnore, tanquam peſtis publica, & corruptela iuuentutis, ſumptus ſuppeditabat ad luxuriam, & alias illicitas voluptates, contra voluntatem bonorum parentum. Et notandum hîc eſt, quòd hoc beneficium filiofamiliâs & fideiuſſori competit, non modò dum eſt in poteſtate patris, verùm etiam poſtquam factus eſt ſui iuris, quando etiam heredi ſuo prodeſt. l. ſed ſi paterfam. §. non ſolùm. ff. de ſenatusconſult. Macedonian. Huic non renunciatur.

11. Senatusconſulti Velleiani beneficium expone.

Hoc Senatusconſultum in fauorẽ mulierum,

propter sexus fragilitatem, introductum est, vt cùm mulieres pro aliquo intercedunt, vel si obligant, fideiubendo, mandando, constituendo, vel promittendo, non teneantur tot. tit. ff & C. ad SC. Velleian. Cessat autem hoc beneficium, cùm mulier renunciauit. Authent. Matri. C. Quand. mulier tutel. offic. fung. pot. l. fin. §. Si mulier. ff. Ad SC. Velleian. Renunciari enim huic beneficio potest.

12. Priuilegium fori, quod appellatur?

Beneficium, seu priuilegium fori competit cuique, vt sub iudice suo & foro competenti cõueniatur. Actor nanq; tenetur sequi forum rei, c. si clericus. &c. cùm sit generale. de foro compete. & l. 2. C. de iurisd. om. iud. & l. 1. ff. de alienat. iudic. mutand. causa facta. Huic beneficio Clericus renunciare non potest, quia in fauorem ordinis, iure Canonico, introductum est. Laicus potest.

13. Feriarum Beneficium quale est?

In ferijs messium & vindemiarum, alijsq; ab Ecclesia indictis, & vbiq; gentium in Christiano

ſtiano orbe vſitatis, quando horrida præconis vox in Iudicijs ſilet, nemo in ius vocatur, niſi ferijs renunciatum ſit a partibus, quod ſæpe fieri ſolet, & de iure licitum eſt.

14. Quadrimeſtre Beneficium, quomodo interpretaberis?

Etſi is, qui damnatus eſt ad ſatisfaciendum actori, appellatione non interpoſita, tenetur iam re & iure ipſo, iudicatum ſoluere, tamen poteſt, ſi vult, quadrimeſtri hoc beneficio vti, vt habeat ſpacium quatuor menſium, intra quod ſe ad ſolutionem parare, eamq́ præſtare poterit. l. 4. §. ſi quis condemnatus. ff. de re iud. Eſt renunciabile.

15. Prouocationis, ſeu appellationis beneficium, in quo conſiſtit?

Hoc Beneficium Prouocationis, ſeu Appellationis valde antiquum eſt, & generi humano inprimis neceſſarium, & vtile, Vlpiano teſte. Appellationis enim remedio, condemnationis extinguitur pronunciatio. l. 1. in fin. ff. ad SC. Turpi. Et licet tantæ ſit ſanctitatis hoc Appellationis venerandum Priuilegium, vt ne Sta-

tuto quidem vllo tolli poßit, tamen si partes velint iuri, pro se introducto, renunciare, licet id quidem, & prodest, ne lites protelentur. l. fin. C. de temp. & reparat. appellat. seu consultat, l. 1. §. Si quis. 3. ff. A Quib. appell. non lic.

16. Iuris Hypothecarum Beneficium, quid iuris habet?

Hoc Priuilegium vxori competit in bonis mariti. Nam omnia bona mariti, tacitè sunt obligata. & hypothecata vxori, pro dote. Hinc est, quòd si maritus fortè bona sua vendere velit, emptores dant operam, vt vxor iuri hypothecarum renunciet, quod facere potest, ita tamen, vt sufficienter admoneatur de hoc iure suo. Nam licitum est mulieribus ignorare iura. Vide l. cùm tibi pro dote. C. qui potior. in pignor. habean.

Idem Beneficium competit etiam creditori, si bona debitoris sint ei tacitè vel expreßè hypothecata. l. 2. C. qui potio. in pig. hab.

17. 18. Beneficia quanto minoris, & redhibitorium, quomodo intelliguntur?

Competunt emptoribus, contra venditores,

adre-

ad rescindendos contractus, & restitutionem precij, propter res vitiosas venditas. Redhibere enim est facere, vt rursus habeat vēditor, quod habuerat. Et quia reddendo id fiebat, idcircò redhibitio est appellata, quasi redditio. l. redhibere. in princ. & l. sciendum, in fin. cum l. seq. ff. de ædilitio edicto. Renunciatio in his locum habet.

19. Exceptio non numeratæ pecuniæ, quomodo accipienda?

Sæpe cōtingit, cautiones scriptas exponi creditoribus spe futuræ numerationis, quæ tamen non sequitur. Ne igitur debitor innocens lædatur, introductum est in omnem euentum, hoc remedium non numeratæ pecuniæ, seu rei non traditæ vel receptæ. Competit igitur hoc beneficium exceptionis ei, qui spe futuræ numerationis, se frustra obligauit. l. in contractib. C. de non numer. pecun. Huic etiam beneficio nō renunciatur.

Summatim & alia Priuilegia perstringe.

Sunt similia multa beneficia, quæ longum foret singula ad vnguē excutere. Isagogen pro

inci-

incipientibus, & nouellis Notarijs huius artis tyronibus instituimus. Reliqua ex Institutionū Iustiniani Imperatoris iusta tractatione, & alijs legum, ac Iurisperitorum libris, disci volumus. Sunt autem & alia similia beneficia, quæ, vt summa tantùm iam rerum fastigia sequamur, & attingamus, percurremus obiter.

20. Exceptio non solutæ pecuniæ, quando creditor suo debitori dedit Quitantiam, sicut appellant, spe futuræ solutionis, quæ certò erat promissa, sed nō est subsecuta. d. l. in contractibus. C. de non numer. pecu. Non renunciatur.

21. Item, exceptio non numeratæ dotis. Eandem habet rationem, cum reliquis exceptionibus, proximè positis: nec huic renunciatur.

22. Exceptio doli mali & fraudis. Fraus enim & dolus nemini debent patrocinari. l 1 in pri. ff. de dol. mal. Vide l. contractus. ff. de reg. Iur. Nec huic renunciatur.

23 Exceptio, Quod vi, metúsue causa factum est. Hæc sub exceptione doli mali comprehenditur. Hinc prætor dixit, Quod vi metúsue causa factum est, ratum non habeo. Hæc exceptio metus causa in rem scripta est, vt non inspiciamus, an is, qui agit, metus causa fecerit aliquid

sed

sed an omnino metus causa factum sit in hac re à quocunque, nō tantùm ab eo, qui agit. l. apud Celsum. §. Metus causa exceptionem. ff. de dol. mal. & metus exception. & l. Metum. 9. §. Cū autē. fin. ff. quod met. caus. De vi intētata, Imperatores pronunciant. l. 1. C. Vnde vi. & l. vt vim. ff. de iust. & iure. & l. scientiā. §. qui cum. ff. ad l. Aquil. & l. 1. §. 1. & §. vim vi repellere. ff. de vi & vi armat. l. 3. §. eum igitur. ff eod. tit.

24. Exceptio, Non sic celebrati contractus. Rei non sic gestæ. Aliter fuisse dictum, quàm scriptū, vel renunciatum, & ecōtra. Renunciatur.

25. Beneficium condictionis indebiti, locum habet, quando aliquis soluit, quod soluere non tenebatur; C. & ff. de condict. indebit. per totū. Renunciatur.

26. Beneficium condictionis sine causa, vel ex iniusta causa, vel ob turpem causam, inducit, quod is, qui sic obligatus est, nō teneatur soluere, vt ff. & C. de condict. sine caus. per totum.

27. Beneficium condictionis incerti, habet locum, quando aliquis, heredi instituto, substitutus est, in eum euentum, si institutus absq. liberis decederet. In hoc casu incertitudo est, vnde incerti condictio dicitur.

28. Ex-

28. Exceptio, vltra dimidium iusti precij. Hoc beneficio adiuuantur decepti vltra dimidium iusti precij. Nam iura permittunt, contrahentes se inuicem decipere in precio rerum, vsque ad dimidium iusti precij. Si autem vltra dimidium iusti precij deceptio facta sit, datur hoc beneficium, tam emptori, quàm venditori. Vide notata in c. cùm causa. de emptio. & vendi. Renunciatur.

29. Beneficia Statutorum, Ordinationum, Constitutionum, &c. In genere fit renunciatio, in hanc, aut similem formam. Renunciauit Titius, per me Notarium publicum infrà scriptum certioratus, Beneficio epistolæ diui Adriani, nouæ constitutioni, & quibuscunque alijs beneficijs, Statutis, Constitutionibus, Ordinationibus, Papalibus, Imperialibus, Regijs, localibus aut temporalibus, à iure vel homine editis vel edendis, in genere vel specie concessis vel concedendis, &c.

Hæc ferè principaliora sunt Beneficia, quorum frequentior vsus est in cōtractibus. Beneficium Inuentarij, & alia plura à legibus salubriter introducta, ad contractus nō pertinent, & alio loco traduntur. Hæc Tyronibus huius

præcla-

præclaræ, & necessariæ Artis sufficiant. Quod superest, ex Speculatoris, & aliorum iustis voluminibus, discatur, Nos Isagogen instituimus, quam hoc pacto, Laus Deo, absoluimus, & stetisse nos promissis, iisq́; satis fecisse eo ipso putamus. Atque ideò bonum & candidum lectorem oramus, vt operam nostram & fidem in docendo boni consulat.

DEO GLORIA.

APPEN-

DE NOTARIORVM EXCESSIBVS, ERRORIBVS ATQVE PECCATIS, BREVITER ET SVMmariè, in vsum Tabellionum collecta, per Henricum Cnaustinum, V. I. Doctorem, Sacri Palatij, aulæq; Lateranensis Comitem, & Poëtam Cæsareum.

I.
Priuilegium Notariatus.

Tabellionatus Priuilegium est generale, quia eorum instrumenta fidem faciunt generalem, per totum orbem. Et per Tabellionem alteri acquiritur. l. non aliter. ff. de adoption. l. Impuberem. 2. C. eod. §. Cum autem. 3. Inst. eod.

II.
Officium Tabellionatus, extra iudicium.

Officium eorum est publicum & commune, &

ne, & ideò creditur scripturæ Notarij per totum Imperium, tanquam publicæ, sine aliquo adminiculo, dummodò in Instrumento confecto extra iudicium, sit descriptus numerus testium debitus. in c. cum Ioannes. de fid. instrument.

III.

Scriptura Notarij in Iudicio.

In illis verò, quæ fiunt in iudicio soli scripturæ creditur Tabellionis deputati ad scribendum, etiam sine testibus. c. quoniam contra. de probationib.

IIII.

Quatuor requisita in Notario.

Quatuor requiruntur Regulariter vt Notarius Instrumentum conficere possit. 1. Facti commissio, id est, vt sit rogatus. 2. Rei cognitio, id est, quòd quantitatem apprehendat per sensus corporis. 3. Iuris permissio, id est, vt instrumentum conficiat de permissis, non de illicitis, probibitis & interdictis. 4. Nomina & rogatio testium, in quorum præsentia fit instrumentum. Bald.

V.

V.

Tria in Notarij creatione conside-
randa.

Tria potissimùm in Notarij creatione considerãda sunt. AEtatis maturitas, morum grauitas, & literarum scientia. c. cum in cunctis. ext. de election. Et ideò, cùm Notariorum vsus frequens, vtilis & quotidianus, munúsque eorum publicum sit, & persona Notarij publica nuncupetur, magnoperè, solicitaq; cura cõsiderandum est, quis in Notarium creandus veniat. iuxta text. in l. 1. ff. de diuers. & temporal. præscript. l. legaui. ff. de liberat. legat. l. 1. §. dixerit aliquis. ff. de publican. & vectigal. & commiss. l. iusto. in princ. ff. de vsucapion. & vsurpat. c. 1. de in integrum restitut. in 6.

VI.

Maturitas ætatis.

Maturitas itaq; ætatis prima est inspicienda. Ad publicum enim officium, qui in matura ætate constitutus non est, elegi constituiq; non potest. l. ad rempub. ff. de muner. & honor. Et suadetur ex eo, cùm officium Notariatus repertum

Eminens ſcientia. *Eminentem ſcientiam ille habere dicitur qui ſine reuolutione chartarum, nouit conſulere.* Mediocris. *Scientia mediocris eſt illa, per quam difficiles quæſtiones, cum reuolutione librorum, deciduntur.* Sufficiens. *Doctrina autem ſufficiens eſt, quando talis eſt homo, qualem officij ſui qualitas requirit, quam ignorare, aut ei non poſſe reſpondere, turpiſſimum eſt. l. 2. §. Seruius cum 43 ff. de origi. iuris. Quare tales qui ſuo officio quod ſuſceperunt, non ſatis faciunt, non homines, ſed hominũ imagines appellari merentur: ſecundum Abbatem in c. prudentiam. extr. de officio delega.* Conuenit autem *vt Tabelliones ſaltem in ſufficienti ſcientia & doctrina ſint conſtituti. Nam excellens, aut mediocris ſcientia iuris, ab alijs requiritur.*

XII.

Ignorantia Notarij.

Notarius ignorantiam prætendere non poteſt. Barto in l. diuus Claudius. in prin. ff. ad leg. Cornel. ff. de fal.

XIII.

Solennitates omiſſæ.

Pœnas falsi Notarius euitare non potest, ratione omissarum solennitatũ, ex præsumptione iuris, & de iure. l. generali. C. de tabul. lib. 10. & l. 1. de fid. instr.

XIIII.

Codicillaris Clausula.

Clausulam Codicillarum, ex solo Notariorum stylo, in instrumentis appositã, nil operari, certi iuris est. Textus ad literam in l. fin. §. Illud quoque. 1. C. de Codicill.

XV.

Contrahentium verba.

Propria verba contrahentium debet Notarius in Instrumento apponere. Innocen. in c. fraternitatis. ext. de hæretic.

XVI.

Natura dictionis, ET CÆTERA.

De natura dictionis ET CÆTERA *est, vt illud, cui talis dictio applicatur, intelligatur secundum cõsuetudinem aliorum instrumentorum, ab ipso Notario in tali materia confectorum.*

XVII.

XVII.

Notarius ſit rogatus.

Tabellio, niſi fuerit rogatus à partibus, inſtrumenta conficere non poteſt. Nou. 44. c. 1. *in princ.*

XVIII.

Lites & expenſæ cauendæ.

Vexari litibus & expenſis grauiſſimum reputatur. l. ſed ſi quis ex ſignatoribus. ff. quemadmodo. teſtam. aperi. l. properandum. in prin. C. de iud. Ideò tabelliones ſint cauti, ne hîc impingant.

XIX.

Simulata quæ.

Simulata ea dicuntur, quæ non ſunt reuera celebrata. l. item prætor. in princ. ff. de ſuis, & legit. l. ſi non verum. C. de dona. inter vir. & vxor.

XX.

Triplici modo falſi crimen incurritur.

Tabelliones falſi crimen tripliciter committere poſſunt. Primò re, & nomine, & hoc conuertitur in nullū. l. Paulus. 221. *ff. de verb. ſigni. l. licet. C. de procura. Secundò, ſi actum cele-*

brent; expressè vel tacitè à lege reprobatum. l. cùm quis. 38. in princ. ff de solu. l. eius qui. ff. si cert. petat. Tertiò, si debitas solennitates omittant. l. post legatum. 5. in princ. ff. de his quæ vt indign. aufer.

XXI.

Per alium facere.

Regulare est; Quod quis per se potest, hoc ipsum & per alium facere potest. Saly. in l. non ideò minus. C. de accusa. & inscript.

XXII.

Impedimenta in subscriptione allegenda.

Si itaque Notarij fortè aliquo impedimento præpediti per alios instrumenta applicent & exhibeant, specificam & expressam mentionẽ facere debent impedimenti in subscriptione. Bartol. in l. diuus, 15. §. idem in filium. 5. ff. ad leg. Cornel. de fal.

XXIII.

Fides & legalitas Notarij.

Notarius ante omnia operam det, ne fides, & legalitas sua in dubium vocetur. Nam facta fide de fidelitate & legalitate, facilè omnis sinistra suspicio cessabit. Bartol. in l. non solum.

39. §.

39.§.qui alieno.1.ff.de procu. l.transigere.C.de tran.

XXIIII.

Cura bonæ famæ & nominis.

Notarius, *qui honorem suum negligit, crudelis est.c.Si quis.2.de purgatio.cano.* Hinc *sapienter magnanimus dixit Apostolus*: Expedit *mihi mori potius, quàm vt quis gloriam meam euacuet.* Melius *enim est, omnia bona perdere, quàm famã. 6.q.1.c. ex merito.* Et *magnus dixit Ecclesiast.* Maior *est amißio famæ, quàm oculorum.c.nolo.12.q.1.l.infamia.C.de decuri. lib. 10.* Et Bald.*in princ. vers. si quis hominem. Tit.de pa.ten. & eius violator.in vsi. feud. non est veritus dicere, Quòd pro honore conseruando licitum est introire duellum.* Et *idem Bald. in c. veniens 10. de testi. dicit, quòd sicut facit corpus vmbram illustratam à* Sole, *ita fama à se, bonorum operum vmbrã.* Et *verè beatus est, qui poßidet bonam famam.* Et, Cicerone *teste, accendimur studio laudis.* Sed *hoc notandũ est hoc loco, cautius procedendum esse, quando de honore alicuius agitur. c.vbi periculum. de electi on.lib. 6.* Hæc *prolixius, pro* Notarijs, *vt sibi fidem comparent, & de bona fama sint soliciti.*

XXV.

Rasura in instrumento.

Rasura in instrumento reperta, inducit præsumptionem falsitatis, nisi eius facta sit mentio. l. Titio. 36. in princ ff. ad municipal. l. fi. C. de edi. diui. Adri. tollen.

XXVI.

Veritatis occultatio.

Veritatis occultatio, falsitatis species est. l. Presbyteri. C. de episcop. & cleri. Clement. sæpe. de verbo. signifi. Bald. in l. falsus. C. de furtis. l. præscriptione. C. si contra ius, vel vtili. publ. Veritas enim amica legi est. Bald. in l. iusticia. ff. de iusti. & iur.

XXVII.

Hosti debetur fides regulariter.

Fides etiam hosti seruanda est. c. noli existimare. 23. q. 1. Quia nihil est, quod magis fulgeat in homine, quàm recta fides. l. inter claras. C. de Summa Trinit. & fid. Cathol. Vbi enim non est fides, ibi iustitia esse non potest. c. vbi sana. 24. q. 1. Et fides ipsa à diuina prouenit clementia.

XXVIII.

Contractus vsurarius.

Perceptio fructuum, si legitimum modum excedat, procul dubio contractus vsurarius iudicabitur, cuius præsumptionem inducit. l. rogasti. §. si tibi. 1. ff. si cert. peta. l. si tibi decē. 17. in pr. ff. de pact. l. cum vltra. C. de non num. pec.

XXIX.

Insolitus contractus.

Si non sit solitus contractus, potest vsurarius præsumi, & hic facilis est præsumptio, quando contrahens solitus est dare vsuras. c. iuuenis. de spon. c. illa vos de pign. l. Vel vniuersorum. 12. ff. de pigno. actio.

XXX.

Dictio PRÆSERTIM.

Dictio PRÆSERTIM, *est implicatiua. l. illud. 32. in fi. pr. ff. ad l. Aquil. l. 1. C. in quib cauff. in integ. restit. c. per tuas. 32. §. Nos verò de simo. c. 1 de except.*

XXXI.

Vilitas precij.

Paruitas precij fraudis præsumptionem inducit, textus est c. 1. in verbo Quis enim dubitat. in tit. quali olim feud. pot. alie.

XXXII.

Notarij negligentia.

Negligentia Notariorum latæ culpæ æquiparatur. Negligentes autem illi dicuntur, qui quod ad eos spectat facere spernunt, vnde dolus præsumptus oritur. l. mancip. C. de ser. fug. not. in l. 2 ff. quod quisq; iur. l. iudic. C. de iud. Ang. in l. in insulam 124 ff. de verb oblig. Bald. in l. quamuis. 32 ff. de cond. & demon.

XXXIII.

Infames.

Infames, Tabellionatus officio potiri nō possunt. l. si aliquid. iuncta gloss. C. de suscept. præposit. & arcar. lib. 10.

XXXIIII.

Nihil addendum, nihil demendum.

Notarius, si aliquid addat, vel demat, duplici pœna puniendus est. Textus est in l. excellentia. C. de erogat. mil. anno. lib. 12 quem pro singulari introducit Roman.

XXXV.

Omittens aliquid Notarius.

Si verò aliquid omiserint Tabelliones, amputatione manus punientur, & consequenter,

non

non amplius poterunt eo officio fungi, seu quouis modo potiri, quia infames fient. Nou. 17. c. 8. *quem textum reputauit singularem* Bald. *in l. vbi exigitur. ff. de eden. in princ.*

XXXVI.

Probatio contra Notarium.

Si Notarius negat, se aliquod instrumentum, tanquam Notarium conscripsisse probatio incumbit affirmantibus, cõtra quos est præsumptio, ea ratione, quia in dubijs potius præsumitur id, quod fieri consuetum est. Bald. in Rubr. C. de fide instru. l. fin. C. de fideiusso. l. qui semisses. 13. ff. de vsur. & fruct.

XXXVII.

Qualitas personæ.

Verba prolata ad personam intelliguntur secũdum qualitatem personæ. l. plenum. 12. §. equitij. 4. ff. de vsu. & habit. l. ex militari. 11. in princ. ff. de mili. testa.

XXXVIII.

Legitimatio Spurij qualis esse debeat.

Si in legitimatione facta à Comite Palatino, Spurietatis mentio non fuerit interposita, tunc talis legitimatio nihil operatur. Ita con-

suluit D. Benedictus de Plom. in cõsil. incipiente, pro declaratione prædictorum; quod adducit Bar. in consil. 9. quarti voluminis. Quia non habendo spurietatis mentionem, censetur legitimatio subreptitia, quo casu non debet valere. l. 1. ff. de nat. rest. iuncto c. dicat al quis. 32. q. 4. Nam difficilius dispensatur cum incestuoso, quàm cum eo, qui sola naturalitatis macula est affectus. Et ideò in talibus nil taceri debet. l. Quoties. l. vniuersa. Cod. de precib. Imp. offer. l. præscriptione. l. & si legibus. C. si contra ius, & c. super literis. c. cum dilecta. de rescript.

XXXIX.

Qui non possunt legitimari.

Comes Palatinus non potest legitimare filios, ex personis natos, inter quas matrimoniũ esse non potest. Angel. & Bald. in Authen. præterea. C. de nat. lib.

XL.

Plenitudo potestatis in principe.

Princeps habens potestatis plenitudinem in filiorum legitimationibus, eam non transferre potest, nisi specialibus verbis. faciunt nota in l. 1. ff. de tuto. & cur. dat. l. 2. ff. de nat. rest.

rest. in l. ex facto. ff. de vulg. & pup. l. gallus. ff. de lib. & posth.

XLI.

Testamentum illius, qui laborat peste.

Notarius lacerans testamentum eius, qui morbo pestifero laborat, eò quòd non interuenerint omnes solennitates aliàs requisitæ, incidit in Scyllã, cupiens vitare Charybdin. Quia ratione morbi recedítur à Regulis. & dispositione iuris communis. Nam legi necessitas non subiacet. Atq; ideò nihilominus, ratione morbi testamentum valet. not. Bal. in l. fi. C. de testa. Bart. in l. 1. ff. de bono. poss. ex testa. mili. & c. Quod pro necessitate. 1. q. 1. Clement. 1. de hom. l. 2. ad. l. Rhod. de iactu. Quocirca sint cauti Notarij, in custodiendis huiusmodi testamentis, ne de falso, vel saltem ad interesse teneantur.

Loquens in aurem alicuius clam.

Notarius, in aliqua caussa scribens partibus, si vni ex his, ad eius aurem susurret, seu ei clam loquatur, legitima caussa erit suspicionis, ob quam suspectus allegari possit, nisi hoc, quod occultè dixit, in lucẽ emiserit. Iuxta gloss. sing.

in Nou. 18. c.7. Proditor enim censetur ille, qui non liberè loquitur. Et conuenticula, fraudis suspicionem inducunt. c. cum ex iniuncto. de her. &c.

Iudex suspectus.

Sic & Iudex suspectus allegari potest, si cum parte susurrauerit, illiq; in aurē locutus fuerit, nisi audita in lucem emiserit. Quia quæ occultè fiunt, sunt inductiua fraudis, vt voluit Bald. in l. sicut. 8. §. super vacuum. ff. quib. mod. pig. gloss. in l. cum & iudices. §. Quod obseruari C. de Iureiur. propter calumn. dand. Specul. in tit. de positio. §. septimo.

XLIII.

Causa suspicionis.

Sciat Notarius si suspectus allegetur à partibus, quòd partes non teneantur ei exprimere causam suspicionis. l. apertißimi iuris. C. de iud.

XLIIII.

Ad egregias personas mittitur Notarius.

Tabellionem ad egregias domos & personas mitti oportet. Et in his non contemnantur nobiles pauperiores. tex. in l. ad personas egregias.

gias.15.ff.de iureiur.&gloss.in c.si qui testium. de testi. Nam licet iste sit nobilis, non diues, nihilominus radijs paternis coruscat. Et plurimum deferendum est, ratione paternæ nobilitatis, cùm nobilitas honoranda sit. vt est notabilis glos. in c. vbicunque. de pœn. lib.6. & c. si postquam. §. fin. de elect. eod. lib. & l. Doctrij. C. de decur. lib. 10. l. honore. 5. ff. eod. & c. fundamenta. in verb. princeps. de elect. lib.6. c. de multa. de præben. Nou. 15. cap. 1. l. nobiliores. C. de Commerc. & mercat.

XLV.

Doctores ex plebeis parentibus nati.

Notarij quoq; tenentur ire ad Doctores, vt præstent iuramentum; licet ex plebeis nati sint parentibus. Scientia enim nobilitat. l. prouidendum. C. de postul. vbi dicitur, quod Doctor valens & plebeius, præfertur nobili minus valenti. Et doctor Propheta dicitur, & pariter in dignitate est constitutus. l. fin. C. de iud. Abbas in c. proposuisti. de prob.

XLVI.

Tabellio in vno nummo fallus.

Tabellio si in vno nummo falsitatem pluries commiserit pœnam meretur, & puniendus venit, de iusticiæ rigore. l. quid ergo. 13. §. pœna grauior. penult. ff. de his qui not. infam. Quia ex paruo etiam defectu, quis incidit in pœnam. l. heredes. 25. §. idem iuris. 13. ff. fami. her. Quare modica etiam curanda sunt. Iacob. de Butr. in l. in rebus. 18. §. possunt. 2. ff. cōmo. Bart. in l. si proprietarius 22. ff. de dam. infe.

XLVII.

Iuxta conſcientiam ſcribere, hoc eſt, aliquid conficere, pro ſuo ſenſu, extra mentem partium, vel ſuperioris committentis.

Notarius non potest aliquid propria conscientia facere, si hoc sibi à superiore, seu partibus, commissum non sit. Nam vnusquisque actus veritatis fundamentum habere debet. l. nemo. C. de senat. c. 1. de consti. Sed speciale est in principe, quòd illi suo sensu abundare, & pro voto facere licet. Cyn. in l. 1. C. de his quæ des. aduo. Alij autem debent facere acta, secundum regulam artis suæ. Bald. in l. hac lege. C. de sent. ex per.

XLVIII.

XLVIII.

Clementior lege.

Notarius etiam in scribendo, clementior lege non debet esse, ne legi iniuriam faciat. Nou. 82.c.10.l.Perspiciendum.16.in prin.ff.de pœn. l.Pædius.4 §.Diuus Antoninus.1.ff.de incend. ruin.naufrag.

XLIX.

Addere vel demere.

Caueat Tabellio, ne addendo, vel minuendo ex conscientia, de falso accusetur, & puniatur, cùm infringat veritatē. c. & si Christus.de iureiur.c.nemo.11.q.3.Nam qui veritatem frangit, Christum negat, qui dixit, ego sum via & veritas.c.nihil.de præscript. c.qui scandalizauerit, de reg.iur.c.1.& c.consuetudo.8.dist.

L.

Notarius nō agat cōtra conscientiā.

Si quis tamen velit quippiā Notario faciendū iniungere, quod sit cōtra conscientiā ipsius, hoc non faciat. Nulla enim obedientia necessitatem imponit, aut cogit, vt quis agat contra conscientiam. c. ad aures, de temp.ord.c.lit. §.Horum autem.de rest.spo.not.in.c.inquisitioni de sen.excom.c.per tuas.35.ext.de simo.

c.cùm

c.cùm minister 23.q.5.c. quid culpatur. 23.q. 1.c. pastoralis. de offi. dele.

LI.

Vitium instrumenti est obscuritas, & imperfecta oratio.

Obscuritas & omißio verbi principalis, vitiare instrumentum potest. vt not. DD. *in l. 1. de her. instit. Bart. in l. quicquid astringendæ. 99. ff. de verb. oblig. Nam quilibet actus debet fieri verbis aptis & habilibus: vt est sing. l. 1.* C. *de senten. & interlo. omni. iud. & glos. nota in* §. *In hac re. 1. vers. sed hæc solennia. Instit. de verb. oblig. per l. penul.* §. *Et neminem. &* §. *fin. & l. seq. ff. de consti. pecu. l. vt gradatim. 11.* §. *& fi. 1. ff. de mu. & hono.*

LII.

Dubium duplex.

Dubium fit dupliciter. Primò, quo ad literam, & appellatur obscuritas. Secundò, quo ad intellectum, & est ambiguitas. c. 1. de postu. præla. lib. 6. Ioan. And. ibid.

LIII.

Dicta testium in examine.

Nota-

Notarius, in Examine testium, non debet habere relationem dicti vnius ad alterius, aut notare, testis dixit per omnia, vt prior testis: vt tradit Ant. in c. nihil. de verb. signi. Quia præsumptio est, quòd sermonem præmeditati sint, & consultò dicant falsum. Specu. in tit. de test. §. nunc tractandum.

LIIII.

Communis loquendi vsus.

Verba interpretationem recipiunt, ex communi loquendi vsu. Nam *quando lex concurrit, cum communi loquendi vsu, ipse vsus attēditur. l. librorum. 52. §. quod tamen Cassius. 4. ff. de leg. 3. c. ex literis. 7. de sponsal.*

LV.

Mos & ordo antiquus est seruandus.

Tabelliones debent morem & ordinem antiquum seruare, in electionibus, & alijs actibus. Nam *Electio facta, antiquo ordine non seruato, irrita est.* Et *quicquid hoc pacto fit, antiquitatis ordine postposito, tanquam illegitimum reuocari potest.* Nam *consuetudinis magna est autoritas. Habet enim vim iustitiæ, inquit Bald. in c. 1. qui feud. de poss. Quare*

omnis

omnis nouitas, quæ præsumitur mala, fugienda est. l. actuarios. C. de numerar. act. & chartul. lib. 12. quem textũ allegat Bartolus, Bald. in tit. de pa. Const. & l. 1. C. quæ sit lon. consue. c. 1. ver. consueuistis, vt lit. pen. c. ad audientiã. ver. consueuit. de præscript. c. dilectus. de offi. ord. c. cum consuetudinis. de consu. & c. quis nesciat. 11. dist. c. hæc autem 30. distinct. l. in rebus. 2. ff. de const princ.

LVI.

Notarius nihil adscribat sibi.

Notarius sibi, vel suis, in Testamento alicuius, nihil adscribat. l. diuus Claudius. 15. in princ. ff. ad leg. Cornel. de fal. Nec audiatur, etiamsi ignorantiam prætendat. Nam vbi de dolo agitur, ignorantiæ non parcitur. Nec in factum proprium ignorantia cadere potest. Dyn. in c. ignorantia, de reg. iur. lib. 6. l. 2. §. Seruius cum in causis. 43. ff. de orig. iur.

LVII.

In tormentorum confessione, non habet locum vox SPONTE.

Notarius, vt vitet falsum, non ponat aliquem in tormentis sponte confessum fuisse delictum.

lictum. Baldus in princ. §. iniuria. de pace tenen. inter subdit. & iuram. firm. Quia impoßibile est, vt quis spontè confessus sit, ꝓbato metu, & tortura. Bald. in l. si quis in hoc genus. C. de episco. & cleri. & l. si quis. ff. de incend. rui. & nauf. l. 3. §. qui armati s. ff. de vi & vi armat. facit etiam pro hoc naturalis ratio. Quia naturale est, vt omnes cupiant vitam suam tueri. l. 1. C. ad leg. Cornel. de fals. l. 1. ff. de bon. eorum qui ante sentent. vel mort. l. fin. ff. de præuaricat. Et nemo præsumitur propriam vitam odio habere. l. 1. § diuus. ff. de quæst. Ergo, quia non est verisimile, quòd spontè, videtur quædam falsitatis imago esse, si Tabellio scribat spontè. l. milites. §. oportet. C. de quæst. & l. si ita quis. 31. ff. de euict. Ludo. Roma. in l. qui in aliena. 6. §. Celsus. fin. ff. de acqui. vel omittend. hered.

LVIII.

Confeßio in tormentis.

Confeßio in tormentis, non est valida, sine aliis adminiculis. l. sciant cuncti fin. C. de probatio. l. qui sententiam. C. de pœnis. c. fin. de cōfeß. c. nos in quenquam. 2. q. 1.

LIX.

LIX.

Confessio illius, qui ductus est ad tormenta.

Paria sunt aliquem in tormentis confiteri, vel quando fuit ductus ad torm͂eta. Casus sing. in l. nouißimè. 7. §. Nõ semper. 1. & seqq. ff. quod fal. tut. Et hoc est notabile, cùm aliàs voluntas, etiam coacta voluntas dicatur. l. si mulier. 21. §. fin. ff. quod met. caus.

LX.

Verba Notarij, quomodo intelligenda.

Verba Notarij naturaliter interpretanda sunt, non materialiter. Roma. in d. l. qui in aliena. §. Celsus. de acqui. here. Bald. in l. fin. C. sine censu. vel reliquiis fun.

LXI.

Signa Notarius, sub pœna falsi, non mutet.

Notarij, qui propria Notariatus sui signa, quæ de substantia instrumentorum sunt, mutant, de falso puniri possunt, secundum Bald. in l. 1. C. de nouo Cod. l. stigmata. C. de fabri. lib. 11.

LXII.

LXII.

Inter errorem, & malitiam præsumptio.

Regulariter potius error, quàm malitia præsumitur. gloss. notabilis in c. super literis. de rescript.

LXIII.

Nemo malus præsumitur.

Nemo præsumitur malus, immemórue salutis æternæ. l. merito. 52. in princ. ff. pro soci. c. estote misericordes. de reg. iur. l. cùm pater. 77. §. rogo. 25. ff. de leg. 2. c. vnic. de scrutinio.

LXIIII.

Pauperes non soluunt Notarios.

Tabellio non debet pecunias accipere de aliquo actu vel contractu pauperis vt not. tradit Roma. in l. si verò. §. de viro. penult. in fall. propter paupertatem ff. solu. matri. Hoc etiam locum habet in aduocatis & iudicibus. Bald. in l. si furiosi. C. de nupt. l. generaliter. C. de Episco. & cler.

LXV.

Tabellionatus officium à Deo.

Tabel-

Tabellio sit misericors in pauperes. Quia Tabellionatus officium principaliter à Deo prouenit, à quo omnia descendunt. c. gratia, 1. q. 1. Nou. 6. in princ.

LXVI.

Nemo proprijs stipendijs militat.

Exceptis pauperibus, Notarius non cogitur, sicut & nemo aliàs, proprijs stipẽdijs militare. c. cùm ex officij. de præsc. l. sed si quis ex signatoribus. 7. ff. quemadmod. testa. aper. l. si seruus. 61. §. quod verò. 5. ff. de fur. l. 2. §. queritur. 3. ff. de cura. bon. dand. Nam aridum & rigorosum nimis esset, si quis cogeretur de suo beneficium facere. argu. c. charitatem. 12. q. 2.

LXVII.

Nemo gratis publicè ministrat.

Notarius, & nemo alius, cogitur officium suum in publicis negotijs & actionibus, gratis exhibere. Sed fauore paupertatis, res secus habet, cùm ea in qualibet dispositione generali, censeatur excepta. Quia semper paupertas excusat. l. nam is. ff. de dolo. l. forma. 4. §. quanquam. ff. de censibus.

LXVIII.

Proteſtatio facta aduerſo iudice.

Si qua proteſtatio coram iudice facta eſt, quam Iudex oderit, Notarius eam ſcribere tenetur, iudice etiam inuito. Bald. in rubr. C. de fide inſtr. & facit. l. duorum 49. ff. de operis libert.

LXIX.

Quid poteſtatio operetur.

Quando aliquis actus poteſt parti præiudicare, tunc poteſt proteſtatio interponi, vt ius ſuum proteſtanti conſeruetur, & maneat incolume ac ſaluũ. Et Notariatus proteſtationem excipit, atq; inſtrumentum ex ea conficit parti proteſtanti, quod ratione officij ſui facere tenetur. gloſ. in c. plerunque. de reſcript.

LXX.

Negans Inſtrumentum.

Notarius negans confectionem inſtrumenti, efficitur periurus, & periurij nomine punitur. Bald. in l. prouidendum. C. de poſtul.

LXXI.

Quomodo iuretur.

Quando

Quando coram Notario iuratur, debet iuramentum interponi, ita, vt sacra Euangelia, digitis appositis tangantur quo aliquid operetur Lanfr. in c. quoniam contra. in ver. testium depositiones, de proba:

LXXII.

Dictio, Hæc, demonstratiua est.

Quando aliquis iurat, per hæc sacrosancta Dei Euangelia, dictio, H Æ C, est demonstratiua si subiecta scriptura, contineat sacra Euangelia: Alioqui oratio redderetur falsa. l. fin. C quod cum eo. Bald. in l. 2. C. de consti. pecu. l. fi. C. vbi de ratio agi oporteat: Saly. in l. fin. C. ad SC. Mace. facit Au. hen generaliter. C. de epis. & cleri.

LXXIII.

Tres comites iuramenti.

Notarius sit cautus in iuramentorum delatione, & sciat, quòd iuramentum habeat tres Comites, scilicet, Iudicium, Iustitiam, & Veritatem. Auth. Quod eis. C. de nupt. c. & si Christus. de iureiuran. in princ. 22. q. 1.

LXXIIII.

Iuramenti quatuor conditiones.

Iura-

Iuramentum insuper in se continet quatuor conditiones.

Prima conditio est, Si Deo placuerit. c. beatus. 22. q. 2. quia per diuinam dispositionem omnia humana vincula franguntur. c. duæ. 19. q. 2. c. dixit. 14. q. 5.

Secunda conditio est, Si papæ, seu superiori Magistratui placuerit. c. veniens, de iureiuran. c. constitutus, de rescript. l. imperatores. fin. in prin. ff. ad municipal.

Tertia conditio est, Si res in eodem statu permanserint. c. ne quis. 22. q. 2. l. cum quis. 38. in princ. ff. de solutio. & c. quemadmodum. in gloss. magist. de iureiuran. Quia quæ de nouo emergunt [Emergentia] *nouo indigent auxilio l. cũ de nouo. C. de legib. l. de ætate. 11. ff. de interrog. in iur. faciend. & interrog. actio. c. insinuante. de offici. delega. Et in isto casu, si quid de nouo superuenerit, potest iurans à iuramento recedere. Quia in generali, dispositio generalis, ad incognita non trahitur. c. antecessor. 11. q. 3. cùm Aquilian. 4. ff. de transact. l. tres fratres. 35. l. emptor. 47. §. Lucius. ff. de pact. l. in lege. 77. ff. de contrahen. empt. cap. ex multiplici. ext de decimis.*

Quarta conditio est, si deponenti fuerit seruata fides c. peruenit. 3. de iureiuran. l. quaro. 54. §. inter locatorem. ff. locati.

In promissorijs, non assertorijs.

Sciant Notarij, istas conditiones locum habere in iuramentis promissorijs, non autem in assertorijs vt habetur l. si mulier dotem à viro. C. de iure dot. in c. fi. 32. q. vltima.

LXXV.

Differentia inter iuramentum, de veritate dicenda, & ad interrogata respondendi.

Non exigua est differentia inter iuramentum, de veritate dicendi, & iuramentum, ad interrogata respondendi. Nam primo casu, quando iurat aliquis, se plenam, & meram veritatem dicere velle, hoc est, omne id deponere, quod verum sit, falsum autem prætermittere. c. hortamur. c. pura. 3. q. 9: Si quid hoc casu consiuerit, non erit excusandus.

Quando autem iurat, se ad interrogata responsurum, poterit excusari. c. cum dilecti. de accus.

Oportet

LXXVI.

Oportet videre Testatorem, & audire eius vocem.

Notarius, qui Testamentarium actum celebrat, in quo testes non viderunt, nec audiuerunt Testatorem, actum nullum cõficit. Nam hoc pacto Testamentum ipsum nullum efficitur. l. si vnus. C. de testam. Et hoc fit gratia euitandæ fraudis, quæ in testamentis facilè committi posset. arg. l. fin. C. de fidei. l. satis apertè. C. Ad leg. Cor. de fals. Caueant itaq; sibi Tabelliones, & sint cauti, faxintq; vt testes videant Testatorem, eiusq; vocem audiant. Nam vox hominis, est expreßio earum, quæ in animo sunt, paßionum. l. Labeo. 7. §. Seruius. 1. vers. Id Tuber. ff. de suppell. leg.

LXXVII.

Qualitas requisita, omissa in actu, vitiat ipsum actum.

Notet hîc Notarius, quando actus requirit aliquam qualitatem, si de illa qualitate requisita in actu, non constat, actus ipse vitietur. l. 2. ff. qui satisdare cogan. & ibi Bart. l. 1. §. item illud. 24. ff. de SC. Silan. & Claud.

LXXVIII.

Fraudem licet repellere fraude.

Regulariter fraudi fraude resisti potest, nisi in falsi crimen incurratur. gloss. sing. in c. cupientes. in ver. malignantium. de elect. libr. 6. & in c. Dominus noster. 23. q. 2. l. cum pater ff. de leg. 2.

LXXIX.

Tempore pestis testamenta qualiacunque valent.

Tempore pestis à regulis iuris communis receditur in Testamenti *conditione seu factione. Nam tali tempore, Testamenta suis viribus constant & subsistunt, etiamsi solennitates non habeant. Hinc &* Notarius *excusabitur, pœnaq; non subiacebit, vt tradit* Ioann. *Crot. in tractatu de test. in versi. prima sit conclusio.*

LXXX.

In codicillis alia est ratio.

In codicillis non procedit, quod dictum est suprà, in quibus tanta solennitas non requiritur, quanta in testamentis. l. fi. C. *de fideicom. & l. fi.* C. *de codicill.*

LXXXI.

Quid operetur clausula codicillaris.

Regula, quæ dicit, quòd qui non potest testari, non potest codicillari, de qua in l. 2 ff. de leg. 1. procedit, respectu personæ, non autem solennitatum, vt inquit Matesilla. in sing. suo. Et clausula codicillaris, quod ad hoc multum operabitur.

LXXXII.

Fauor animæ.

Fauor animæ, seu anima ipsa, cunctis reb. est præferenda, in testamentis, codicillis, & alijs quibuscunque actibus, vt rectè in omnibus à Notario agatur. l. sancimus. C. de episcop. & cler.

LXXXIII.

Consuetudo legibus contraria, non valet nec prætenditur.

Notarius non credat, se in præiudicialibus excusari posse, si consuetudinem prætendat, quando ea legibus & iuri repugnat, vt est notab. dictum Hostiens. in c. quanto. de his quæ fiunt à præla. si consen. cap. quem tex. Bal. refert in c. de feud. cog. in vsib. feud.

LXXXIIII.

Dicta testium diminutiuè scribere.

Tabellio, si dicta testium diminutiuè conscripserit, & aliquod verbum effectuale, in scribendo conticuerit, & de eo cõuictus fuerit, pœnam falsi euitare non poterit. l. 1. ff. ad leg. Cornel. de falsis. l. presbyteri. C. de episc. & cler.

LXXXV.

Quot modis falsum committitur?

Quatuor modis falsum committitur.

1. Primò, quando timore potestatis alicuius, veritatem scribere pertimescunt Notarij.

2. Secundò quando præmij desiderio & auiditate hoc faciunt.

3. Tertiò, quando eò dementiæ & malitiæ delabuntur odio alicuius, cui aduersantur.

4. Quartò & vltimò, quando amico fortè obsequium præstare, & auxilium ferre cupiunt & intendunt. c. quatuor. 11. q. 3.

Notarij falsi, peruertunt iudicium Christi.

Caueant Notarij, ne quid tale committãt. Nam dum talia designant, iudicium Christi peruer-

peruertunt, qui est veritas & vita, & fructus illius vertunt in damnationis amaritudinem. c. quicunque. 11. q. 3. Nec considerent, aut attendant vnquam potentium fauorem, odium, amicitiam, munera, vel pecuniam, etiam si pecunia dicatur, tanquam vita expetenda gloss. in l. aduocatos C. de aduoca. diuer. iud. Bald. in c. cùm causa. de sentent. & re iudi. & l. propter litem. ff. de excusa. tuto. in c. Abbas. de his quæ vi metúsve. caus. vnde dicitur, quòd ita interest Reip. subditos habere locupletes, sicut partus conseruari. l. 1. ff. de vent. inspi. gl. in l. nobiliores. in ver. patrimonio. C. de commer. & merc.

LXXXVI.

Notarius officio priuatus, ob falsi crimen.

Notarius, si semel ex falsi crimine Tabellionatus officio priuatus fuerit, non poterit amplius ad hoc ipsum adspirare. Bal. in l. nihil. per illum text. C. de vin. libert. & apud concil. manũ. & casus in Nou. 85. c. fi. l. iudices, C. de dig. lib. 12. l. si aliquid. C. de suscept. præposit. & arcar. libro decimo. Quia sententia priuatiua legis, non debet esse ludibrio. l. cùm non solùm. §. penultimo. Cod. de bonis quæ liber. c.

clerici.c.latores.de cle. excom. Baldus in l. seruis, l. si operis. C. de pœn.

LXXXVII.

Futura præsumuntur ex præteritis.

Si Notarius falsum commisit, de præteritis ad futura argumẽtum sumitur. Nam præsumitur, eum & in futurum hoc ipsum esse commissurum. Bart. in l. Celsus. 27. ff. de vsurpat. & vsucap. c. semel. 8. de reg. iur. in 6. c. si fortè. de elect. eod. lib. l. si cui. 7. §. idem. 4. ff. de accus. c. olim. de resti. spol.

LXXXVIII.

Restitutus famæ à Principe.

Semel ex graui crimine, officio, priuatus, etiamsi pristinæ famæ à Principe fuerit restitutus, non tamen poterit iterum creari, vt officio, quo functus est, denuò præficiatur. Bald. cap. 1. de postula. præl. l. 2. C. de liber. & eorum lib.

LXXXIX.

Restitutus quo ad pœnam.

Princeps, quando aliquem restituit, restitutus, per omnia pristinum gradum consequitur,

tur, quantum ad pœnam. Secus autem in ijs quibus infertur præiudicium in tertio. l. generalis l cùm indulgentia. C. de sent. paßis. l. fi. C. de generali abol. iuncta l. 1. §. meritò. 10. §. si qs à principe. 16. ff. ne quid in loco publi. Et quia hoc casu nostro, de publica vtilitate tractatur. ergo famæ restitutio debet intelligi excepta esse. l. si quis in graui. 3. §. hi quoq;. 15. ff. ad SC. Silan. & claudian.

XC.

Renunciatio specifica.

Vbi de essentia alicuius contractus requiritur aliqua renunciatio, illa debet apponi, non in genere, sed per clausulas specificas, & expressas, in hoc, vt aliquid operetur. Generalis enim renunciatio parum operatur, & videtur inconsultè facta. Et in materia restringibili, clausula generalis, tantùm ad communia trahitur. l. diuortium. 2. ff. de diuort. & repud. l. famosi 7. ff. ad leg. Iul. maie. gloss singul. in leg. decurionibus. C. de silen. lib. 12. De hac glos. facit festum Bal. in c. 1. § sancimus. tit. quo temp. mil. inuest. in vsibus feud. l. non plures C. de sacrosan. Eccle. in Authen. habita. C. ne fil. pro pat.

XCI.

Tabellio, si iratus conſciderit inſtrumentum producendum.

Tabellio ſi ira concitus, & affectibus motus, laceret, ſeu conſcindat acta, vel inſtrumenta producenda, pœna extraordinaria plectendus venit. Pœna autem extraordinaria, legis Aquiliæ pœna intelligitur. Quia ceſſante remedio ordinario, ad extraordinarium recurritur. Ioan. And. in c. accepimus. de fide inſtrum. quam doctrinam alibi allegat Bald. in l. 1. C. eod. & l. in lege. 40. ff. ad l. Aqui. l. qui tabularum. 32. ff. de furtis. & l. in cauſſa. 13. ff. de min. l. 1. §. q in rationibus. 4. ff. ad leg. Cor. de falſ. l. ſi de poſſeſſione. C. de prob. l. qui accuſare. C. de eden.

XCII.

De fideiuſſoribus accipiendis.

Notarius, ſi accepto mandato, vt fideiuſſores in aliqua cauſſa recipiat, & ipſe minus idoneos receperit, tenebitur & obligatus erit parti ad intereſſe. l. quoties. 6 ff. qui ſatiſda. cog. l. Iulianus. ff. de actio. empti. Nam recipiendo tales, approbaſſe eos videtur. l. qui ſatiſdare. 3. ff. de fideiuſſ. & mandat. Si autem pars præſens fuerit, hoc caſu parti imputabitur. l. ſi ab

arbitro.ff. qui satisd. cog. Item si iudex approbauerit vel alij fideiussorem expreßè laudauerint, & idoneum esse dixerint, excusari potest Notarius.

XCIII.

Quando quis obligetur pro fideiussore dato.

Notandum tamen hîc est, quòd alioqui nemo, pro aliquo fideiussore dato, teneatur, nisi expreßè dixerit, eum esse idoneum. l. 3. ff. man. l. & eleganter. 7. § . penul ff. de dolo mal.

XCIIII.

Notarij ad interesse tenentur.

Sint ergo cauti Tabelliones. Nam semper indistinctè loquendo, quandocunque non faciunt ea, quæ sui sunt officij, tenentur parti læsæ ad interesse. l. qui numerarij. 2. C. de numer. act. & chartul. lib. 12. l. 2. ff. de term. moto. l. 2. ff. quod quis. iu.

XCV.

Secreta reuelans.

Notarius, qui secreta, vel sententiam iudicis, ante publicationem, parti pandit, cùm ea in re iudici iniuriam faciat, falsi pœnam

non euitabit. Et si id propter pecuniam faciat, in quadruplum tenetur, quæ damnatio etiam ad heredes transit. l. 1. §. sed & si quis. 2. & l. si quis obrepserit. 29. ff ad leg. Corn. de fal. Bart. in l. 1. ff. de præuar. gl. in l. senatus. 14. ff de accusa. l. 1. ff. de pœn. l. 1. & 2. ff. ad leg. Iul. repetund. Et illicò erunt Tabellionatus officio priuandi. l. iudices. C. de digni. lib. 10. l. fi. C. de suscep. præpos. & arcar.

XCVI.

Iuramentum, & Clausula Codicillaris.

Iuramentum habet vim clausulæ Codicillaris, is actus valeat, quocunque iure, & omni modo meliore, quo valere potest, vt est textus reputatus sing. in l. cum pater. 77. §. filius matrem. 23. ff. de leg. 2. per quem textum dicit Bart. in l. si quis maior. C. de transact. Quòd transactio, iuramento firmata, si non valet in vim transactionis, valet in vim pacti. Et hoc est notabile, pro declaratione l. si causa cognita. C. eod. Et dicit idem Bartol. in l. si quis pro eo. 16. ff. de fideiuss. Quòd fideiussor iurans, tenetur in duriorem caussam, quàm teneatur reus quod mirabile est, pro declaratione l. græcè.

cè.8.ff. eod. Et hoc videtur affirmasse Baldus in l. si prædium. Cod. de iure dotium. & in l. eam quam.C. de fideicom.

XCVII.

Infirmus excusatur.

Speciale est in infirmo, vt excusetur ab ignorantia supina, hoc est, ab eo, quod facilè potuisset scire. c. Apostolicæ. de cler. excõmun. c. proposuisti. 82. distin. Bart. in l. is potest ff. de acquirend. hered.

XCVIII.

Non inducitur disputatio.

Vbi constat de voluntate contrahentium, non est introducẽda aliqua quæstio, seu disputatio. l. non aliter. 69. in prin. l. ille, aut ille. 25. §. cùm in verbis. 1. ff. de leg. 3. l. 1. §. si conuenit. 6. ff. deposi. l. contractus. C. de fide instrum. l. quoniam indignum. C. de testam. l. non omnis. 19. ff. de reb. cred. si cer. petat.

XCIX.

Probatio contra Instrumentum.

Contra Instrumentum probatio admittitur per aliud instrumẽtum, si instrumentum, quod impugnatur, contineat pacta insolita,

quo casu præsumitur fraudulenta, licet alioqui contra instrumentum non cadat probatio. l. generaliter. C. de non nume. pecu. & glos. in l. 3. C. de cond. inser. Sed contra hanc præsumptionem fraudis, datur probatio, cùm præsumptio ipsa liquida dicatur probatio. glos. in l. si tutor. C. de peric. tuto. l 1. C. de mili. test.

C.

Testamentum, sine septem testibus.

Notarius, sine septem testibus, regulariter loquendo, Testamentum conficere non potest, nisi in casibus priuilegiatis, & statutorum, vbi quandoque quis paucioribus adhibitis testibus testari potest, maximè si in extremis constitutus fuerit. l. si pater. 47. §. quadam. 4. versi. in extrema esset valetudine. & ver. deberi ea, quæ in extremis dixisset. ff. de fideicom. lib. c. Rainutius. ver. in extremis positus. de testa. c. nos quidem. ver. de hac luce migrante. eod. tit. c. fi. ver. agens in extremis. de success. ab intesta. l. Seia. 42. §. cùm pater. 1. ver. in extremis vitæ constitutus. ff. de mort. causa dona. Bal. in l. 1. C. de sacrosanct. Eccles.

In

CI.

In extremis, teſtatur quis per quinque teſtes.

In extremis conſtitutus, teſtari poteſt, quinque teſtibus duntaxat adhibitis. Quia æquitas in hoc caſu conſideranda eſt, quæ aliquo temporis curriculo nō mutatur. Atq; ideò ſint cauti Tabelliones, ne ſequendo nimiam aſperitatem Iuris ciuilis, vt Iureconſulti verbis vtar, debitas pœnas ſubeant, cùm ipſi ſint in culpa. Nam euoluendo libros, procul dubio ſcire iſta potuiſſent. Ang. in l. penul. ff. ad exhib. Bal. in l. ſi defunctus. C. de ſuis & legit. c. ſi. de tranſacti.

CII.

Pacti vigore factum.

Quod vigore pacti fit, ex ipſo pacto dicitur procedere. arg. l. vnum ex familia. 67. §. ſi Falcidia. 1. ff. de leg. 2. l. item eorum. 3. §. ſi decuriones. 1. ff. quod cuiuſque vni. nom.

CIII.

Dies à media nocte incipit.

Tam de iure, quàm de conſuetudine, dies à media nocte incipit. c. conſuluit. de offi. deleg.

l. more

l. more Romano. 8. ff. de ferijs. Et propriè dies naturalis dicitur, qui comprehendit tenebras & lucem, iuxta illud Genes. 1. Factum est ex vespere & mane, dies vnus.

CIIII.

Hora in instrumento apponitur.

Vtile est, ad euitanda multa, quæ obijci possent, in instrumentis, etiam horam apponere. Bald. in l. non minorem. Cod. de transact. gloss. singul. in l. ex pluribus. 89. §. fi. ff. de solut.

CV.

Tria luminaria accenduntur noctu, in contractibus.

Quando Notarij de nocte contractus celebrant, tunc debent accendi tria luminaria, ne se aliqua persona facilè poßit subducere. iuxta l. 1. ff. de vent. inspi. Aliàs de falso punientur. l. iubemus. C. de testa.

CVI.

Valdè studiosus.

Aßiduus, & solicitus in studio, multa scire præsumitur. c. solicitè. de restitut. spolia. c. 1. de homicid. lib. 6. glossa in c. ex literis. de in integ. restitutio. cap. vigilanti. de præscriptio.

Bald.

Bald. in l. 1. ff. de orig. iur.

CVIII.

Non exercens Notariatus officium.

Notarius officium Notariatus non exercens, ipso priuari officio potest, etiamsi in Tabellionum matricula inueniatur descriptus. l. vnic. C. de collieg. lib. 11. l. semper. 5. §. negociatores. 3. ff. de iure immu. l. ne quidam. C. de testa. milit. l. qui sub prætextu. Cod. de sacrosanct. Eccles.

CIX.

Per alium seruire potest Notarius.

Speciale est, vt Notarius poßit seruire, & officium suum explicare, per alium eiusdem peritiæ. Bartol. in l. 1. C. de præpo. agen. in reb. lib. 12. facit. l. fideicommißa. 11. §. fi. ff. de leg. 3.

CX.

Illustres idem poſſunt.

Sic & speciale est in illustribus personis, vt poßint per substitutum seruire. l. quisquis. C. de Episcop. & cleric. l. nullus. C. de decurionibus. libro 10.

Subiacent tamen legi.

Etsi autem illis per alios seruire, & officium

suum

ſuum exercere, conceſſum ſit, & permittatur, ipſi tamen legi ſubiacebunt. Id enim ſubſtitutus facere non poſſet, quod Notarius ipſe non feciſſet. Nou.44.c.1.§.fi.l.neminem. C.de decur.

CXI.

Pecunia numerata.

Si Notarius in Inſtrumento poſuerit pecuniam numeratam quam ipſe tamen numerari non viderit falſi pœna tenetur. gloſ.in l.ſi ex cautione. C.de non nume.pecu.

CXII.

Pecunia in ſacculo.

Etſi pecunia in ſacculo tradita, numerata dicatur, melius tamen eſt, & cautius, vt ipſe Notarius pecuniam numerari videat. Bart. in conſi.213. tertij voluminis.

CXIII.

Teſtes non iurati.

Notarius examinans teſtes non iuratos, pœnam falſi incidere poteſt. Bar. in tractatu, de teſtib.ver.presbyteri. col.3.l.iubemus. C.de teſtu.

CXIIII.

Clauſula, non vi, nec metu.

Notarius

Notarius non debet ignorare vim clausulæ, non vi, nec metu. Bart. post gloss. in l. extat. ff. quod metus causa.

CXV.

Quinque genera violentiarum.

Quinque sunt genera violentiarum.

1. Quædam enim est violentia expulsiua, quæ non habet expulsi consensum. de qua per totum titulum. ff. de vi, & vi armata.

2. Quædam est violentia, quæ habet locum tam in re mobili, quàm immobili, toto titu. vti possidetis.

3. Quædam est violentia, quæ vocatur inquietatiua, vt quando ædificas, aut aliud quiddam facis, in quo molestas, seu inquietas. de quo in l. metum. §. 2. ff. quod metus causa.

4. Alia est, quæ vocatur ablatiua, & locũ habet in reb. mobilibus, de qua in tit. de vi bono. raptorum. & ad l. Iuliam, de vi.

5. Alia est, quæ vocatur compulsiua, quando aliquis cogitur consentire, de qua in tit. quod metus causa.

CXVI.

Metus quid.

Metus est instantis, vel futuri periculi causa,

causa, mentis trepidatio. leg. 1. ff. quod metus causa.

CXVI.

Metus duæ sunt species.

Metus duæ sunt species. Quidam est probabilis, quidam improbabilis.

Probabilis metus.

Probabilis metus est, carceris, & metus mortis, cruciatus corporis, stupri, seruitutis, & similium. Talis enim metus cadere potest etiam in virum constantem. l. isti quidem. 8. ff. quod metus causa. l. interpositas. C. de transa. l. penul. & l. fin. C. quot met. cau. l. nec timorem. 7. ff. eod.

Improbabilis.

Improbabilis metus est, qui non cadit, nisi in hominem pusillanimem, & formidulosum. Et hic non excusat: vt in c. cùm dilectus. de his quæ vi motúsue causa.

CXVII.

Exceptio contra vim, vel metum.

Ea quæ fiunt vi, vel metu, per exceptionem regulariter irritantur. c. Abb. de his quæ vi metúsve causa. l. metū 9. §. sed quod præt. 2. ff. eo.

Indu-

CXVIII.

Inductus ad malè agendum.

Dicta Regula procedit, vbi quis inducitur dolo, vi, aut metu, ad malè agendum. c. penult. de his quæ vi metúsve cauſ. Hoſt. in titul. de conuerſione coniugatorum. § & vtrum.

CXIX.

Actus ad bonum tendens.

Actus autem dolo, vi, vel metu, ad bonum tendens, factus non reſcinditur. d. c. penult. de his quæ vi metúsve. cau. c. diſciplina. 45. diſt.

CXX.

Contractus die Dominico, & in Eccleſia celebratus.

Sicut contractus, die Dominico celebratus, licet contrahentes eo die peccent, valet; ita & contractus, in Eccleſia celebratus, valet, etſi pariter contrahentes peccent. Textus eſt notabilis in l. fin. C. de ferijs. quem ad hoc ponderat Bald. in c. 1. de treu. & pa. gloſſ. ordina. & ſing. in c. decet. ſuper ver. proceſſus. de immu. Eccleſ. lib. 6.

CXXI.

Ignorantia, in testamentorum factione, nõ excusat mulieres & rusticos.

Muliere, vel Rustico testante, non adhibitis solennitatibus à iure requisitis, & quæ inducta sunt, pro forma testamentorum propter errorem vel ignorantiam, excusari non possunt. l. ambiguitates. C. de testa.

CXXIII.

Aduocati consulendi sunt.

Sicut mulieres & rustici, ad Ciuitatem pro festiuitatibus, & ad syluam pro lignis se conferunt, ita etiam pro consilijs, Aduocatos accedere, eosq́ consulere debent. Bal. in l. cunctos populos. 1. C. de summa trin. & fide Cathol. & l. 3. C. de iu. delib.

CXXIIII.

Forma non seruata, actus corruit.

Forma est substantia & essentia actus, vnde ea non seruata, actus corruit. textus est not. in c. cum dilecta. de rescript. in c. pisanis. de restit. spolia. c. sine exceptione. 12. q. 2.

CXXV.

Defectus in forma.

Vbi defectus est in forma, si actus non valet,

vt agitur, nec valet eo meliori mō, quo pōt valere.tex.no.in c.vnic.de post.præl.lib. 6. Bar. & Ioan.de Imo.in l.1.§.si qui ita.ff.de verb.oblig.

CXXVI.

ET copula, quid operetur.

Copula ET, coniungit principale cum accessorio.l.Titiæ textores.36.§.nihil.2.ff.de leg.1.l.si cui.5.ff.de fun.instr.& ibi Bart.

CXXVII.

Principali sublato quid fiat.

Sublato principali, tollitur accessorium. l.1. & 2.ff.de pecul.legat.l.nihil dolo.129.§.Cùm principalis.l.cum principalis.178.ff.de reg.iur.

CXXVIII.

Deceptio multiplex est.

Summa diligentia obseruent Notarij, ne per fallaciam alicuius ex contrahentibus decipiātur. Multis enim modis homines decipi possunt, siue id fiat per fallaciam æquiuoca. siue amphibologiæ accidentis, consequentis, compositionis, seu diuisionis, aut figuræ dictionis. De his latè per Ioan. And. in reg. sine culpa.11.col. de reg.iur.in 6.in Mer. Sint ergo cauti, ne ignominiosum illis sit, artifices in sua arte, in qua versan-

versantur, & quam exercent, per ignorantiam decipi. l. 2. §. cum Ser. ver. turpe est enim. ff. de ori. iu.

CXXIX.

Notarius sine pecunia non tenetur instrumentum dare.

Notarius non tenetur dare instrumentum partibus, sine pecunia. Gl. in ver. argentarius. in princ. in ver. aßimiles. ff. de eden. dicit, quòd non. In contrarium facit l. 1. §. ludi quoque. 6. ff. de extr. cog. Et Guil. in d. l. Argentarius, dicit, quòd Notarius poßit capere duplicem mercedem, pro instrumentis confectis. Vnam, pro imbreuiatura, Aliam, pro extensione, facit l. in sacris. in fine. C. de prox. sacro. sacri.

Finis appendicis.

AD

AD CLARISSIMVM AC ORNATISSIMVM

virum, pietate, doctrina, prudentia, vitæque integritate, & humanitate conspicuum D. Ioannem Cnipium, Andronicum secundum, Artium liberalium, & Philosophiæ Doctorem, Dominum & amicum, fratris loco, charissimũ suum DE OFFICIO BONI TABELLIONIS, Notarij seu scribæ, nec non Secretarij, aut Cancellarij Officio, Henrici Cnaustini, V. I. Doctoris, COMITIS Sacri Palatij, aulæq; Lateranensis, & Poëtæ coronati Cæsarei

Carmen.

Multa tulit doctus, fecitq; Tabellio multa,
Sudauit, sæuum pertulit atq; gelu.
Abstinuit Venere, & Baccho, vagosq; refugit
Discursus, precium temporis ipse sciens.
Ad nostras nam lata quidem via non datur artes,
Formatur multo docta labore manus.
Ne persuade tibi, munus si fortè petisti
Scribæ, te molem non subiisse grauem.
Aut si fortè petis, tabulas tibi publica credat
Actio, non magnum te petiisse decus.

Est magnum, mihi crede, decus, concinna docere,
Non est apta minus scribere posse decus.
Hinc est, quòd vulgus Scribarum nomina nullo
Intellecta modo, turpis, inersq́; refert.
Si quæras, quid Scriba? suum quod munus? & artis
Quod sit opus? nescit perditus iste loqui.
Si quæras contrà; quid vana Superbia? Thraso?
Quid Bacchus, Veneris quàm sacra bellus amet?
Virgine cum ludus quid? respondebit ad vnguē,
Ingenij doctus pro leuitate sui.
Sed tu turpe putes, artem, quam profitearis,
Ignorare, tibi sit pudor esse rudem.
Disce quod officium, quæ sit prouincia Scribæ,
Munere quid tanto docta Minerua velit.
Non pudor est nescire, pudor nil discere velle,
Hoc infame caue nomen, amica cohors.
Dici igitur quicunque cupit Scriba optimus, inter
Præclaros, palmam quiq́; referre cupit.
Monstrari digito, cunctisq́; placere, & honore
1. Affici, is vt prudens, non sit oportet iners.
Sit

2. Sit doctus, bonus, & facilis, simulatq; fidelis,
Arcanum sancto pectore condat opus.
3. Credita non vlli pandat secreta clientum
Garrulus, at taciti laude decorus eat.
4. Sit vigil, & multo non somno deditus vnquam,
Nanque facit segnes lurida pluma viros.
5. Est Aurora sacris, mihi crede, aptissima Musis
Omnibus, & studijs semper amica bonis.
Si quicquam cupias facili præstare Minerua,
Fac aurora tibi nunciet alma diem.
6. Porrò difficilem haud vllum putet esse laborē
Scriba sibi, poterit vincere cuncta labor.
7. Principis ipse frequens sit cultor, amansq; Palatij,
Sedulus officio vt iussa capessat, eat.
8. Primus & accedat Domini sacra atria spōtè,
Ast abitum sumat posteriore loco.
9. Res veteres, simul atq; nouas, studiosa recondat
Cura viri, ne quod cistula perdat opus.
10. Thesauros veluti, seruet chartasq;, scedasq;,
Et minimas notulas cura solennis amet.
11. Nec tātum literas norit citò pingere Scribas,
At sciat & versus pangere docta manus.

12. Arguat hunc carmen, bene scriptaq; epistola doctum
N tida quæ breuis est, ast, & aperta satis.
13. Floribus & crebra scateat dictisq; sonoris,
Quæ oderit & peius barbara verba caue.
14. Quæ facunda satis videatur, non quasi inStultáve, lectori quæ sit amœna suo. (epta,
15. Ipsa manus Scribæ velox, & arte regatur,
Non sit tarda nimis præcipitata nimis.
16. Nam bene pingendo sic vt acriter, & citò Scriba,
Contrà non citò, quo quis bene pingat, erit.
17. Non quoque sit balbus, seu infans, Scriba probatus,
Eloquio at clarus, suauis, & apta sonans.
18. Lingua suum faciat munus bene docta, diserta,
Comis, & vrbano tincta lepôre fluat.
19. Sitq; grauis sermo, constans, prudensq; breuisq;,
Verbosi fugias, Scriba perite notam.
20. Paucis expedias verax, tibi si quid agendũ,
Falsidico nugax ore loquare nihil.
21. Polypus esse caue fœdúsve rapáxve Celeno,
Nec cupidus lucri turpis, auarus, inops.
22. Con-

22. Conscribas precio tolerabili & ipse libellos,
Contentus modico, non sine laude lucro.
23. Artibus his etenim maiorum gratia, amorq;
Conciliatur, erit gradus & inde minor.
Extendetq; tuas magno cum nomine laudes,
Teq; celebrabit pauper vbique loci.
Talem si dederint nobis hæc tempora Scribam,
Cancellatorem, quiq; tacenda sciat.
Gratus erit populo, venturaq; secla prol abũt,
A Rege ornatum, principibusq; viris.
Magnus eris, si talis eris cultißimè Scriba,
Huc laudem atque decus, nitere, quisquis amas.
Et si quid monitus, doctrina hinc fortè reportas,
Acceptum Cnipio, candida turba, feres.
Huius ego volui te quò mea musa moneret
Nomine, præclarum quod breue carmen habet.
Hic mihi cum fratris vice sit dilectus amicus,
Ludit amica suis Musa sonora modis.
Nam veneror, vereq; virũ colo, ameq;, diserta
Artis Apollineæ quòd lauat ora sacris.

Atque modis, quibus ipse potest, studia inclyta, & artes
Ornat, Egenolphi per bona fata gener.
Per bona fata gener tuus, ô Margrita, relicta
Coniunx Christiani, lecta, pudica, pia.
Matronam te fata colunt, venerantur, amantq́;,
Olim quòd speculum tu pietatis eras.
Hinc generos, grauitate pares, pietate secũdos
Nulli, praeclaros, lumina magna, viros.
Fata dedere tibi Lonicerũ, hic Doctor Adamus
Dicitur: & medica magnus in arte viget.
Est alter Cnipius, magno ille Melanthone doctus,
Cui vita charus, verè & amatus erat.
Quanta sit in linguis huius doctrina, disertus
Quàm sit, quid valeat cognitione, rogas?
Ne quaeras, per se loquitur res ipsa docetq́;,
Quàm Cnipio sermo purus ab ore fluat.
Siue loqui Graio cupias, Latióve sonare
Eloquio, cum istoc experiare licet.
Siue pias fors Nympharũ spaciabere ad vndas,
Alcioniq́; hortos, plectra sonora dabit.
Quicquid Aristoteles, Plato, Socratésve reliq̃t,
Nouit, & haec crebrò lingua diserta docet.
Quid

Quid referam, quàm sit prudens, humana benigna
Natura & patiens, quàm moderata, viri:
Quamq́ue cibo exiguo, & potu sibi temperet, atque
Quam sit fragilis sobria mensa suis.
Ocia quàm fugiat, labor improbus omnia vincat,
Quàm sit sollicitæ maxima cura domus.
Omnia nota magis, multis quàm præco loquatur,
Omnia dic vna voce, pius, bonus est.
Hunc ergo, lector, habe per camina charum,
Quem tibi commendat nostra Thalia virum.
Henricius propria Cnaustinus nomine, Doctor,
Atque Comes, dedit hæc scripta, Poëta, manu.

ADMONITIO, QVASDAM peculiares Regulas, quasi notas continens, nouellis Notarijs scripta.

HÆC quoque Scriba caue diræ mala nomina culpæ,
Ne famæ noceant officiantq; tuæ.
Nanque notam infamem facile est incurrere cauto
Quippe parum, hanc fugias, ô bone Scriba, notam.
1. Idcirco imprimis, Breuiarius antè paratus
Sit tibi quàm quicquã cœptet in arte labor.
Non vllum celebretur opus, transactio fiat
Nulla, nec ad minimum progrediaris onus.
Imbrepturæ ni protinus acta peracta,
Mandentur, tuto sic potes esse loco.
2. Nil tentes sine teste, nihil facias temerè vnquàm,
Nec pigeat testes fortè rogare tuos.
3. Gloria apud te non vlli sit tanta magistro,
Vt quicquam fingas, vera loquare nota.
4. Attentè partes audi, bene discute quid sit,
Quídue velint. Error iure nocere solet.

5. Atq;

5. Atq; accuratè scribas audita clienti
Fidus, sed docta sollicitaq; manu.
6. Quæ non lecta prius tibi sunt studiosè, & ad vnguem,
Auscultata caue scripseris esse tibi.
7. In fine haud vario, sed constans vtere signo
Conueniente tibi, pingat id apta manus.
8. Iniustam si quando vides causam esse fouere
Desine, inest causis gloria nulla malis.
9 Sis grauis in verbis, factis & moribus idem,
Nec leuitate notam concipe, amato bonos.
10. Suspectusq; caue fias, quantum potes, arte
Vitandæ & causæ suspicionis erunt.
11. Cæsaris haud fingas nomen, si Papa creator,
Non pudeat Domini nomina ferre tui.
12. Infamis fies aliter si feceris ipse,
Nam tibi quod placuit, displicuisse nequit.
13. Infamis falsum si commisisse probaris,
Claro non vnquam munere dignus eris.
Nec poteris munus porrò exercere Notarij,
Omnibus abiectus, nomine vilis homo.

Hæc dicti caueant omnes, & quisquis honesti
Tramite præclarus nomina digna gerit.
Ista legenda tuo dedimus sub nomine Scribis,
Scribarum exemplar, Scriba Hubenere leo.
Forsan erunt, quibus hæc prosint præcepta, leoni
Atque accepta ferant, Sic Hubenere Vale.

Von

Von der Waal vnd Krönung

Rudolphi

Deß andern jetzo Römischen Keysers/ zu Vngarischem/ Böhemischem vnnd Römischen König/ auch Successorn, &c. alles seiner Ordnung nach.

Sampt dero Mayest. altem Herkommen / auch andern mehr lustigen Gedächtnussen / In sonderheit eine Tabel/ welche den

Key. Offen Notarien

Zu den Instrumenten nothwendig vnnd nützlich / aller erstmals in Truck außgangen.

D. O. M.

DN. RVDOLPH. II.

ELECTO ROMANORVM
IMPERATORI, AC S. ROM. IM-
perij Augusto, in Germania, Item Vn-
gariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ,
& Slauoniæ, &c. Regi, Archiduci Au-
striæ, Duci Burgundiæ, Stiriæ, Carin-
thiæ, VVirtenbergæ, &c. Marchioni
vtriusque Silesiæ & Lusatiæ, Mora-
uiæ, &c. Comiti Habspurgi,
Flandriæ, Tyrolis,
&c.

Filio Maximiliani. II. Nepoti Ferdinan. I. Imp. Pronep. Phil. I. Regis Hispan. Abnepo. Maxim. I. Atnepoti Frid. 3. Imp. Trinep. Ernesti Ferrei. Soboli Leopoldi 4. Militiæ decus dicti. Propagini Alberti. 2. Sapientis seu Claudi, Germini atque initio Archiducatus. Alberti I. omnium Archiducum Austriæ, nec non Flori, Rudolphi Comitis Habspurg, Romano. Reg. Radicis, qui vixit anno Sal. M.CC.LXXIII. *& sic elapsi* CCCIII. *& sunt generationes X.*

Nato

Nato Viennæ Iulij. 10. Anno. M. D. LII. hora 7. minuto 30.

Electo in Regem.

VNGARIAE, & Coronato Posonij Die Iouis XXV. Septemb. Anno. M.D.LXXII.

BOHEMIAE & eius nominis quoque secundo Ordine verò XXI. Pragæ XVIII. Septembr Anno. M. D. LXXV. & ob id Archipincerna S. Rom Imp. & P R. Elect.

ROMANORVM, tandem Ratisbonæ XXVII. Octob. & Coronato. 1. Nouemb. Anno. M. D. LXXV. Vnde Rex & Cæsar Romanorum eius nominis Secundus dictus.

Tum superstitibus. Patre Maxim. II. Imp. & Augusto in Germania.

Item Daniele Moguntino per Germaniam.

Iacob Treuerense per Galliam & Arelatum.

Salentino, Coloniense per Italiam, tribus ArchiCancellarijs & ArchiEpiscopis.

Nec non Friderico III. Com. Pal. Rhen. Duce Bauariæ, Archidapi. & Mundi Globifero. Suo autem primogenito Fil. LVDOVICO suffecto.

Augusto Duce Saxoniæ, Lantgrauio Turingiæ, March. Misniæ, Archi Marescalco & Ensifero.

Ioanne Georgio Marchione Brandenburgio, Archi Camerario atque Sceptrigero, Duce Stetino & Pomera.

Omnibus Sexumviris PR. Electo. digniss. ac Sacri Romani Imp. Columnis summis.

Obijt verò postmodum Pater Maximilianus II. Imp. XII. Octob. Anno M.D. LXXVI. Ratisbonæ.

Mox post recessum Constitutionum Imperij publicatum, & sic eadem die, morte sua resignauit. Aetat. XLIX. Climacter:

Natus enim Viennæ Anno M. D. XXVII. August. 1. circiter hor. 11. ante mer. & sic Imperij Roma. XII. Vngar. XIIII. & Bohem. XXIX. Anno: Cui F. Rudolphus II. Rom. Vng. & Boh. Rex, ex anteriori consensu PR. Electorum, mox in Imperio successit, & se Imperatorem scripsit.

Quamuis autem antea Rudolphus, verius Com. Reinfeld. Anno M. LXXVII. contra Henricum IIII. Seniorem, in Regem Romano. quoque electus fuerat, & nomen Primi assum-

serat,

ſerat, & maximè quòd ipſi Gregor. VII. Coronam miſerat, cui hæc verba inſculpta fuerant:

PETRA DEDIT PETRO, PETRVS DIADEMA RVDOLPHO: tamen cùm ipſe Henrico IIII. adhuc ſuperſtite, tam electus ſit, quàm etiam obierit, loco primi à pleriſque non habetur, nec inter alios legitimos connumerari ſolet.

RVDOLPHVS igitur Habſpurgius in Rom. Regem Anno. M. CC. LXXIII. electus. Primus dicitur, is obijt in Germersheim, ſed eius monumentum, ſicuti & Filij Alberti primi, Archidu. Auſtr. & Rom. Rege Spiræ extant, hiſce verbis:

RVDOLPHVS DE HABISPVRG. ROMAN. REX. ANNO REGNI SVI XVIII. OBIIT. ANNO DOMINI M. CC. XCI. IN DIE DIVISIONIS APOSTOLI.

ANNO DOMINI M. CCC. VIII. KL. MAII. ROM. REX. QND. RVD. ROM. REGIS FILIVS ALBERT. OCCISVS. ANNO SEQ. IIII. KL. SEPTEMB. HIC EST SEPVLTVS.

Huic autem nostro Rudolpho II. Rom. Imper. & Cæsari, à Deo Omnip. & Max. Patre per Fil. Iesum Christum cum S. S. Synceram Fidem, Religionem, Pietatem, Salutem, Felicitatem, Iustitiam, Pacem, Victoriam atque Incolumitatem cum cæteris, exorat atq; precatur, & præsertim de prospere successu in Ro. Imperio, quàm humilimè congratulatur. S. M.

PH. I. C.

Die

Die Keyser. Offen Notarij seyn schuldig in jren Offen Instrumenten / zu derselben Wesen vnd Zierlicheit / neben anderm / zuhalten / vñ einzuverleibẽ / Ziemlich die Inuocation Gottes / die Jarzahl / seithero der Menschwerdung Jesu Christi / vnsers einigen Seligmachers / Indiction. Item deß Röm. Key. oder Königs Name / Anzahl der Järlichen Regierung / so zu derselben zeit / Röm. Keys. oder König ist. Item Monat / Tag / Stundt / Statt / Malstatt / Gemach / vnd anderst mehr / ꝛc. vnnd in keinen wege vnderlassen sollen / Inn massen solches neben den gemeinen K. Rechten / in Nouella 47. Vt præponatur nomen Imperatoris, &c. Jnen in der Ordnung von den Notarien An. 1512. zu Cöln auffgericht / im 8. vnnd 9. Item 94. vnd 95 versic. gebotten vñ geordnet worden ist / alles bey jhrem gethonen Eyde / auch ferner vngnad / straffen / auch im fall jhrer entsetzung oder nichtigkeit derselben Instrumenden. Item erstattung deß Kosten vnd Schaten / auch Interesse, so den Partheyen daher entstanden were / ꝛc.

Sciendum autem numeros singulos à 1. ad 15 Indictionum quolibet anno in terris Imperij ab octauo Cal. Octob. seu XXII. Septemb. apud Pontificios verò à XXV. Decemb. incipere. de

quibus

quibus Speculato. Bedam, Garceum, Mercatorem & alios consulito, sed consuetudinem Germanorum receptam, desuetis omißis, obseruato.

Damit aber die Römische Keyser. jurierte Notarij desto weniger jrren / vñ also sich einhelliglich inn dem vorhalten / vnnd ohne das / zu desto mehrer lobwürdiger Gedächtnuß jetz Regierender Römisch. Keys. Maiest. ist diese nachfolgende Tabul / der jeder zeit erfüllte oder lauffender Jahren / auch änderungen / also zu bericht guter Meinung / verfasset worden. (:)

Sonsten ist gleichsfalls den Key. Notarië / durch die Keys. Maiest. in dero offen Edict. anno 48. constituirt, vnnd den Notarien bey vngnad vnd straff 4 marck lötigs Golts verbotten / daß sie in Sachen / darzu sie als Notarij gebraucht / sich alles procurirens / sollicitirens / Beystands / Rathens vnnd dergleichen / gäntzlich vnnd allerdings entschlagen / vnnd also sich gantz Vnpartheisch halten vnnd allen Argwohn verhüten sollen. Bevorab da zwischen etlichen Personen ein offen Instrument dahero auffgericht werden solte / damit man nicht dafür halt / daß er /

der

Anno Salut. I. C.	(:) RVDOL. II. ELECT. IN REG.	D.	D.		Indict. Rom.
	Ro. 27 Octob. An. 75.	Vngar. 25 Sep. An. 72.	Bohe. 18. Sep. An. 75.	Imperat. Romanorum. Anno 76.	
90.	Et sic nunc à 27. O-cto. 16.	Igitur. iã à 25. Sept. 19.	Igitur hodie à 18. Sep. 16	Successs. patri tanq̃ Imp. 12. Oct. an. 67 Et sic à 12. Oct. 15	III.
91.	16. vsq; ad 27. oct. post 17.	19. vsq; ad 25. Sep. post 20.	16. vsq; ad 18. Sep post 17.	15. vsque ad 12. Octob. post 16.	IIII.
92.	17. vsq; ad 27. oct. post 18.	20. vsq; ad 25. Sep post 21.	17. vsq; ad 18. Sep post 18.	16. vsque ad 12. Octobr. post 17.	V.
93.	18. 19.	21. 22.	18. 19.	17. 18.	VI.
94.	19. 20.	22. 23.	19. 20.	18. 19.	VII.
95.	20. 21.	23. 24.	20. 21.	19. 20.	VIII.
96.	21. 22.	24. 25.	21. 22.	20. 21.	IX.
97.	22. 23	25. 26.	22. 23.	21. 22.	X.
98.	23. 24.	26. 27.	23. 24.	22. 23.	XI.
99.	24. 25.	27. 28.	24. 25.	23. 24.	XII.
1600.	25. 26.	28. 29.	25. 26.	24. 25.	XIII.
1601.	26. 27.	29. 30.	26. 27.	25. 26.	XIIII.
1602.	27. 28.	30. 31.	27. 28	26. 27.	XV.

der einen mehr günstig / weder der ander sey/ vnd die wort zu der einen zuvor / vnnd der andern zu Nachtheyl scherpffen oder miltern möchte/ꝛc

Demnach diß 1590. Jahrs ist Indictio. 3. Item der jetzigen Röm. Keys. Maiest. Regierung vnd Jarzal deß Römischen Reichs zur Königlichen Waal / im 15. Jahr. biß den 27. Octob. oder Keys. Erklärung im 14. biß den 12. Octob. Item der Vngerischen im 18. Jare/ biß den 25 Septembr. Item der Böhemischen im 15 Jare/ biß den 18 Septemb. alles diß 90. Jars Hernacher aber deß Römischen im 16. Vngarischen im 19 vnd Böhemischen in 16. Jaren/ꝛc. vnd also fürbas.

Cautè igitur obseruent Notarij, ne vti alius quidam impingant, qui etiam adhuc superstite Max. II. Imp. nempe anni LXXVI. præteriti, scripsit. Regnante Rudolph II. Rom. Imper. regni sui Roma. I. Hung. V. & Bohem. II. annorum. &c. de Dato scilicet 10. Septemb. Inspiciendi autem annuatim Mensis & dies, cuiuslibet Gubernationis, & ita variandi vel mutandi numeri eiusdem, vt in Tabella videre licet.

REGV-

REGVLAE ALIQVOT COMMVNES, SIVE OBSERVATIONES PROCVRATORUM aut Postulatorum, in Iudicijs & Actionibus forensibus, velut limites custodiendæ; singulari studio recèns elucubratæ, & collectæ.

Discrimen inter Procuratorem, Postulatorem, & Aduocatum.

PROCVRATOR *dicitur is, qui in iudicio, negotia domini sui, speciali mandato administrat, agendo vel defendendo. leg. 1. ff. de procurat. & defensor. & leg. ait prætor. 3 ff. de neg. gest.*

Aduocatus est Iurisperitus, vir graui autoritate, & magna existimatione præditus, qui propter excellentem doctrinam & Iuris cognitionem, nec non eloquentiam rerumq; multũ vsum, & natiuam prudentiam, ad causas forenses agendas vel defendendas, quasi patronus

nius aut legatus vocatur, vt in negotijs grauibus & arduis suum pratrocinium litigantibus præbeat. Vel:

Aduocatus est, quicunque litigantibus in iudicio patrocinium suum impertit, siue viua voce postulando, siue scriptis pugnando & cōsulendo.

Inter Procuratorem & Aduocatum, hæc est differentia. Procurator causam absentis tractat: Aduocatus verò præsentis. vterque tamen postulare dicitur.

Aduocatorum officium dignitas est, hi enim ambigua facta causarum dirimunt, suæq; defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, & non minus prouident humano generi, quàm si prælijs atque vulneribus patriam parentesq; saluarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladijs, clypeis, & toracibus nituntur, sed etiam Aduocatos. Militant nanque patroni causarum, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam & posteros defendunt. l. Aduocati. C. de Aduoc. diuersor. iudic. Vide Specul. de Aduo.

Sed nos hac nostra Isagoge non Aduocatos,

viros

viros clarissimos doctissimósque, sed Tyrones practicæ forensis, quos vulgo Procuratores dici solitum est, non tam docere, quàm de rebus quibusdam præcipuè in praxi forensium causarum necessarijs, monere breuibus quasi punctis instituimus.

Prima Regula, siue Obseruatio Procuratorum, aut Postulatorum.

Procurator vel Postulator ante omnia diligenter inquirat & exploret apud futurum clientulum suum, per omnes circumstantias, qualis sit causa quam habet, & quam defendi cupit, vt si mala aut desperata esse deprehẽdatur, non ei patrocinetur, nec temerario ausu eam allegationibus suis colorare vel fuco obducere conetur. l. rem non nouam. §. patroni. C. de iudicijs.

Procuratoris enim onus nemo suscipere cogitur inuitus. l. filiusfamiliàs. 8. §. Inuitus. 1. ff. de procurat.

Porrò, cùm Iurisconsultus, sicut & orator, debeat esse vir bonus, dicendi peritus, non oportet Postulatorem vel Procuratorem

contra-

contra conſcientiam malas cauſas defendendãs ſuſcipere; & eas detortis allegationib. pingere ſiue ornare. Id namq; famæ vt plurimùm obeſt, & maximè tyronibus in iuris exercitio vehementer nocet, ſi initio praxis ſuæ, malis cauſis ſe onerent. & deinde ſtent in iudicio cum pudore corã omnibus. Facit enim vulgus coniecturam de progreſſu ex initio. Hinc ſequitur cõtemptus qui deinde vix vnquã, ſemel indutus, exuitur. Quare optimum eſt, bonas cauſas fouere & in ijs diligentẽ eſſe, ne quid oſcitantia aut nimia ſecuritate negligatur, dum aduerſæ partis procurator prudens eſt & cautus. Si autem deſperatam eſſe cauſam deprehenderit, deſerat eam quàm primùm quod olim iurare tenebantur poſtulatores, ſed hoc in conſuetudine amplius non habetur. d. l. rem non nouam. § patroni. C. de iudicijs.

II. Regula ſiue Obſeruatio.

Rebus iam hinc inde exploratis, ſi cauſa non iniuſta ſeu mala eſſe videatur, antequam tamen patrocinium parti promittat, exempla inſtrumentorum aut quarumcunq; aliarum literarum, ſi præſtò ſint, vel etiam cauſam ipſam in ſcriptis ſibi porrigi dariq; poſtulet, vt

plenè

plenè deliberare & deinde conueniens responsum clientulo dare possit, ne si fortè postea non satis instructus, vel in facto vel in iure erraret, alijs se ridendi ansam & materiem dedisse videretur. l. vt responsum. C. de transaction. & l. minus instructus. C de acquirenda & retinenda possessione. ext. de sponsal. & matrim. c. de muliere. Satius enim & melius est tacere, quàm cum pudore loqui.

III. Regula, siue Obseruatio.

Inquirat insuper diligenter, num clientulus ea quæ intendit dicitq́ꝫ, probare possit siue per instrumenta & similia, siue per testes. Nā nisi probationibus benè sit instructus & armatus, etiamsi iustissimam causam habuerit, succumbet, nihilq́ꝫ ei ad victoriā ea ipsa proderit. Et talibus dici solet: Nō deficit ius tibi sed probatio. l. duo sunt Titij 30 ff de testament. tutel. Veritas enim in foro iudiciali non prodest, nisi probetur. aut aduersa pars eam confessa fuerit. Et tales inanibus sumptibus vexant. Ideoque malè faciunt Procuratores si in talibus casibus patrocinaturos se polliceantur. l. sciendum est. 11 ff. de inoffic. testam.

IIII. Regula, siue Obseruatio.

Sit cautus ne causæ victoriam clientulo promittat. Hoc enim temerarium & leue habetur. Nam turpe est viro patricio & nobili, non præstare quod promittit. Et meminerit semper, dubium esse litis euentum. Nunquam ergo bene sonat hoc verbum (Promitto tibi causæ victoriam) in ore prudentis Procuratoris vel Postulatoris.

V. Regula, siue Obseruatio.

Si grauis sit causa & difficilis casus, in quo patrocinium expetitur, consultius fuerit, vt Aduocatum quendam sibi adiungat, ne quid temerè aut imprudenter solus consuluisse vel fecisse dicatur: plus enim vident oculi quàm oculus. Et in ore duorum vel trium stat omne verbum. ext. de testib. & attestat. c. in omni negocio & c. licet vniuersis. Et væ homini soli, quia cùm ceciderit, non est qui subleuet eum. Ext. de statu Monach. & Canonic. Regular. c. Monachi nō precio recipiantur. Facilius nanque inuenitur, quod à pluribus quæritur. 20. dist. c. de quibus causis.

VI. Regula, siue Obseruatio.

Stare debet & non sedere Procurator seu Postu-

Postulator. Nec putet honori suo aliquid esse detractum per hoc, cùm ipse sibi necessitatem elegerit standi, & contempserit ius sedendi l. quisquis. §. fina. C. de postulando.

Stet autem cum grauitate debita, non arroganter, vt benè fundatam peritiam habere videatur. l. diui fratres. 17. in princ. ff. de Iure patro. Quia res informata caret Priuilegio. l. quidquid. 27. in prin. ff. de acquir. rerũ domin.

VII. Regula, siue Obseruatio.

Procurator discretum & modestum, præsertim circa tria, se exhibeat, videlicet, in voce, vultu & gestu. Primò quidem, ne altiùs vocem extollat, vel plus iusto deprimat, sed vt mediũ inter vtrunq; seruet. Deinde, vt vultũ sic effingat, moderetur & adtẽperet, ne præfracti, arrogantis, aut leuis ingenij appareat. l. 1. C. de offic. ciuil. iudic. Nam grauitatem & mentis maturitatem in omnibus præ se ferre cõuenit. Idcirco & vestes habeat honestas & decentes, nimia breuitate vel longitudine non notandas. Nec accedat ad Iudicis conspectum, nisi in habitu ornato. 23. distinct. cap. penultimo. in fin. & 21. quæst. 4. c. sine ornatu. Vt non solùm ratio tuendæ dignitatis, sed & decoris

habeatur. l. 1. ff. de postul. Affectatæ enim in vestibus sordes, laudem non pariunt. ext. de custod Eucharist. c. 2. in fine. Et notus est versiculus vulgatus:

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant,
In vili veste nemo tractatur honestè.

Extant in hunc modum, & alij versus, quos adscribam.

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus,
Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.
Si careat veste, nec sit vestitus honestè,
Nullius est laudis, quamuis sciat omne quod audis.

Nam talis prima facie præsumitur quis esse, qualem vestes eum indicant l. item apud. 15. §. si quis virgines ff. de iniur. & famos. libell. Vnde Seneca ad vxorem Neronis: Indue te delicatè, non propter te, sed propter honorem Imperij. Speculatorem vide.

VIII. Regula, siue Obseruatio.

Iudici in omnibus honorem habeat, parcat illi & ignoscat, detq; operam quantum omnino saluo iure clientuli sui fieri potest, ne eum contra

contra se prouocet. Idcirco humili oratione, absque supercilio aut stomacho, Iudicem alloquatur, & petat, vt benignè patienterq; se audiat, sicut lex docet l. proximè. ff de his quæ in testam. delent induc. & inscrib. Hoc nanq; pacto beneuolentiam sibi apud Iudicem conciliabit, & efficiet vt is tanto sit æquior causæ suæ. Nemo enim inuito auditori libenter refert. 6. q. 1. c. ex merito. Hoc quoq; caueat, ne si fortè Iudicem commotum seu iratum animaduerterit, vehementius ei respondeat, sed illud potius poëtæ prudenter obseruet:

Cùm furor in cursu est, crescēti cede furori.

Nam facilè iniuria fit, tam verbo quàm facto. l. lex Cornelia ff. de iniur. Et res periculosa est, sub Iudice offenso litigare l. non distinguemus. 32. §. cùm quidam. 14. ff de recept. arbit. Et vulgo tritum est, Plus valet fauor in Iudice, quàm lex in Codice. Ac reuera multum est, sicut dici solet, habere Iudicem fauorabilē. Quem vt habeant postulatores, vt plurimum anniti & studere debent.

IX. Regula, siue Obseruatio.

Initio protestetur, si quid lapsu linguæ, er-

rore vel ignorantia loquatur, quòd per hoc non velit ſuo clientulo præiudicare.

X. Regula, ſiue Obſeruatio.

Deinde quoq; caueat, ne commotus fortè, proferat vel incautus effundat aliquid, (dùm lingua mentem præcurrit) quod in contumeliam Procuratoris, contra quem patrocinatur, dictum, tam Iudicem quàm patronum aduerſæ partis offendere & exaſperare poßit. Quia non probris, ſed rationibus certandum eſt. l. quiſquis. C. de poſtul. Si autem fortè verbis prouocatus fuerit, ne ſtudeat mox ſe vlciſci, vt indoctiores Aduocati, ſed expectato cõgruo loco & tẽpore, rationis clypeo ſe defendat & tueatur, dicatq; ſicut quidam ſapiens dixiſſe fertur, cùm multa ſibi obijcerentur probra, Peto tempus ad deliberandum. Vel ſi omnino iniurioſa verba inferantur, ad animũ ea in Iudicio vocet, atq; proteſtetur ſicut moris & iuris eſt. Idcirco namq; iudiciorum vigor, iuriſq; publici tutela, videtur in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat vltionem. l. nullus. C. de Iudæ. & cœlic. Interdum quoq; non audiat, ſi leuia ſunt quæ obijciuntur. Non enim ſapiens eſt, qui relatis omnibus aures præbet.

XI. Regula, siue Obseruatio.

Diligenter verba ponderet, & obseruet, vt proprijs, non ambiguis vocibus vtatur, sed dilucidè, sine obscuritate, aut æquiuocatione vlla, quod sentit exprimat. Nec *omnino laudet vel commendet allegationes patroni ex aduerso disputantis, vt poßit eum deinceps reprehendere, cùm opus fuerit. Alioqui in eo ipso sibi cōtrarius esse videri posset, & sic non audiendus. Ext. de appellat. & c. c. sollicitudinem. in fin. & l. si procuratorio nomine. 2. ff. Quando appelland. sit.*

XII. Regula, siue Obseruatio.

Si firma Memoria plus alijs pollet Procurator vel Postulator, in tabula cordis notet, quantum poßibile est, omnia penè & singula verba, quæ Procurator partis aduersæ in medium profert. Sin verò minor sit memoriæ vis, quàm vt ei fidere satis sit tutum, maximè in arduis causis, vbi vel vnicum sæpe verbum, non obseruatum, intempestiuo silentio cum periculo causæ, præteritur, aut fortè garrula & imprudenti loquacitate effunditur, non pudeat in tabula materiali quæ necessaria

ſunt annotare, vt rectè meminiſſe poßit, quibus tam verbis quàm argumẽtis & allegationibus aduerſarius ſit vſus. Deinde ſumpta deliberatione, ſumma diligẽtia & ſagacitate põderet, trutinet atque expẽdat, num aliquod aduerſarij verbum, argumentum, vel allegatio, fuerit talis, quæ reprehendi ſine pudore poßit. Rarò enim in multiloquio deeſt peccatũ. Porrò, ſi lex aliqua eſt citata, eam pro ſe inductam dicat, benéque ex parte ſua allegatum eſſe. Eam namque legem ſibi, non aduerſario ſeruire & cõpetere, cuius rei rationes ſubiungat, nec abſurdas, nec ridiculas. Hoc pacto Procurator antagoniſta cõfuſus erubeſcet, illud Poëtæ referens:

Ah patior telis vulnera facta meis.

Sed & ipſe caueat, ne ſagittæ Ionathæ retrorſum abeuntes, eundem repercutiant.

XIII. Regula, ſiue Obſeruatio.

Conſulat peritiores ſe, de iure & meritis cauſæ inquirendo, diſputando, opponẽdo. Nam his modis veritas inuenitur. l. vtile tempus eſt. 2. in fi. ff quis ordo in bonorum poſſeßione ſeruetur. Conſideret etiam quæ cõtra ſe faciunt, quibúſue argumentis aut legibus ab aduerſario expugnari, aut certè acriter impugnari poſſet.

XIIII. Regula, siue Obseruatio.

Det operam, vt dilucidè minimeq́ obscurè, rem ipsam proponat, ac bona fide narret, nec ambagibus longis vtatur, sed quantum absque causæ dispendio fieri potest, breuißimè tantùm necessaria in medium proferat. superflua verba, veluti causæ nocitura vitet ac fugiat.

Non moueat nauseam auditoribus, sæpius eadem dicendo titubando iterando, aut syncopando verba, immorando vel transcurrendo. ext. de celebrat. missar. & sacram. euchar. c. dolentes referimus.

XV. Regula, siue Obseruatio.

Sit præterea cautus & moderatus in allegando. Sæpe enim fit nimia allegatione vt partē aduersam instructiorē reddidisse videri possimus, dum legem vel canonē citamus, qui aduersario magis quàm nobis seruire queat, quod fulcrum causæ suæ fortasse illi, nisi per factam allegationem monito, in mentem non venisset. Et maximè caueat ne cōtrarias, falsas aut abrogatas leges vel canones alleget ac in medium proferat, ne ignorantiæ iuris insimulari poßit, quod valde turpe est scientiam iuris profitenti.

XVI. Regula, siue Obseruatio.

Non multū colloquatur cum illis, quos testes inducere vult, ne suspectus fiat, quòd subornarit illos, instruxerit atq; docuerit, quid debeāt deponere seu dicere. Nā si interrogetur testis, nū locutus sit ei Procurator, & ipse respōdeat, quòd sic, facilè posset reÿci testimoniū ipsius, tanquā suspecti, cū Procuratoris non minimo dedecore.

XVII. Regula, siue Obseruatio.

Nouus Postulator citius Rei partes sumat quàm Actoris defendendas, quòd Iura Reis faueant, & leuius sit fugere, quàm impetere vel impugnare. Et talibus fugitiuis iura succurrunt. Ext. de except. c. cum inter. & c. dilecti filÿ. & c. vltim. Poterit etiam pluribus defensionibus, ad propellendas aduersarÿ impetitiones, vti. l. Arrianus ait. 47. ff. de action. & obligationib. extr. de probationibus. c. ex literis. Rei namq; videntur certare de damno vitando, nō de lucro captando. Quare & eis iuris ignorantia lapsis subuenitur. l. 1. C. de iuris & facti ign.

XVIII. Regula siue Obseruatio.

Sit quoq; circumspectus, vt si proferatur contra se aliquod instrumentum publicū, vel aliæ literæ aut scripturæ quæcunque, diligenter in-

spiciat

spiciat corpus ipsius scripturæ & videat attendatq́; si fortè rasura deprehendatur in loco suspecto. Consideret præterea, num scriptura exhibita, de falso posit redargui. Ext. de crimine falsi.c.licet.& c.quam graui.

XIX. Regula, siue Obseruatio.

Sit breuis, & quantum omnino fieri potest, paucißimis vtatur verbis, tam in exceptionibus concipiendis, quàm libellis formandis, adeoq́; in omnib. alijs quæ proponit. Non enim in multitudine sermonis, sed in põderositate verborũ & sententiarũ, vis ac virtus facundiæ consistit. Nam melius est, pauca vtiliter ostẽdere, quàm multis inutilibus aures hominum prægrauare. l.tantum.2.§.contrarium.15. C.de veteri iure enucleando. In cõstit.de confirm.ff.§.15. Et attendat Postulator, quòd si multa ꝑponit, multa sibi erunt probãda. Graue autẽ est probare, & ad probandi onera venire. l. is qui destinauit. 24.ff.de rei vendic. Atq; nõ raròfit, vt garrulis talibus dicatur: Si tacuisses, Philosophus fuisses.

XX. Regula, siue Obseruatio.

Porrò omnia quæcunque Postulator facit & petit coram Iudice, si eius iudicium declinare statuit, cum protestatione petat, saluis

exceptionibus & defensionibus suis. Quia exceptionem obijciens, de intentione aduersarij confiteri non videtur ext. de exception. c. cùm venerabilis. Et lex dicit, Quod non vtiq; fatetur, qui excipit. Sed verum est tamen eum non negare. l. non vtique. 9. ff. de exception. præscription. & præiudic. Sicut & creditor in rei hypothecariæ distractionem non consentit, nisi salua causa pignoru & iure suo, sub protestatione conuenienti. l. si debitor. 4. § Si in venditione 1. ff. quib. mod. pignus vel hypoth. soluitur.

XXI. Regula, siue Obseruatio.

Postulator Actoris contrà, det operam, vt aliquid in dubium reuocet coram Iudice, quo is pro reo interloquatur. Nam hoc pacto non poterit Iudicem postea recusare Reus, cùm iam ipsius iurisdictionẽ approbauerit per acceptatã interlocutionem. l. ad solutionem. C. de re iudic. ext. de testib. & adtestat. c. cùm venisset.

XXII. Regula, siue Obseruatio.

Scripturam in iudicium deductam, ore suo non legat, ne si falsa sit, ipse falsarius reputetur. Quin imò caueat ab omni falsitatis vitio, adeoq; suspicione.

XXIII. Regula, siue Obseruatio.

Postulator quoq; caueat, ne plus æquo sibi tribuat, aut suæ, siue eruditioni siue prudentiæ, nimium cōfidat. Cæterùm in omnibus quæ dicit & facit à iure sumat fundamentum, & ex ipsis scripturis sensum capiat veritatis. dist. 9. c. quis nesciat. Nec trahat ipsum voluntas propria ad aliquem processum, nisi is à iure ac veritate iuuetur ac fulciatur. Non enim solidum est ædificium vbi voluntas temeraria, sine certo iure fundamentum posuit.

XXIIII. Regula, siue Obseruatio.

Consilium etiam est, vt Procurator omnia quæ coram iudice fiunt, petūtur, & dicuntur, roget per Notarium iudicij, in præsentia Iudicis, antequam recedat Postulator, ordine scribi & notari ne fortè si aliud scriptū sit, quàm dictum fuit & Procurator in alio termino neget sic dictum esse, sibi non credatur, sed actis causæ potius fides habeatur. Ext. de probationibus. c. quoniam contra. & l. fin. C. de re iudic. Et sæpe contingit quòd ex breuißima mutatione facti totum ius mutatur. l. hoc genus. 106 ff. de condit. & demonstrat. &c.

XXV. Regula, ſiue Obſeruatio.

Omnia procuratoria, Reſcripta, inſtrumenta Syndicatus, Cōmißionis, & excerpta omnia, per quæ datur ſeu fundatur iuriſdictio, & breuiter omnia alia acta cauſæ per quæ, ſi non appareant aut praſtò ſint, iudicium reddi poßit nullum, faciat prætoris vel iudicis autoritate, in publicam formā reduci, ſeu tranſumi Nam *talibus tranſumptis ſtatur, & ſi originalia nō monſtrentur: probatur. l. publicati ſemel teſtamenti.* C. *de teſtament. ext. de confirmatione vtili vel inutili. c. venerabilis frater. de Procuratoribus. c. in noſtra præſentia. Sit itaq; hac in parte cautus & ſollicitus Poſtulator.* Nam & *modicum fermenti totam maſſam corrumpit, & opus laudat artificem ſuum.* Nou 5. c. 3.

XXVI. Regula, ſiue Obſeruatio.

Ante omnia caueat, ne facilè aliquid allegando confiteatur, abſq; proteſtatione, vel ſine annexa cōditione, certoq́; proponendi modo & ratione. In confitentem enim nullæ ſunt partes iudicis, niſi in condemnando l proinde. 25. in fi. ff. ad l. Aquil. Nam *confeſſus pro iudicato eſt. Quia quodammodo ſua ipſius ſentētia damnatur. l. 1. ff. de confeßis.*

XXVII.

XXVII. Regula, siue Obseruatio.

Postulatorem Actoris oportet sagaciorem & diligentiorē esse Procuratore Rei. Extēdat causam suam, quantū potest, & laboret vt quàm primùm reus condemnetur. Sed imprimis caueat, ne temerè se ad probandū offerat, si nō est extremè necessariū, & ab aduersario vrgeatur.

XXVIII. Regula, siue Obseruatio.

Postulator rebus præsentibus inhæreat, & stet firmiter possessioni, si eam habet, quam dicet auream esse. Titulum possessionis nullū alleget. Sic enim probare eum nō tenebitur. Hoc solum respondeat, satis sibi videri, in possessione esse, & re ipsa possidere. l. 1. ff. vti possidetis. & C. eodem tit. l. 1.

XXIX. Regula, siue Obseruatio.

Quamobrem det operam, si potest, vt prius agatur super possessorio, quàm petitorio. Quia commodius est possidere, quàm in rem agere. Inst. de inter. §. retinēdæ. 4. ext. de restitut. spoliat. c. ex conquestione. & l. ordinarij. C. de rei vendicat. Deinde si expedierit, in lite cōtestata poterit de possessorio ad petitoriū recursum habere. Ext. de cā poss. & ꝓpriet. c. pastoralis. & l. Cum fundum. 18. §. eum qui fundū. ff. de vi & vi arm.

XXX.

XXX. Regula, siue Obseruatio.

Postulatorem Rei conuenit causam Actoris extenuare. Sunt & partes eius fugere & deferre. Sic tamen fugiat, ne Iudex propter nimium fugæ studium, contra ipsum præsumat.

XXXI. Regula, siue Obseruatio.

Non respondeat subitò, sed postquam quid Actori respondendum sit, deliberauit, sedato animo modestè Actoris Argumenta ordine repetat, & deinde singulis capitibus suas exceptiones obijciat.

XXXII. Regula, siue Obseruatio.

In fine repetat Epilogi loco, sub compendio, causæ merita ad rem præcipuè facientia, & simul iura meliora, vt Iudex ea in recenti memoria conseruet. Nam quæ vltimò dicuntur, melius memoriæ commendari possunt. de consecrat dist. 2. c. liquidò.

XXXIII. Regula, siue Obseruatio.

Hoc etiam cauendum, ne passim nimis exiguo salario contentus patrocinetur. Ea enim de causa vilior & indoctior apud plerosque habebitur. De honorarijs autẽ Postulatorum vel Aduoca-

uocatorum D. Placentius sic inquit: Nimirum in Aduocatorũ honorarijs ita versari Iudex debet, vt pro modo litis, próque Aduocati facundia, & fori consuetudine & iudicij in quo erat acturus, æstimationem adhibeat, dummodò licitum honorarium quantitas non egrediatur. l. 1. § in honorarijs. 10 ff. de varijs & extraord. cognit. Licitum autem honorarium intelligitur in singulis causis, ad centum vsque aureos. Hæc ille.

XXXIIII. Regula, siue Obseruatio.

Atque vt tandem Obseruationibus finem imponamus, in vnum quasi fasciculum singula comprehendemus, hoc pacto: Iurisperitus debet esse in consilio cautus, in patrocinio fidelis, in iudicio iustus. Tenetur enim de talẽto sibi credito rationem reddere Deo suo tempore. Et si per imprudentiam Postulatoris causam suam clientulus perdat, poterit eo nomine patronus conueniri. l. idem iuris. 8. ff. ad l. Aquiliam. & l. illicitas 6. §. sicuti. ff. de officio præsidis. & l. si quis aliquid. 38. §. si quis instrument. ff. de pœnis. & l. 1. §. is qui. ff. ad l. Cornel. de fals.

ORDO

ORDO IVDICIARIVS, CERTIS TERMINIS SIVE TEMPORIBVS, IN GRATIAM Nouitiorum in foro militum comprehensus eodem Autore.

PRIMVS TERMINVS.

PRimus terminus post editam citationem, est, vt Actor libellum iudici offerat, & si id alieno nomine faciat, mandatũ eius simul exhibeat. Reus verò si in iudicio vel per se vel per alium comparuerit, exemplum vel copiam eorum, quæ ab aduersario sunt proposita & illata, petat. Si autem in Iudicis conspectum prodeat alius, Rei partes defensurus, is mandatum constitutionis suæ edat, vel satisdet, aut caueat de rato, & iudicio sisti.

Secundus Terminus.

Est, vt Reus ad singulas positiones, si articulatus est libellus, affirmatiuè vel negatiuè respondeat, aut Exceptiones opponat, si quas habet Dilatorias, vel, vt totum negotium semel iugulet, peremptorias.

Tertius

Tertius Terminus.

Si opposita Exceptiones progressum non impediant, Actori tempus præfigitur à Iudice, quo ea probet, quæ Reus negauit, & vt testium nomina edat. Atq; ob id Commissarium, cui examen mandetur, eo ipso tempore petere, & cum scriptis, ad hoc necessarijs, impetrare potest.

Quartus Terminus.

Contra testiũ personas & dicta, instrumenta, atq; id genus probationes alias excipitur.

Quintus Terminus.

Replicationes & eius generis alia adminicula, quibus causa fulcitur, producuntur.

Sextus Terminus.

Dein Duplicationes, Triplicationes & si res exigat, Quadruplicationes proferuntur.

Septimus Terminus.

Tandem succedit cõclusio ab vtraq; parte, vel scripto vel verbo. Atq; vbi sic vtrinq; receptui canitur, Iudex quoq; causam pro cõclusa accipit, vt deinceps amplius non audiantur partes.

Octauus Terminus.

Cum iam sic Iudicis functioni, de Iuris quæstione soliciti, causa submissa est, & is de iure, matura deliberatione habita, sit instructus,

ad cer-

ad certum diem partes litigantes peremptoriè citat seu vocat, vt sententiam pronunciari audiant.

Nonus Terminus.

Deinde partibus ad præscriptum diem præsentibus vel se cõtumaciter absentantibus, Iudex sententiam profert, vel Interlocutoriam vel definitiuam.

Decimus Terminus.

Iniusta Iudicis sententia grauatus, Appellationis remedio iuuatur, qua à minore iudice, per inuocationẽ maioris iudicis, prætextu iniquitatis primæ latæ sententiæ, recedit, vel illico atq; in continenti, & sic viua voce apud acta, vel postquam à tribunali iudex recesserit, vsq; ad decendium in scriptis. l. præfecti. 17. ff. de minor & l litigatoribus. C. de appell. & l 1. §. dies ff. quando appell sit. & c. 1. de appell. lib. 6.

Vndecimus Terminus.

Post Appellationem interpositam Iudex, à quo appellatũ est, literas dat, vel saltem dare debet ad eũ qui de Appellatione cognoscit, quas quidem literas dimissorias, vsitata autem voce, Apostolos appellant, & eos Appellans cum instan-

instantia petere debet, intra triginta dies, à die latæ sententiæ. l. iudicibus. C. de appella. & c. ab eo de appellat. lib 6. Si Iudex Apostolos dare recuset, protestatur de hoc ipso appellans, & non nocet ei denegatio l. eos. §. apostolos. fin. C. de appellat. & l. 1. in fi ff. de libel. dim ff. Si autem Apostolos non petit, appellationi renunciare intelligitur. c. quamuis. de appellat. in Clem.

Duodecimus & vltimus Terminus.

Si verò à sententia per Iudicem lata, non fuerit appellatum, iam ea ipsa, elapsis diebus decem facta est res iudicata, & nil desideratur amplius, nisi quòd Executio rei iudicatæ fiat. l 2 & l debitoribus. 31. ff de re iudi.

Nos hic quidem non omnes sed eos tantùm, qui frequentantur apud Iudicem Ordinarium, Terminos seu tēpora designauimus. Nam alia consistoria alias habent consuetudines, quas obseruare debet, qui causis patrocinari instituit, alioqui impinget, inq; foribus delinquet.

Hac studiose Iuris Tyro boni consule, & meis fruere laboribus, melioraq; expecta.

FINIS.

FRANCOFVRTI
AD MOENVM, APVD
IOANNEM SAVRIVM, IM-
pensis Hæredum Christ.
Egenolphi.

M. D. XCVIII.

номен

fu[illegible]ums
Braun[illegible]3
Inclay[illegible]
Surad
Longue
usg
[illegible]
[illegible]
rel io
exmniake
[illegible]co Pior
dixya